

USKONVELJET AHDINGOSSA

Saksanjuutalaisten näkemyksiä venäjänjuutalaisten
tilanteesta vuosina 1905–1906 sanomalehdissä

Allgemeine Zeitung des Judentums ja

Frankfurter Israelitisches Familienblatt

Yleisen historian pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Krista Takalo

Maaliskuu 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Krista Takalo	
Työn nimi – Title Saksanjuutalaisten näkemyksiä venäjänjuutalaisten tilanteesta vuosina 1905–1906 sanomalehdissä Allgemeine Zeitung des Judentums ja Frankfurter Israelitisches Familienblatt	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year 10.3.2015	Sivumäärä – Number of pages 120 s + kansilehti, abstrakti ja sisällysluettelo
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielmassani tarkastelin saksanjuutalaisten näkemyksiä venäjänjuutalaisten tilanteesta vuosina 1905 ja 1906. Lähdeaineisto koostui kahdessa saksanjuutalaisessa sanomalehdessä vuosina 1905 ja 1906 julkaistuista pääkirjoituksista, viikkokatsauksista, mielipidekirjoituksista, artikkeleista ja uutisteksteistä. Toinen sanomalehdistä oli linjaltaan varsin neutraali Allgemeine Zeitung des Judentums, jota julkaistiin Berliinissä. Toinen sanomalehti oli linjaltaan sionistinen Frankfurter Israelitisches Familienblatt, jota julkaistiin Frankfurt am Mainissa.</p> <p>Tutkimuskysymyksiä työssä oli kaksi, joista ensimmäinen koski sitä, miten saksanjuutalaiset käsittivät sen, mitä Venäjällä oli tapahtumassa juutalaisille. Toinen tutkimuskysymys käsitteli sitä, mitä merkityksiä saksanjuutalaiset antoivat venäjänjuutalaisten tilanteelle omalta kannaltaan. Lähtökohta analyysilleni on konstruktionistinen käsitys todellisuudesta, mikä tarkoittaa sitä, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunut. Metodeina tutkielmassa ovat diskurssianalyysi ja käsiteanalyysi, jotka kumpikin perustuvat konstruktionistisiin lähtökohtiin. Tutkimustulosteni mukaan kummallekin lehdelle oli yhteistä se, että venäjänjuutalaisten tilanne käsitettiin kolmen roolin kautta. Ensinnäkin uhridiskurssissa saksanjuutalaiset näkivät venäjänjuutalaiset pogromistien väkivallan uhreina. Toiseksi syntipukkidiskurssissa saksanjuutalaiset käsittivät venäjänjuutalaiset syntipukeiksi, joita hallitus käytti poliittisista syistä hyväkseen. Kolmanneksi sankaridiskurssissa venäjänjuutalaiset olivat sankareita, jotka taistelivat aseina varustautuneina väkivaltaa vastaan. Sankarin rooli oli aktiivinen rooli, toisin kuin uhrin ja syntipukin roolit. Erilaista kahden tutkimani sanomalehden käsityksissä oli se, että linjaltaan varsin neutraalissa Allgemeine Zeitung des Judentumissa venäläiset käsitettiin emansipaatioidiskurssissa oikeuksiensa puolesta taistelijoina. Tutkimustulosteni mukaan kummassakin sanomalehdessä saksanjuutalaiset nähtiin avustusdiskurssissa venäjänjuutalaisten auttajina rahan lahjoittamisen ja yleisen mielipiteen kautta vaikuttamisen keinoin, jolloin venäjänjuutalaiset olivat avun passiivisia vastaanottajia. Yhteistä kummallekin lehdelle oli myös kontrollidiskurssi, jossa saksanjuutalaiset ymmärsivät roolinsa venäjänjuutalaisten maastamuuton säätelijöiksi. Sionistisen Frankfurter Israelitisches Familienblatt -lehden nationalistisessa diskurssissa venäjänjuutalaisten nähtiin olevan tiellä kohti kansallisen vapauden toteutumista, ja vapaus koittaisi sionistien tai vallankumoustaistelijoiden työn tuloksena.</p>	
Asiasanat – Keywords emansipaatio, sionismi, assimilaatio, diskurssi, pogromi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuskysymykset, lähteet ja aiempi tutkimus.....	1
1.2 Metodit.....	12
2 JUUTALAISET SAKSAN KEISARIKUNNASSA 1871–1914.....	25
2.1 Juutalaisten sosiaaliset olot Saksan keisarikunnassa.....	25
2.2 Antisemitismi Saksan keisarikunnassa.....	31
2.3 Sionismi.....	35
3 JUUTALAISET VENÄJÄN KEISARIKUNNASSA 1871–1914.....	41
3.1 Pogromit.....	41
3.2 Juutalaisten sosiaaliset olot Venäjän keisarikunnassa.....	47
4 SAKSANJUUTALAISTEN KÄSITYKSET VENÄJÄNJUUTALAISTEN TILANTEESTA.....	57
4.1 Uhrit.....	57
4.2 Syntipukit.....	64
4.3 Sankarit.....	77
4.4 Juutalaisten yhteinen rintama.....	83
5 SAKSANJUUTALAISTEN KÄSITYKSET VENÄJÄNJUUTALAISTEN TILANTEEN MERKITYKSESTÄ OMALTA KANNALTAAN.....	86
5.1 Uskonveljien avuntarve.....	86
5.2 Hankala tilanne hallintaan.....	93
5.3 Juutalainen kansa tiellä vapauteen.....	101
6 SAKSANJUUTALAISTEN NÄKEMYKSET USKONVELJIENSÄ AHDINGOSTA VENÄJÄLLÄ.....	107
LÄHTEET.....	112

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuskysymykset, lähteet ja aiempi tutkimus

Juutalaisten historialle leimaa-antavaa on ollut syrjinnän, vihan, epäluulojen ja syytösten kohteena oleminen. Eri aikakausina juutalaiset ovat joutuneet useissa maissa elämään erilaisten rajoitusten kanssa, jotka ovat koskeneet muun muassa heidän oikeuttaan valita asuinpaikkansa ja ammattinsa. Joskus viha juutalaisia kohtaan on yltyntä suorastaan vainoiksi, joissa juutalaisia on murhattu ja heidän omaisuuttaan tuhottu. Sorron kohteeksi joutuminen on suorastaan osa juutalaista identiteettiä, koska juutalaiseen perinteeseen kuuluu olennaisesti kertomus orjuudesta Egyptistä ja vaelluksesta patriarkka Mooseksen johdolla kohti luvattua maata. Exoduksessa kerrotaan, kuinka Egyptin kuningas alkoi pelätä maassa asuvaa juutalaisväestöä ja juutalaisten kääntymistä hallitsijaa vastaan. Siksi juutalaiset joutuivat Exoduksen kuvauksen mukaan tekemään pakkotyötä ja kuningas antoi myös käskyn juutalaisten poikalasten murhaamisesta.¹

Sorron ja vainojen kohteeksi joutuivat myös Venäjän keisarikunnassa asuvat juutalaiset 1900-luvun alussa. Sorto ja suvaitsemattomuus venäjänjuutalaisia kohtaan kulmineituiivat dramaattisiin tapahtumiin vuosina 1903–1907, jolloin tsaaria kannattavat taantumukselliset ja muutosta ajavat voimat, niin rauhanomaiset kuin vallankumouksellisetkin, saavuttivat huippunsa.² Venäjä oli näinä vuosina alituisen muutoksen kourissa.³ Yksi dramaattisista tapahtumista oli Venäjän ja Japanin välinen sota.⁴ Toinen merkittävä tapahtuma oli vuoden 1905 vallankumous.⁵ Juutalaiset tempautuivat mukaan vallankumouksen pyörteisiin joko aktiivisena yksittäisenä toimijana tai uhrin asemaan joutuvana ryhmänä.⁶ Heistä tuli uhri ja kohde sarjassa pogromeja⁷, jotka alkoivat Kishinevin verilöylystä huhtikuussa 1903 ja päättyivät

¹ Ex. 1:7–22.

² Gartner 2001, 245.

³ Lambroza 1993, 1244.

⁴ Avrutin 2007, 34.

⁵ Avrutin 2007, 36.

⁶ Gartner 2001, 245.

⁷ Sana pogromi tulee venäjän kielen verbistä pogromit, joka merkitsee tuhoamista. Laqueur 2003, 58.

Bialystokin pogromiin kesäkuussa 1906.⁸ Pogromiaallon ilmeneminen oli yhteydessä aikaan, jolloin taloudellinen ja yhteiskunnallinen järjestelmä oli muuttumassa uudenlaiseksi.⁹ Vuonna 1905 Venäjällä tapahtui suuri pogromiaalto, jota edelsi lokakuun ensimmäisellä viikolla julistettu yleislakko hallitusta vastaan ja keisarin lokakuun 17. päivänä myöntämä manifesti, jossa kansalle luvattiin perustuslaillinen hallitus. Parlamentilla eli duumalla olisi lakiasäättävä, ei vain neuvoa-antava valta, mutta tsaari jatkaisi maan hallitsemista. Alle vuodessa tämä lupaus kuitenkin vesitettiin poliittisilla toimenpiteillä. Kaikesta huolimatta juutalaisvastaiset organisaatiot käyttivät lokakuun manifestia tekosyynä pogromien alulle saattamiseen syyttäen juutalaisia autokratian heikentämisestä ja anarkian edistämisestä, joka taantumuksellisille oli yhtä kuin demokratisointi.¹⁰ Juutalaisia syytettiin siitä, että he olivat osaltaan myötävaikuttaneet vallitsevaan epävarmaan ja uhkaavaan tilanteeseen. Taloudellisesti heitä pidettiin Venäjän kansan hyväksikäyttäjinä ja poliittisesti vallankumouksellisen liikkeen pääaineeksena. Venäjänjuutalaiset joutuivat helposti ulkopuolisen asemaan.¹¹

Ahdingossaan venäjänjuutalaiset pyrkivät herättämään muissa maissa asuvien juutalaisten huomion, että ulkomaalaiset voisivat harjoittaa painostusta ja vaatia juutalaisten aseman kohentamista. Eräs ryhmä, johon venäjänjuutalaiset pyrkivät vaikuttamaan, oli Saksan keisarikunnassa asuva juutalainen vähemmistö. Saksanjuutalaiset elivät 1900-luvun alussa hyvin erilaisessa, huomattavasti paremmassa tilanteessa kuin venäjänjuutalaiset. Juutalaisten emansipaatio oli viety Saksan keisarikunnassa loppuun asti ja juutalaiset olivat yhteiskuntaan hyvin integroituneita, tyypillisesti keskiluokkaan kuuluvia kaupunkilaisia. Sekä saksanjuutalaiset että venäjänjuutalaiset olivat ashkenasijuutalaisia, mutta heidän välillään oli idän ja lännen raja. Länsi-Euroopan juutalaiset olivat varakkaita ja ympäröivään yhteiskuntaan integroituneita, kun taas Itä-Euroopan juutalaiset olivat usein köyhiä ja säilyttivät oman kulttuurinsa. Erot itä- ja länsijuutalaisten välillä olivat ideologian, kirjallisuuden, kielen ja kulttuurisen orientaation tasolla. Saksanjuutalaisia yhdisti toisiinsa saksalainen

⁸ Lambroza 1993, 1244.

⁹ Löwe 2004, 22.

¹⁰ Gitelman 2001, 23.

¹¹ Lambroza 1993, 1244.

korkeakulttuuri,¹² joka välittyi koulutuksen kautta. Käytännössä kaikki saksanjuutalaiset osasivat lukea, kirjoittaa ja puhua saksaa.¹³ He olivat käyneet keskenään samoja kouluja, kuuntelivat samantyyppistä musiikkia ja lukivat osittain samoja kirjoja ja sanomalehtiä.¹⁴ Saksanjuutalaisten keskuudessa sanomalehtien julkaiseminen oli vilkasta, ja niissä käsiteltiin ajankohtaisia kotimaata ja ulkomaita koskevia aiheita. Saksanjuutalaisten omat sanomalehdet eivät koskaan korvanneet paikallisia tai kansallisia lehtiä, mutta niissä saivat palstatilaa juutalaisten yhteisölliset, kulttuuriset ja uskonnolliset asiat.¹⁵ 1900-luvun alun pogromit¹⁶ Venäjällä nousivat usein otsikoihin. Saksanjuutalaiset kokivat Venäjän pogromit omalla kohdallaan relevanteiksi epäsuorasti, varsinkin suuren maastamuuton kautta. Pogromit eivät suoraan koskettaneet saksanjuutalaisten elämää, mutta niiden seuraukset, eli suuri venäjänjuutalaisten maastamuuttajien kauttakulku saksalaisten satamien kautta valtamerten taakse, oli konkreettista todellisuutta saksanjuutalaisille. Vaikka pogromeja ei koettukaan suoraan relevanteiksi, saksanjuutalaisissa lehdissä pyrittiin rakentamaan yhteistä juutalaista identiteettiä saksan- ja venäjänjuutalaisille ja siten motivoida lukijat lahjoittamaan rahaa keräyksiin venäjänjuutalaisten hyväksi ja vaikuttamaan diplomatian keinoin.

Tässä tutkielmassa tutkin Saksan keisarikunnan juutalaisten näkemyksiä venäjänjuutalaisten tilanteesta 1900-luvun alussa. Tutkimuskysymyksiä työssä on kaksi, joista ensimmäinen koskee sitä, miten saksanjuutalaiset käsittivät sen, mitä Venäjällä oli tapahtumassa juutalaisille. Toinen tutkimuskysymys käsittelee sitä, mitä merkityksiä saksanjuutalaiset antoivat venäjänjuutalaisten tilanteelle omalta kannaltaan.

Tutkimuskysymysteni ulkopuolelle rajautuu se, miten venäjänjuutalaiset itse ymmärsivät tilanteensa ja miten he itse ajattelivat voivansa selviytyä ahdingostaan.

Tässä työssä en myöskään tutki sitä, missä määrin saksanjuutalaisten näkemykset

¹² Lowenstein 1997, 60–61.

¹³ Lowenstein 1997, 69.

¹⁴ Lowenstein 1997, 61.

¹⁵ Kaplan 2002, 13–14.

¹⁶ Pogromi tarkoittaa juutalaisiin ja heidän omaisuuteensa kohdistunutta joukkoväkivaltaa erityisesti Venäjällä.

olivat yhteneviä venäjänjuutalaisten näkemysten kanssa. Tekemieni rajausten syynä on se, että käyttämäni alkuperäisaineiston perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä venäjänjuutalaisten omista näkemyksistä. Totta on, että saksanjuutalaiset julkaisivat tekstejä tai osia teksteistä, jotka oli kirjoittanut joku paikan päällä Venäjällä havaintoja tekevä juutalainen, mutta en voi tietää, olivatko nämä kirjoittajat todella johonkin venäjänjuutalaisten yhteisöön kuuluvia juutalaisia vai ulkopuolisia tarkkailijoita, jotka olivat lyhyen aikaa oleskelemassa Venäjällä. Lisäksi on otettava huomioon, että kaikki kirjoitukset, nekin jotka Venäjällä olevat kirjeenvaihtajat lähettivät Venäjältä, tulkittiin saksanjuutalaisten näkökulmasta käsin. Saksanjuutalaisten lehtien toimittajat eivät ole aina sanatarkasti siteeranneet käyttämäänsä lähdettä, vaan tekstejä on usein referoitu omin sanoin, ja teksteihin on liitetty lehden toimituksen tekemiä tulkintoja ja johtopäätöksiä.

Venäjänjuutalaisiin sisällytän kaikki vuosina 1905 ja 1906 Venäjän valtakunnan alueella asuneet juutalaiset. Venäjä merkitsee tässä tutkielmassa Venäjän valtakuntaa tarkasteltavana ajanjaksona. Venäjänjuutalaisiin lukeutuvat tässä tutkielmassa esimerkiksi Bialystokin juutalaiset ja Odessan juutalaiset. Nykyään Bialystok kuuluu Puolaan ja Odessa Ukrainaan, mutta tarkasteltavalla ajanjaksolla vuosina 1905 ja 1906 alueet kuuluivat Venäjän valtakuntaan.

Alkuhypoteesini on, että kahden saksanjuutalaisten näkemyksissä oli joitakin eroavaisuuksia, jotka johtuivat ideologisista syistä. Yhtäläisyyksien oletan aiheutuvan siitä, että ne saksanjuutalaiset, jotka toimittavat sanomalehtiä, elivät keskenään varsin samanlaisessa sosiaalisessa todellisuudessa ja olivat assimiloituneita ympäröivään yhteiskuntaan. Yhdeksi eroavaisuudeksi oletan sen, että sionistit suhtautuivat venäjänjuutalaisten maastamuuttoon myönteisemmin kuin ideologisesti neutraalimmat saksanjuutalaiset, koska sionistien päämääräni oli luoda juutalaisten oma valtio.

Tutkielmani lähteinä käytän kahta Saksan keisarikunnassa kerran viikossa ilmestynyttä saksanjuutalaisten lehteä, linjaltaan kohtalaisen neutraalia *Allgemeine Zeitung des Judentums* -lehteä ja sionistista *Frankfurter Israelitisches Familienblatt* -lehteä. Saksanjuutalaisten ideologisesta ja uskonnollisesta moniulotteisuudesta olen siten

sisällyttänyt analyysiini mukaan vain assimilaatio- ja integraatiomyönteisen suuntautumisen, jota *Allgemeine Zeitung des Judentums* edustaa, ja sionistisen suuntautumisen, jota *Frankfurter Israelitisches Familienblatt* edustaa.

Uskonnonharjoitukseen eri tavoin suhtautuvien reformi- ja ortodoksijuutalaisten väliset näkemyserot eivät näy käyttämässäni lähdeaineistossa. Syy siihen, miksi en ole valinnut analyysini kohteeksi sionistisen liikkeen pää-äänenkannattajaa *Die Welt* -nimistä lehteä on se, että sen toimitus sijaitsi Wienissä eikä Saksan keisarikunnan alueella. Olen valinnut analyysini kohteeksi julkaistut lehdet vuosilta 1905 ja 1906. Nämä vuodet sisältyvät ajanjaksoon 1903–1907, joka oli kuuhunnan aikaa Venäjän valtakunnassa. Tähän ajanjaksoon sisältyvät Venäjän Japania vastaan käymä sota ja vuoden 1905 vallankumous Venäjällä. Olen valinnut aineistooni kuuluvat tekstit siten, että olen ensin erotellut kummankin lehden vuosien 1905 ja 1906 kaikista numeroista tekstit, joissa käsitellään venäjänjuutalaisten tilannetta. Tässä vaiheessa kysymys oli kymmenistä teksteistä. Sen jälkeen olen seulonut näistä tekstit aineistooni kuuluviksi ne, jotka ovat diskurssianalyttisesti ja käytettyjen käsitteiden kannalta tarkastellen kaikkein mielenkiintoisimpia. Silloin kun olen tehnyt tutkielmassani suoria lainauksia näihin lähdeteksteihin ja teksteissä jotkut sanat on kirjoitettu kursivilla, olen uskollisesti seurannut kursivoitteja suorissa lainauksissa. Kursivoinnit eivät ole omiani.

Linjaltaan kohtalaisen neutraalista lehdestä *Allgemeine Zeitung des Judentums* (AZJ)¹⁷ olen valinnut tarkastelun kohteeksi 26 tekstiä, joista 15 on vuodelta 1905 ja 11 tekstiä vuodelta 1906. Linjaltaan sionistisesta lehdestä *Frankfurter Israelitisches Familienblatt* (FIF)¹⁸ olen valinnut tarkastelun kohteeksi 23 tekstiä, joista 15 on vuodelta 1905 ja 8 tekstiä vuodelta 1906. Genreltään tekstit ovat pääkirjoituksia, viikkokatsauksia, uutistekstejä, artikkeleita ja mielipidekirjoituksia.

Allgemeine Zeitung des Judentums oli linjaltaan varsin neutraali lehti. Se oli kaikenlaisten juutalaisia kiinnostavien asioiden äänenkannattaja ja ilmestyi vuosina 1837–1922 eli hyvin pitkään. Aluksi lehteä julkaistiin Leipzigissa, mutta vuosisadan vaihteesta lähtien Berliinissä. Alkuun lehteä julkaistiin useita kertoja viikossa, sitten kerran viikossa ja lopulta kerran kahdessa viikossa. Vuosina 1905 ja 1906 AZJ ilmestyi

¹⁷ Käytän tästä eteenpäin lehdestä lyhennettä AZJ.

¹⁸ Käytän tästä eteenpäin lehdestä lyhennettä FIF.

kerran viikossa. Lehden levikkiä ei tarkkaan tiedetä mutta arvioiden mukaan se oli korkeintaan 10 000 kpl. *AZJ*:n ohjelmaan olivat vuosiin 1870–1871 saakka kuuluneet emansipaation loppuunsaattaminen ja juutalaisuuden sisäinen reformi, minkä jälkeen keskiössä oli antisemitismi. Vuosina 1890–1909 eli tämän tutkielman tarkasteluajankohtana *AZJ*:n huomio kiinnittyi itään.¹⁹

AZJ:n neutraalista linjasta huolimatta lähdekriittiseltä kannalta alkuperäisaineistoa tarkastellessa on kuitenkin otettava huomioon, että lähde on subjektiivinen ja vaikka sen sisältämät tiedot esitetään totena, saattavat ne kuitenkin poiketa todellisuudesta²⁰.

Toinen tärkeä asia lähdekritiikin kannalta on, että lehden tekijöillä saattoi olla näkemyksellisiä eroja. Lehden tekijät olivat yksittäisiä ihmisiä – toimittajia, avustajia, toimitussihteerejä, taittajia ja muita henkilöitä – jotka tekivät yksilöllisiä valintoja²¹. Näistä yksittäisistä lehden tekijöistä ei ole tiedossa kuin korkeintaan nimi, eikä aina sitäkään. Tässä tutkimuksessa oletan kuitenkin, että lehden linja oli kohtalaisen yhdenmukainen, sillä linjan oli suunnilleen vastattava lukijakunnan ajattelutapaa, jotta lukijat olisivat jatkaneet lehden tilaamista²². *Allgemeine Zeitung des Judentums* tuskin saattoi julkaista ideologiselta sävyltään kovin värittyneitä tekstejä, jotka olisivat poikenneet paljon lukijoiden enemmistön näkemyksistä. Kolmas lähdekriittisesti tärkeä asia on, että lehdellä on aina valtaa. Sanomalehtien käyttöä alkuperäislähteenä pohtineen Bobergin²³ sanoin julkinen tiedonvälitys on aina vallankäyttöä, sillä "painetut sanat määrittävät ja uusintavat todellisuutta – ja usein myös luovat sitä".

Frankfurter Israelitisches Familienblatt ilmestyi Frankfurtissa viikottain vuosina 1902–1923.²⁴ Alussa lehden levikki oli 5 000 kappaletta. *Frankfurter Israelitisches Familienblatt* oli suunnattu frankfurtilaiselle juutalaiselle yhteisölle, mutta sen ohjelmaan kuului käsitellä yleisesti juutalaisuutta ja saksanjuutalaisia käsitteleviä

¹⁹ Compact Memory. Internetarchiv jüdischer Periodika, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/3224737>.

²⁰ Boberg 2004, 41.

²¹ Boberg 2004, 40.

²² Boberg 2004, 43.

²³ Boberg 2004, 40–41.

²⁴ Compact Memory. Internetarchiv jüdischer Periodika, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/titleinfo/2692297>.

aiheita laajemminkin kuin frankfurtilaisesta näkökulmasta.²⁵

Historiantutkimuksen kentällä työni sijoittuu poliittisen historian ja aatehistorian välimaastoon. Lisäksi kysymys on myös lehdistöhistoriasta ja juutalaisten historian tutkimisesta. Venäjällä juutalaisiin kohdistuneista pogromeista on julkaistu paljon poliittisen historian alaan kuuluvia artikkeleita, joita olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutena. Tutkijat ovat selvittelleet näissä artikkeleissa sellaisia kysymyksiä kuin ketkä olivat osallisia pogromeissa, mitkä olivat pogromien taustatekijät, miksi niitä ilmeni silloin kun niitä ilmeni ja miksi kesti niin kauan, että viranomaiset antoivat määräyksiä sotilaille väkivaltaisten kansanjoukkojen rauhoittamisesta. Esimerkiksi Gerald Surh on tutkinut siviilihallinnon ja armeijan johtajien roolia vuonna 1905 tapahtuneissa pogromeissa Odessassa ja Kievisä siltä kannalta, miksi he eivät puuttuneet väkivaltaisuuksiin aiemmin.²⁶ Myös Robert Weinberg on tarkastellut Odessan vuonna 1905 paljon uhreja vaatinutta pogromia ja keskittynyt selvittämään pogromin taustatekijöitä ja sitä, ketkä olivat aktiivisia osallistuman pogromeihin.²⁷ Monty Noam Penkower puolestaan on tarkastellut juutalaisten reaktioita eri puolilla maailmaa vuoden 1903 Kishinevin pogromiin.²⁸

Yhtä reaktiotapaa pogromeihin edusti juutalaisten työläisten järjestö *Bund*. *Bund* kannatti juutalaisten aseellista itsepuolustusta ja vallankumousta. *Bundin* toimintaa ovat artikkeleissaan käsitelleet ensinnäkin Henry J. Tobias & Charles E. Woodhouse,²⁹ toiseksi Abraham Brumberg³⁰ ja kolmanneksi Shlomo Lambroza.³¹ Juutalaisten

²⁵ FIF, Heft 1, 31.10.1902, "Redaktion und Verlag des 'Frankfurter Israelitischen Familienblattes'", "Zur Einführung", 1.

²⁶ Surh, Gerald (2009), "The Role of Civil and Military Commanders During the 1905 Pogroms in Odessa and Kiev". *Jewish Social Studies*. Vol. 15, Issue 3, 39–55.

²⁷ Weinberg, Robert (1987), "Workers, Pogroms, and the 1905 Revolution in Odessa". *Russian Review*. Vol. 46, Issue 1, 53–75.

²⁸ Penkower, Monty Noam (2004), "The Kishinev Pogrom of 1903: A Turning Point in Jewish History". *Modern Judaism: A Journal of Jewish Ideas and Experience*. Vol. 24, Issue 3, 187–225.

²⁹ Tobias, Henry J. & Woodhouse, Charles E. (1985), "Revolutionary Optimism and the Practice of Revolution: the Jewish Bund in 1905". *Jewish Social Studies*. Vol. 47, Issue 2, 135–150.

³⁰ Brumberg, Abraham (1999), "Anniversaries in Conflict: On the Centenary of the Jewish Socialist Labor Bund". *Jewish Social Studies*, Vol. 5, Issue 3, 196–217.

³¹ Lambroza, Shlomo (1993), "Jewish Self-Defence during the Russian Pogroms of 1903–1906". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism*

kokemista pogromeista Venäjällä ja niiden vaikutuksista muun muassa maastamuuttoon ovat kirjoittaneet myös Christoph Gassenschmidt³² ja Lloyd P. Gartner.³³

Pogromeja käsittelevä poliittisen historian tutkimuskirjallisuus on analyysissäni vuorovaikutuksessa sen kanssa, mitä saksanjuutalaiset kirjoittivat pogromeista omissa lehdissään. Erona tutkimuskirjallisuuteen omassa analyysissäni on se, että siinä missä tutkimuskirjallisuudessa on keskitytty kuvaamaan sitä, mitä tapahtui, minä tarkastelen sitä, miten tapahtumat konstruointiin saksanjuutalaisten näkemyksissä eli miten saksanjuutalaiset käsittivät poliittiset tapahtumat.

Taustaksi tutkielmälleni olen käyttänyt sosiaalihistoriallista tutkimuskirjallisuutta juutalaisten elinoloista Venäjän valtakunnassa, esimerkiksi Zvi Gitelmanin teosta *A Century of Ambivalence: the Jews of Russia and the Soviet Union, 1881 to the Present*.³⁴ Lisäksi olen käyttänyt Richard H. Rowlandin artikkelia, joka käsittelee juutalaisen väestön maantieteellistä sijoittumista heille määrätylle asuinalueelle 1800-luvun lopun Venäjällä.³⁵ Olen myös etsinyt tutkimuskirjallisuudesta tulkintoja venäjänjuutalaisten marginalisoituneelle asemalle ja löytänyt kaksi erilaista tulkintaa. Avrutinin tulkinnan mukaan kysymys on rotuideologiasta,³⁶ kun taas Lederhendlerin mukaan taustalla on juutalaisten joutuminen kehittyvän luokkayhteiskunnan hierarkkisen rakenteen ulkopuolelle.³⁷ Esittelen Lederhendlerin ja Avrutinin tulkintoja tarkemmin luvussa 3.2.

1870–1933/39. *Austria - Hungary - Poland - Russia*. Volume 3/2. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1244–1256.

³² Gassenschmidt, Christoph (1995), *Jewish Liberal Politics in Tsarist Russia, 1900–14. The Modernization of Russian Jewry*. London: Macmillan.

³³ Gartner, Lloyd P. (2001), *History of the Jews in modern times*. Oxford: Oxford University Press.

³⁴ Gitelman, Zvi (2001), *A century of ambivalence: the Jews of Russia and the Soviet Union, 1881 to the present*. 2, laajennettu painos. Bloomington - Indianapolis: Indiana University Press.

³⁵ Rowland, Richard H. (1986), "Geographical Patterns of the Jewish Population in the Pale of Settlement of Late Nineteenth Century Russia." *Jewish Social Studies*. Vol. 48, Issue 3, 207–234.

³⁶ Avrutin, Eugene M. (2007), "Racial Categories and the Politics of (Jewish) Difference in Late Imperial Russia". *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. Vol. 8, Issue 1, 13–40.

³⁷ Lederhendler, Eli (2008), "Classless: On the Social Status of Jews in Russia and Eastern Europe in the Late Nineteenth Century". *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 50, Issue 2, 509–534.

Bund-järjestön aseellisesta vastarinnasta poikkeavaa reaktiota pogromeihin edustivat sionistit Venäjällä ja Saksan keisarikunnassa. Sen vuoksi olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutena myös sionismia käsittelevää kirjallisuutta, joista keskeisimmät ovat olleet Walter Laquerin teos *The History of Zionism*³⁸ sekä Joseph Goldsteinin artikkeli.³⁹

Venäjänsä keisarikunnan juutalaisia käsittelevän tutkimuskirjallisuuden lisäksi olen käyttänyt työssäni poliittisen historian ja sosiaalishistorian alaan kuuluvaa tutkimuskirjallisuutta Saksan keisarikunnan juutalaisista. Selvittämällä yhteiskunnallista, poliittista ja sosiaalista todellisuutta, jossa saksanjuutalaiset elivät, olen kyennyt hahmottamaan saksanjuutalaisten tekemiä tulkintoja todellisuudesta. Saksanjuutalaisten historiasta on ensinnäkin kirjoittanut Lloyd P. Gartner yllä mainitussa teoksessaan *History of the Jews in Modern Times*.⁴⁰ Toiseksi saksanjuutalaisten historiasta Saksan keisarikunnassa on kirjoittanut Bruno Gebhard kirjasarjan *Handbuch der Deutschen Geschichte* keisariaikaa käsittelevässä osassa.⁴¹ Lisäksi olen käyttänyt Reinhard Rürup artikkelia, jossa hän on tarkastellut eri maiden, muun muassa Saksan, juutalaisten sosiaalishistoriaa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa vertailevasta näkökulmasta.⁴² Norbert Kampen artikkeli puolestaan on tarjonnut taustatietoa akateemista koulutautumisesta saksanjuutalaisen vähemmistön keskuudessa Saksan keisarikunnassa.⁴³ Näkökulmia saksanjuutalaisten uskonnon harjoituksesta, perhe-elämästä ja osallistumisesta yhdistystoimintaan olen saanut Marion Kaplanin artikkelista,⁴⁴ ja saksanjuutalaisten integroitumisesta ympäröivään

³⁸ Laqueur, Walter (2003), *The History of Zionism*. London - New York: Taurisparke Paperbacks.

³⁹ Goldstein, Joseph (1985), "Some Sociological Aspects of the Russian Zionist Movement at its Inception", *Jewish Social Studies*. Vol. 47, Issue 2, 167–178.

⁴⁰ Gartner, Lloyd P. (2001), *History of the Jews in modern times*. Oxford: Oxford University Press.

⁴¹ Gebhardt, Bruno (2003), *Handbuch der deutschen Geschichte. Bd. 16, Das Kaiserreich, 1871–1914 : Industriedesellschaft, bürgerliche Kultur und autoritärer Staat*. Zehnte, völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart: Klett Cotta.

⁴² Rürup, Reinhard (2004), "A Success Story and Its Limits: European Jewish Social History in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries". *Jewish Social Studies*. Vol. 11, Issue 1, 3–15.

⁴³ Kampe, Norbert (1993), "The Jewish Arrival at Higher Education". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Germany – Great Britain – France*. Volume 3/1. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 80–106.

⁴⁴ Kaplan, Marion (2002), "Redefining Judaism in Imperial Germany: Practices, Mentalities, and

yhteiskuntaan toisesta Marion Kaplanin artikkelista.⁴⁵ Saksanjuutalaisten kotimaassaan kohtaama antisemitismi oli osa heidän kokemaansa sosiaalista todellisuutta. Antisemitismista Saksan keisarikunnassa ovat kirjoittaneet Hans Rosenberg⁴⁶ ja Werner Jochmann.⁴⁷

Tutkielmani perustuu metodisesti konstruktionistiseen näkemykseen todellisuudesta, joka merkitsee sitä, että ymmärrän saksanjuutalaisten näkemykset ja heidän käyttämänsä käsitteet sosiaalisesti rakentuneiksi. Käytän lähtökohtana Ian Hackingin määritelmää sosiaalisesta konstruktionismista,⁴⁸ jonka esittelen alaluvussa 1.2. Samassa alaluvussa esittelen myös käyttämiäni metodeja, diskurssianalyysia ja käsiteanalyysia, jotka kummatkin perustuvat näkemykseen, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunut. Esittelen diskurssi-käsitteen eri merkityksiä siten kuin Pietikäinen & Mäntynen erottelevat ne teoksessaan *Kurssi kohti diskurssia*.⁴⁹ Diskurssianalyysin identifioinnissa nojaudun erityisesti Jokisen & Juhilan & Suonisen artikkeliin⁵⁰ ja Eero Suonisen artikkeleihin.⁵¹ Luvussa 1.2. esittelen myös toista käyttämäni metodia, käsiteanalyysia perustuen Markku Hyrkkäsen teokseen

Community". *Jewish Social Studies*. Vol. 9, Issue 1, 1–33.

⁴⁵ Kaplan, Marion (2001), "Friendship on the Margins: Jewish Social Relations in Imperial Germany". *Central European History*. Vol. 34, Issue 4, 471–501.

⁴⁶ Rosenberg, Hans (1993), "Anti-Semitism and the 'Great Depression', 1873–1896". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Germany – Great Britain – France*. Volume 3/1. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 19–28.

⁴⁷ Jochmann, Werner (1993), "Structure and Functions of German Anti-Semitism 1878–1914". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Germany – Great Britain – France*. Volume 3/1. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 41–61.

⁴⁸ Hacking, Ian (2009), *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Tampere: Vastapaino.

⁴⁹ Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009), *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

⁵⁰ Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004), "Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet". Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 17–47.

⁵¹ Suoninen, Eero (1999), "Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen". Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36; Suoninen, Eero (2004), "Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen". Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 48–74.

*Aatehistorian mieli*⁵² ja Pasi Ihalaisen artikkeliin.⁵³ Työssäni käsiteanalyysillä on sekä semanttinen että pragmaattinen ulottuvuus, sillä olen kiinnostunut sekä saksanjuutalaisten käyttämien käsitteiden merkityksistä (semanttinen ulottuvuus) että siitä, mitä saksanjuutalaiset tarkoittivat käyttämällä juuri niitä käsitteitä, joita he käyttivät (pragmaattinen ulottuvuus). Siksi esittelen sekä Reinhard Koselleckin semanttista käsiteanalyysiä⁵⁴ että Quentin Skinnerin pragmaattista käsiteanalyysiä.⁵⁵ Omissa käsiteanalyytisissä tarkasteluissani olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutena eksegeettisiä ensyklopedioita, sillä saksanjuutalaiset käyttivät vanhoja, perinteisiä käsitteitä, kuten Israelin huone ja uhrilamma, joiden merkityssisältö ulottuu varhaiseen juutalaiseen historiaan.

Luku 2, tutkielmani ensimmäinen käsittelyluku, on omistettu saksanjuutalaisten taustan kuvaamiseen. Esittelen heidän sosiaalisia olojaan, heidän kohtaamaansa antisemitismia Saksan keisarikunnassa ja sionismia, joka oli joidenkin saksanjuutalaisten, mutta kuitenkin vähemmistön, ideologia. Luvussa 3 kuvaan venäjänjuutalaisten kohtaamia pogromeja ja venäjänjuutalaisten sosiaalista tilannetta. Luvuissa 4 ja 5 vastaan tutkimuskysymyksiini. Luku 4 käsittelee ensimmäistä tutkimuskysymystäni eli sitä, miten saksanjuutalaiset käsittivät sen, mitä Venäjällä oli tapahtumassa juutalaisille. Luvussa 5 vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni eli siihen, mitä merkityksiä saksanjuutalaiset antoivat venäjänjuutalaisten tilanteelle omalta kannaltaan. Lopuksi teen yhteenvedon ja johtopäätöksiä tutkimustuloksistani luvussa 6 sekä esitän jatkotutkimusideoita. Pyrin myös arvioimaan tutkimustani ja tutkimustulosteni yleistettävyyttä kriittisesti.

⁵² Hyrkkänen, Markku (2002), *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

⁵³ Ihalainen, Pasi (2006), "Between historical semantics and pragmatics: Reconstructing past political thought through conceptual history." *Journal of Historical Pragmatics*, vol. 7, no. 1, 115–143.

⁵⁴ Koselleck, Reinhart (2002), "Hinweise auf die temporalen Strukturen begriffsgeschichtlichen Wandels". Teoksessa: Bödeker, Hans Erich (toim), *Begriffsgeschichte, Diskursgeschichte, Metapherngeschichte. Göttinger Gespräche zur Geschichtswissenschaft*. Band 14. Göttingen: Wallstein Verlag, 29–47; Koselleck, Reinhart (2004), *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.

⁵⁵ Skinner, Quentin (1978), *The Foundations of Modern Political Thought*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press; Skinner, Quentin (2003), *Visions of Politics. Regarding Method*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press.

1.2 Metodit

Analyysini tässä tutkielmassa perustuu metodisesti konstruktionistisiin lähtökohtiin.

Tällä tarkoitan sitä, että lähtökohtani on, että saksanjuutalaisten käsitykset venäjänjuutalaisten tilanteesta ja sen vaikutuksesta heihin itseensä olivat sosiaalisesti rakentuneita eli sosiaalisia konstruktioita. Myös heidän käyttämänsä käsitteet, joilla he hahmottivat ja käsittivät sosiaalista todellisuutta, olivat sosiaalisia konstruktioita.

Konstruktionismin ymmärrän Ian Hackingin määrittelemällä tavalla. Hacking määrittelee konstruktionismin seuraavasti:

"Tarkoitan konstruktionismilla (tai sosiaalisella konstruktionismilla, jos joskun on tarpeen painottaa sosiaalista) monenlaisia sosiologisia, historiallisia ja filosofisia projekteja, jotka pyrkivät esittelemään tai analysoimaan todellisia, historiallisesti paikannettavia sosiaalisia vuorovaikutuksia tai kausaalisia reittejä, jotka johtivat tai olivat osallisina jonkin nykyisen olion tai tosiasian syntymiseen."⁵⁶

Hackingia seuraten käytän termiä konstruktionismi, enkä konstruktivismi, jota myös esiintyy tutkimuskirjallisuudessa. Hackingille konstruktivismi on matematiikan alueelle kuuluva termi ja hän pitää parempana käyttää sosiaalisten konstruktioiden tapauksessa konstruktionismi-termiä.⁵⁷

Analyysini kohteena on sosiaalinen vuorovaikutus, joka tapahtui saksanjuutalaisten sanomalehtitekstien välityksellä. Tämä vuorovaikutus vaikutti sen käsityksen syntymiseen, joka saksanjuutalaisille muodostui venäjänjuutalaisten tilanteesta ja sen vaikutuksesta heihin itseensä. Työni ei edusta metodisesti universaalia sosiaalista konstruktionismia, jonka mukaan kaikki olisi sosiaalisesti rakentunutta.⁵⁸ Tämä tarkoittaisi sitä, että näkisin esimerkiksi venäjänjuutalaisten vaurioituneet talot tai venäjänjuutalaiset orpolapset sosiaalisia konstruktioina. Työni edustaa mietoa tai lievää muotoa sosiaalisesta konstruktionismia.

Työni perustuu kahteen metodiin, diskurssianalyysiin ja käsiteanalyysiin. Tässä alaluvussa esittelen kummankin metodin ja perustelen, miksi juuri nämä metodit sopivat työhöni. Diskurssianalyysin valinnan syynä on se, diskurssianalyysin peruslähtökohdat

⁵⁶ Hacking 2009, 77.

⁵⁷ Hacking 2009, 76.

⁵⁸ Hacking 2009, 44.

sopivat hyvin yhteen tutkimuskysymysteni luonteen kanssa. Diskurssianalyysin perusajatuksena on se, että kieli ja sosiaalinen todellisuudessa ovat läheisessä yhteydessä keskenään niin, että sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytön kautta. Kieli ei siis ainoastaan kuvaa maailmaa vaan luo sitä. Omassa seminaarityössäni saksanjuutalaisten käyttämät ilmaisut venäjänjuutalaisten tilanteesta eivät ainoastaan kuvaa tapahtumia Venäjällä, vaan luovat sosiaalisen todellisuuden, jossa venäjänjuutalaisilla on oma roolinsa tapahtumissa ja hallituksella, viranomaisilla, Venäjän ei-juutalaisella väestöllä ja muilla toimijoilla puolestaan omansa. Myös saksanjuutalaiset itse asettavat itsensä johonkin rooliin. Tässä yhteydessä on tärkeää huomata, että ei ole olemassa vain yhtä mahdollista tapaa tulkita venäjänjuutalaisten tilanne, vaan useita vaihtoehtoisia. Näitä vaihtoehtoisia tapoja tulkita sosiaalinen todellisuus kutsutaan diskursseiksi. Diskurssianalyttisellä menetelmällä pyrin saamaan alkuperäisaineistosta selville siinä esiintyvät diskurssit. Löytämäni diskurssit ovat työnti tutkimustuloksia. Näitä ovat uhridiskurssi, syntipukkidiskurssi, sankaridiskurssi, emansipaatioidiskurssi, avustusdiskurssi, kontrollidiskurssi ja nationalistinen diskurssi. Tulosten esittelemisen lisäksi teen johtopäätöksiä siitä, mitä eri diskurssien käyttäminen merkitsee.

Metodini, diskurssianalyysi, perustuu diskurssin käsitteeseen, ja siksi diskurssin käsite on työssäni keskeinen. Sana diskurssi on peräisin ranskan kielestä, josta se on levinnyt lainasanana muihin kieliin. Ranskaksi sana diskurssi (*discours*) voi tarkoittaa 1) keskustelua, 2) suullista esitystä tietystä temasta, 3) kirjallista esitelmää, esseetä, 4) ajattelun sanallista ilmausta tai 5) diskursiivista ajattelua filosofiassa ja 6) diskurssia kielitieteellisenä käsitteenä.⁵⁹ Kuten jo käsitteen ranskankielisistä useista merkityksistä voi päätellä, käsite ei ole yksiselitteinen vaan ennemminkin monimerkityksinen ja dynaaminen, kuten Pietikäinen ja Mäntynen huomauttavat.⁶⁰ Pietikäinen ja Mäntynen määrittelevät diskurssin käsitteelle seitsemän eri merkitystä. Esittelen nämä merkitykset taulukossa 1. Olen itse numeroinut käsitteen eri merkitykset.

⁵⁹ Robert 2009, *discours*.

⁶⁰ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22.

Taulukko 1 Seitsemän merkitystä diskurssin käsitteelle Pietikäisen ja Mäntysen⁶¹
mukaan

1) Puhetapa
2) Lausetta suurempi tekstikokonaisuus
3) Lausetta suurempi kielenkäytön kokonaisuus kontekstissaan
4) Vakiintunut kielenkäyttö tietyssä tilanteessa tai tietyllä alalla
5) Tekstimateriaali
6) Kunkin aikakauden ja tietyssä tilanteessa kielenkäytössä ilmenevä käsitys todellisuudesta
7) Merkityssuhteiden järjestelmä

Kuten taulukosta käy ilmi, monet diskurssikäsitteen merkitykset muistuttavat toisiaan, esimerkiksi lausetta suurempi tekstikokonaisuus ja lausetta suurempi kielenkäytön kokonaisuus kontekstissaan. Kuvailen seuraavaksi näitä seitsemää määritelmää ja esittelen niiden eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä.

Ensinnäkin diskurssin käsite voi merkitä puhetapaa.⁶² Toiseksi diskurssin käsite voi merkitä tekstikokonaisuutta, joka on pitempi ja suurempi kuin lause.⁶³ Keskeistä on, että lauseet koetaan jollain tapaa yhteenkuuluviksi.⁶⁴ Kysymys voi olla suullisesta tai kirjallisesta viestinnästä.⁶⁵ Tässä merkityksessä diskurssin käsitettä voi käyttää monikossa viittaamassa esimerkiksi yksittäisiin keskusteluihin ja uutisraportteihin.⁶⁶ Kolmanneksi diskurssin käsite merkitsee lausetta suurempaa kielenkäytön kokonaisuutta kontekstissaan.⁶⁷ Kun viittaamme meneillään olevaan tekstien käyttöön

⁶¹ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22–28.

⁶² Pietikäinen & Mäntynen 2009, 23.

⁶³ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 24.

⁶⁴ "en sekvens av språk som består av flera satser som uppfattas att stå i förbindelse med varandra" Nunan 1993, 5.

⁶⁵ "an umbrella term for either spoken or written communication beyond the sentence". Georgakopoulou & Goutsos 2004, 4.

⁶⁶ Van Dijk 1997, 4.

⁶⁷ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 24.

niiden kommunikatiivisissa ympäristöissä eli niiden konteksteissa, puhumme diskurssista.⁶⁸ Diskurssi-käsitteen toinen ja kolmas merkitys ovat siis hyvin samankaltaisia. Erona on kuitenkin se, että kolmas merkitys on laajempi, sillä se ottaa huomioon kontekstin. Neljänneksi diskurssin käsite viittaa vakiintuneeseen kielenkäyttöön tietyssä tilanteessa tai tietyllä alalla.⁶⁹ Van Dijk mainitsee lääketieteellisen diskurssin ja poliittisen diskurssin esimerkkeinä diskursseista, jotka viittaavat erityyppiseen kielenkäyttöön.⁷⁰ Viidenneksi diskurssi voi merkitä tekstimateriaalia.⁷¹

Kuudes diskurssin merkitys on tutkielmani kannalta keskeinen, joten käsittelen sitä perusteellisesti. Tässä merkityksessä diskurssi on ymmärrys todellisuudesta, joka ilmenee kielessä. Toisin sanoen diskurssi on tapa antaa merkityksiä puhumalla tai ajattelemalla. Nämä merkityksenantamistavat ovat kulttuurisesti jaettuja ja muuttavat puhumisen tai ajattelun kohdetta.⁷² Esimerkiksi Winther Jørgensen & Phillips antavat diskurssin käsitteelle seuraavan määritelmän: diskurssi ymmärretään merkityksen kiteytymäksi tietyllä alueella. Kaikki merkit diskurssissa ovat momenteja; ne ovat solmuja kalaverkossa, ja niiden merkitys kiteytyy siten, että ne eroavat toisistaan tietyillä tavoilla.⁷³ Tämä kuudes diskurssin merkitys painottaa diskurssien merkitystä sosiaalisissa ja kulttuurisissa käytännöissä ja niiden kykyä muuttaa maailmaa. Kun diskurssi ymmärretään todellisuuden sosiaalisena konstruktiona, tekstit ovat kommunikatiivisia kokonaisuuksia, jotka ovat osa sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä. Tekstit, joita kirjoitamme ja puhumme, sekä luovat näitä käytäntöjä että ovat näiden käytäntöjen luomia. Diskurssi on siis sekä maailman luomista että luo maailmaa.⁷⁴

⁶⁸ Georgakopoulou & Goutsos 2004, 3.

⁶⁹ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25.

⁷⁰ Van Dijk 1997, 4.

⁷¹ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 24.

⁷² Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25–26.

⁷³ "En diskurs uppfattas som en fixering av betydelse inom en bestämd domän. Alla tecknen i en diskurs är moment; de är knutar i fisknätet, och deras betydelse fixeras genom att de skiljer sig från varandra på bestämda sätt (differential positions)." Winther Jørgensen & Phillips 2000, 33.

⁷⁴ Paltridge 2006, 9.

Seitsemänneksi diskurssi voi merkitä merkityssuhteiden systeemiä. Diskurssi on suhteellisen yhtenäinen merkityssuhteiden järjestelmä, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla.⁷⁵ Nämä merkityssuhteiden järjestelmät rakentuvat sosiaalisissa käytänteissä ja samaan aikaan ne rakentavat sosiaalista todellisuutta.⁷⁶ Tämä seitsemäs diskurssin merkitys muistuttaa paljon yllä kuvattua kuudetta merkitystä. Yhteistä näille kahdelle viimeksi kuvatulle merkitykselle on, että diskurssit rakentuvat kommunikaatiossa eli sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja että diskurssit rakentavat sosiaalista todellisuutta. Oman tulkintani mukaan ero näiden kahden merkityksen välillä on laajuudessa: viimeksi kuvattu seitsemäs merkitys on laajempi kuin kuudes merkitys, koska se huomioi perustavammalla tavalla sosiaalisten roolien merkityksen.

Tässä tutkielmassa käytän diskurssin käsitettä lähinnä käsitteen kuudennessa ja seitsemännessä merkityksessä. Tämän tutkielman tavoite ei ole analysoida sanomalehtidiskurssia, joka olisi diskurssikäsitteen neljäs merkitys eli vakiintunut kielenkäyttö tietyssä tilanteessa tai tietyllä alalla. En myöskään keskity diskursseihin erilaisissa genreissä, esimerkiksi diskurssien eroihin pääkirjoituksissa ja yleisönosastokirjoituksissa. Olen ennen kaikkea kiinnostunut todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta yhteiskunnassa eli siitä mitä rooleja kielenkäyttäjät antavat itselleen ja muille ryhmille ja siksi diskurssin kuudes ja seitsemäs merkitys sopivat parhaiten analyysini lähtökohdaksi.

On tärkeää panna merkille, että diskurssianalyysi on laaja teoreettinen viitekehys. Jokisen mukaan diskurssianalyysin lähtökohtina ovat seuraavat oletukset: 1) kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta 2) on olemassa useita rinnakkaisia ja kilpailevia merkitysjärjestelmiä 3) merkityksellinen toiminta on sidottu kontekstiin 4) toimijat ovat sidottuja merkitysjärjestelmiin 5) on kielenkäytölle tunnusomaista, että sillä on seurauksensa.⁷⁷ Tässä tutkielmassa nämä oletukset merkitsevät sitä, että se, mitä saksanjuutalaisten sanomalehdissä kirjoitettiin vuosina 1905 ja 1906 ei ainoastaan kuvannut olosuhteita silloisessa Venäjän valtakunnassa vaan samaan aikaan rakensi sitä

⁷⁵ Suoninen 1999, 21.

⁷⁶ Jokinen & Juhila & Suoninen 2004, 27.

⁷⁷ Jokinen et al. 2004, 17–18.

sosiaalista todellisuutta, jossa ajan saksanjuutalaiset elivät. Sosiaalisella todellisuudella Saksan keisarikunnassa vuosina 1905–1906 ei ollut samaa merkitystä kaikille saksanjuutalaisille vaan heidän keskuudessaan esiintyi monia rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia tapoja hahmottaa maailma. Sionismi oli yksi vaihtoehtoista.

Diskurssianalyysi painottaa kontekstin merkitystä, mikä sopii erinomaisesti käsillä olevaan tutkimukseen, jossa kontekstilla on suuri rooli. Analyysissäni minun on huomioitava useita konteksteja: esimerkiksi aika ja paikka ovat konteksteja, mutta niin on myös se lehti, jossa tietty kirjoitus on julkaistu. On otettava huomioon, että tekstien kirjoittajilla oli oma paikkansa ja roolinsa siinä sosiaalisessa todellisuudessa, jota he kuvailevat teksteissään eli he eivät olleet sen maailman ulkopuolella, jota he kuvailivat. Lisäksi on tärkeää muistaa, että kirjoittajien teksteillä oli ideologiset seurauksensa heidän sosiaalisessa todellisuudessa. Tässä tutkielmassa käyttämäni aineisto, sanomalehtitekstit, ei kuitenkaan tee mahdolliseksi ideologisten seurausten luotettavaa analysointia.

Diskurssianalyysi ei tarjoa mitään tekniikkaa, joka mekaanisesti auttaisi tutkijaa analysoimaan merkitysjärjestelmiä. Siksi yksittäisen tutkijan tehtävänä on päättää ja perusteellisesti raportoida se logiikka, jonka mukaan hän luokittelee merkitysjärjestelmiä. Tässä tutkielmassa Suonisen esittelemät suuntaviivat ovat olleet minulle suureksi avuksi. Suonisen mukaan merkitysjärjestelmät eivät esiinny aineistossa selvinä kokonaisuuksina vaan pieninä fragmentteina. Omassa analyysissäni esimerkiksi metaforat ovat olleet fragmentteja, jotka ovat auttaneet muodostamaan käsitystä diskursseista. Näiden fragmenttien tunnistaminen osaksi merkitysjärjestelmä on prosessi, joka jatkuu koko analyysin ajan. Tutkijan tulkinnat merkitysjärjestelmistä ja niiden käyttötavoista voivat muuttua analyysiprosessin aikana. Toiseksi on tärkeää muistaa, että merkitysjärjestelmien identifioiminen ei merkitse eri teemojen erottelamista toisistaan. Kiinnostavimmat merkitysjärjestelmät ovat kielenkäytön alueita, joilla eri teemoja voi käsitellä. Esimerkiksi nationalistisessa diskurssissa käsitellään emansipaatiota, sionismia, integraatiota ja emigraatiota. Kolmanneksi merkitysjärjestelmien identifioinnin ei pitäisi perustua pelkästään tutkijan omiin konstruktioihin vaan hänen pitäisi tukeutua niihin eroihin ja erimielisyyksiin, joihin kielenkäyttökin suuntautuu. Neljänneksi Suoninen toteaa, että sanoilla ja muilla symbolisilla teoilla ei ole pelkästään kirjaimelliset merkityksensä vaan myös muita

merkityksiä, jotka on vaikeampi huomata. Näitä merkityksiä voi luonnehtia assosiaatioiksi tai konnotaatioiksi.⁷⁸

Suoninen esittelee myös Ian Parkerin kriteerit, jotka auttavat tunnistamaan diskursseja. Suoninen huomauttaa kuitenkin, että nämä suuntaviivat eivät sovellu selkeiksi metodisiksi ohjeiksi empiiriseen analyysiin. Yleisellä tasolla ne kuitenkin antavat kuvan mahdollisista näkökulmista, joista käsin tutkija voi tarkastella diskurssien rajoituksia ja ominaisuuksia. Parkerilla on siis seuraavat kriteerit diskurssille: 1) diskurssi realisoituu tekstissä 2) diskurssi liittyy kohteeseen 3) diskurssi sisältää toimijat 4) diskurssi on yhtenäinen merkitysjärjestelmä 5) diskurssi viittaa muihin diskursseihin 6) diskurssi reflektoi omaa puhetapaansa 7) diskurssi on historiallinen. Suoninen selittää Parkerin kriteerejä ja kirjoittaa, että ensimmäinen kriteeri tarkoittaa, että tutkija on ennen kaikkea kiinnostunut teksteistä, ei tekstien kirjoittajista yksilöinä. Parkerin toinen kriteeri tarkoittaa, että kohteen nimeäminen saa kohteen olemaan olemassa. Joskus kohde ei olisi ollenkaan olemassa diskurssin ulkopuolella ja joissakin tapauksissa diskurssi määrittelee kohteen uudella tavalla. Se, että diskurssi sisältää toimijat, tarkoittaa, että diskurssilla on kyky houkuttaa vastaanottajansa tiettyihin asemiin; esimerkiksi kun joku henkilö asetetaan uhrin asemaan, lukijalle on luonnollista asettua ymmärtäväiseen asemaan uhria kohtaan. Parkerin neljäs kohta, että diskurssi on yhtenäinen merkitysjärjestelmä, tarkoittaa, että ne metaforat ja analogiat, joiden mukaan diskurssi kuvaa todellisuutta, voidaan tutkia yhtenäisenä kokonaisuutena. Se, että diskurssit viittaavat muihin diskursseihin, tarkoittaa sitä, että diskurssit voivat aina kommentoida toisiaan ja lainata metaforia ja analogioita toisiltaan. Tutkijan kannalta on siksi kiinnostavaa analysoida diskurssien suhteita toisiinsa. Parkerin kuudetta kriteeriä Suoninen selittää niin, että diskurssit eivät ainoastaan ole kykeneviä kommentoimaan toisiaan vaan myös omia käsitteitään. Siksi voi olla kiinnostavaa tarkastella myös sitä, kuinka diskurssin sisäisiä erimielisyyksiä käsitellään diskurssissa. Viimeinen kriteeri, eli että diskurssi on historiallinen, tarkoittaa sitä, että diskursseja pitäisi aina käsitellä konteksteihinsa sidottuina.⁷⁹

Konteksti on keskeinen käsite diskurssianalyysissa. Voidakseen tutkia merkityksiä

⁷⁸ Suoninen 2004, 50–51.

⁷⁹ Suoninen 2004, 60–63.

konteksteissaan tutkijan täytyy tutkia ja rajata kielenkäytön konteksti. Ensiksikin konteksti pitää määrittellä. Pietikäinen & Mäntynen huomauttavat, että konteksti on laaja käsite, joka voi viitata ilmiöihin monella eri tasolla: konteksti voi viitata asiayhteyteen, vuorovaikutustilanteeseen, toimintaympäristöön tai yhteiskunnalliseen tilaan. Konteksti voi tarkoittaa kaikkia niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka merkitys rakentuu ja jotka rajoittavat sitä, kuinka käsitettä käytetään ja tulkitaan. Diskurssianalyysissä tutkijan itsensä pitää päättää, kuinka laajasti hän haluaa ymmärtää kontekstin, ja se riippuu tutkimuksen teemasta ja näkökulmasta. Erilaiset kontekstit eri tasoilla mikrotasosta makrotasoon vaikuttavat kielenkäyttöön yhtä aikaa mutta on hyödyllistä kyetä erottamaan ne toisistaan analyysissä. Tutkija voi esimerkiksi analysoida kielenkäyttöä tilannekontekstissa, diskursiivisten käytänteiden kontekstissa, lajikon­tekstissa, sosiokulttuurisessa kontekstissa tai institutionaalisessa kontekstissa. Tilannekonteksti on tärkeä kaikissa diskurssianalyyseissä ja mielletään usein kielenkäytön mikrotasoksi.⁸⁰ Tässä tutkimuksessa tilannekonteksti tarkoittaa esimerkiksi sitä, kuinka paljon palstatilaa tietty teksti saa sanomalehdessä. Diskursiivinen käyttö vaikuttaa muun muassa siihen tyyliin, jota kirjoittajat käyttävät teksteissään. Mitä tulee lajikon­tekstiin, sillä on oma merkityksensä, onko kyseessä uutinen vai pääkirjoitus. Sosiokulttuurinen konteksti on Saksan keisarikunta vuosina 1905–1906.

Analysoidessani diskursseja olen ollut erityisen kiinnostunut niistä kielikuvista ja analogioista, jotka viittaavat venäjänjuutalaisiin. Näissä kielikuvissa ja analogioissa diskurssit ovat ilmenneet erityisen selkeästi ja niiden avulla olen pystynyt tunnistamaan ne diskurssit, jotka ilmentävät näkemyksiä venäjänjuutalaisten tilanteesta ja sen ratkaisemisesta. Diskurssien tunnistaminen oli pitkä prosessi, joka alkoi jo siinä vaiheessa, kun tarkastelin kaikkia niitä tekstejä, joissa venäjänjuutalaisia käsiteltiin ja tein valintapäätöksiä siitä, mitkä tekstit otan mukaan omaan aineistooni. Diskurssien tunnistaminen jatkui aina siihen asti, että olin saanut analyysini valmiiksi. Uhridiskurssi oli helpoin tunnistaa ja sen tunnistin ensimmäiseksi. Sitten huomasin, että voin erotella

⁸⁰ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 28–37.

aineistosta uhridiskurssin lisäksi myös syntipukkidiskurssin, joka myös asettaa juutalaiset uhrin asemaan. Syntipukkidiskurssi eroaa kuitenkin uhridiskurssista siinä, että se antaa venäjänjuutalaisten kärsimykselle pogromeissa poliittisen merkityksen. Venäjänjuutalaiset ovat ahdingossa, koska venäläinen hallinto haluaa heidän kärsivän. Osoittautui myös, että sama teksti saattoi sisältää monta diskurssia. Esimerkiksi FIF:n pääkirjoituksessa 10.11.1905, jonka kirjoittaja S. Berlowitz oli otsikoinut "Freiheit!", esiintyi uhridiskurssia, syntipukkidiskurssia, avustusdiskurssia ja kontrollidiskurssia. Nationalistisen diskurssin kohdalla mietin pitkään, olisiko minun pitänyt nimetä diskurssi vapausdiskurssiksi, koska siinä diskurssissa oli kysymys juutalaisen kansakunnan pyrkimyksestä kohti yhä vapaampaa elämään. Tulin kuitenkin siihen johtopäätökseen, että koska diskurssi asetti juutalaisen kansakunnan, eikä siis pelkästään venäjänjuutalaiset, keskiöön, ja koska tavoiteltu vapaus oli ensi sijassa vapautta kansallisessa mielessä, oli perusteltua nimetä se nationalistiseksi diskurssiksi.

Tämä tutkimus on laadullista tutkimusta ja siksi en esitä numeerista dataa eri diskurssien yleisyydestä. On kuitenkin selvää, että jotkut diskurssit olivat yleisempiä kuin toiset. Esimerkiksi sankaridiskurssi oli kummassakin lehdessä suhteellisen harvinainen enkä löytänyt siitä paljon esiintymiä, mutta uhridiskurssi oli hyvin yleinen.

Yhdistän tutkielmassani diskurssianalyttisen metodin käsiteanalyysiin. Käsiteanalyysiä käytetään historian tutkimuksessa silloin, kun halutaan selvittää, mitä merkityksiä menneisyyden poliittiset ajattelijat antoivat käyttämilleen käsitteille ja kuinka käsitteiden merkitykset ovat muuttuneet ajan kuluessa.⁸¹ Muita keskeisiä kysymyksiä käsitehistorioitsijoille ovat se, kuinka uusia käsitteitä on luotu ja kuinka käsitteiden oikeasta käytöstä on oltu erimielisiä.⁸² Käsiteanalyttisissä tarkasteluissa paljastuu, että menneisyyden kirjoittajat antoivat samoille keskeisille käsitteille eri merkityksiä, sen mukaan mikä merkitys tuki kirjoittajan omia näkemyksiä.⁸³ Se, mikä sana valikoituu käsitehistoriallisen tutkimuksen kohteeksi, riippuu tutkijan kysymyksenasettelusta.⁸⁴ Erityisesti käsitehistorioitsijoita ovat kiinnostaneet käsitteet,

⁸¹ Ihalainen 2006, 116.

⁸² Hyvärinen et al. 2003, 10.

⁸³ Ihalainen 2006, 119.

⁸⁴ Hyrkkänen 2002, 118.

joita on käytetty suurten muutosten ja kriisien aikaan.⁸⁵ Jatkuvuus, muutokset ja innovaatiot poliittisten käsitteiden käytössä kertovat siitä, kuinka menneisyyden ihmiset, jotka kokivat poliittisen muutoksen, ymmärsivät ja käsitteellistivät sitä.⁸⁶

Käsitehistoriallisessa tutkimuksessa käytetään mahdollisimman laajoja aineistoja. Sanakirjamääritelmät eivät riitä, vaan on tutkittava myös käsitteiden käyttöä arkikielessä.⁸⁷ On tärkeää, että primaarilähteet ovat erityyppisiä. Periaatteessa lähteenä voi toimia mikä tahansa kirjallinen lähde, joka sisältää poliittisia käsitteitä.⁸⁸ Lähteen valinta riippuu tutkimuksen kohteena olevasta käsitteestä eli siitä, mikä on tutkimustehtävän kannalta tarkoituksenmukaista.⁸⁹ Käsitehistoriallisessa tutkimusotteessa ei ole yksityiskohtaisesti määriteltyjä sääntöjä siitä, kuinka tutkimusta on tehtävä. Käsitehistoria on paremminkin menneisyyden poliittisen ajattelun tutkimusta kielestä tietoisella asenteella.⁹⁰ Käytännössä käsitehistorioitsijat tutkivat käsitteiden yhteyttä muihin käsitteisiin ja asettavat käsitteet sosiaalisiin ja poliittisiin konteksteihinsa.⁹¹

Käsitehistoria-käsitteellä viitataan suppeassa mielessä saksalaiseen *Begriffsgeschichte*-tutkimusperinteeseen, jonka tunnetuin edustaja on Reinhart Koselleck.⁹² Laajassa mielessä käsitehistoria-käsitteeseen voidaan ottaa mukaan myös cambridgelainen koulukunta, jota edustaa Quentin Skinner. Skinnerin kiinnostuksen kohteena on ollut erityisesti retoriikka ja puheaktit.⁹³ Palaan puheakteihin myöhemmin tässä alaluvussa.

Monilla poliittista ajattelua tutkivilla historioitsijoilla on ollut tapana painottaa jompaakumpaa näistä lähestymistavoista, Koselleckin semantiikkaa tai Skinnerin

⁸⁵ Ihalainen 2006, 116.

⁸⁶ Ihalainen 2006, 116.

⁸⁷ Hyrkkänen 2002, 119–120.

⁸⁸ Ihalainen 2006, 116.

⁸⁹ Hyvärinen et al. 2003, 11.

⁹⁰ Ihalainen 2006, 117; Hyvärinen et al. 2003, 9.

⁹¹ Hyrkkänen 2002, 118.

⁹² Hyvärinen et al. 2003, 11.

⁹³ Hyvärinen et al. 2003, 12.

pragmatiikkaa.⁹⁴ Tässä tutkielmassa tarkastelen analyysin kohteina olevia käsitteitä mikrotasolla eli kontekstejani ovat ensi sijassa yksittäisten esiintymien kontekstit osana sitä kappaletta, tekstiä ja sanomalehtidiskurssia, jossa ne esiintyvät. En tee laajaa makrotason analyysiä koselleckilaisessa hengessä, koska en käytä suurta määrää käsitteiden esiintymiä erityyppisissä lähteissä ja eri aikakausina. Teen kuitenkin semanttista käsiteanalyysiä, koska olen kiinnostunut siitä, mitä merkityksiä saksanjuutalaiset antoivat käyttämilleen käsitteille. Käsitteanalyysin käyttöni on pragmaattista siinä mielessä, että olen kiinnostunut siitä, mitä se merkitsi, että kirjoittajat käyttivät tiettyjä käsitteitä, esimerkiksi uhrilampaan tai veljen käsitettä. Cambridgelaisesta lähestymistavasta eroan kuitenkin siinä mielessä, etten tee analyysiäni J. L. Austinin kielifilosofiaan nojautuen kuten Skinner. Minua kiinnostavat mikrotason kontekstit ja tarkastelutapani sisältää sekä semantiikkaa että pragmatiikkaa. Siksi esittelen seuraavaksi lyhyesti ensin Koselleckin ja sitten Skinnerin ymmärrystä menneisyyden poliittisen ajattelun tutkimuksesta.

Koselleck tunnetaan erityisesti käsikirjasta *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch sozialen Sprache in Deutschland*, jonka toimituskuntaan hän kuului. Käsikirja sisältää Saksan historian kannalta merkittäviä käsitteitä.⁹⁵ Koselleckia vastaan on esitetty kritiikkiä, että on vaikeaa, ja ehkä jopa mahdotonta, kirjoittaa yksittäisten erillisten käsitteiden historia. Jotkut käsitehistorian kriitikot ovat jopa väittäneet, että käsitteiden historian kuvaamisessa pitäisi aina huomioida laajemmat kontekstit: kokonaiset tekstit tai tekstisarjat. Ilman näiden laajempien kontekstien huomiomista yksittäisten käsitteiden historian kuvaaminen ei kriitikoiden mukaan onnistu. Koselleckin vastaus kritiikkiin on se, että konteksteja on paljon ja monella tasolla. Yksittäinen kappale ja kirja ovat keskeisiä konteksteja. Myös sosiaalinen ja poliittinen debatti tarkastelun kohteena olevalla ajanjaksolla ovat keskeisiä konteksteja, koska kaikki käsitteet ovat eri tavoin yhteydessä muihin kyseisen ajan käsitteisiin. Ei myöskään riitä rajoittua pelkästään tieteelliseen kieleen, sillä myös arkikielen konventiot ovat tärkeitä käsitehistorialliselta kannalta. Kaikkien kontekstien huomioiminen merkitsisi tarkasteltavan ajanjakson kielenkäytön kaikkien aspektien

⁹⁴ Ihalainen 2006, 124.

⁹⁵ Hyrkkänen 2002, 113–114.

tutkimista. Koska kaikkea ei voi analysoida samaan aikaan, riippuu tutkijan mieltymyksistä tutkimuskysymyksistä, mihin hän keskittyy. Tutkija voi päättää keskittyä yhteen käsitteeseen, tekstiin, tekstijoukkoon tai koko kieleen.⁹⁶

Tässä tutkielmassa ymmärrän käsitteen käsitteen Koselleckin määrittelemällä tavalla. Koselleckin mukaan "käsitteet ovat useiden olennaisten merkitysten keskittymä".⁹⁷ Koselleck korostaa ristiriitaisuutta käsitteiden keskeisenä ominaisuutena ja toteaa, että käsitteen on säilyttävä ristiriitaisena ollakseen käsite.⁹⁸

Käsitehistorioitsija voi Koselleckin mukaan käyttää hyvin monenlaisia lähteitä. Lähteen merkitys riippuu tutkijan tutkimuskysymyksistä ja metodista. Koselleck on luokitellut käsitehistoriallisissa tutkimuksissa käytettyjä lähteitä kolmeen ideaalityyppiin sillä perusteella, missä määrin lähdeyyppillä on tyypillistä ainutkertaisuus tai toistettavuus. Sanomalehtitekstit ovat esimerkki ääripäästä, jolle on tyypillistä ainutkertaisuus. Sanomalehtitekstit, jotka ovat tässä tutkielmassa käytetty lähdeyyppi, on kirjoitettu lyhyen aikavälin tarpeita varten. Ihmiset lukevat sanomalehdistä siitä, mitä on tapahtunut tänään, eilen tai muutamia päiviä sitten. Myös kirjeet kuuluvat samaan ryhmään. Kirjeiden kirjoittajat eivät tavallisesti kirjoita kirjeitä olettaen, että kirjettä luetaan uudestaan. Toista lähdeyyppiä edustavat hitaasti muuttuvat tekstien ryhmät, kuten sanakirjat. Sanakirjat muodostavat useimmissa tapauksissa hitaasti kehittyvän sarjan, koska niihin tehdään vähitellen pieniä muutoksia. Kolmas käsitehistorian lähdeyyppi ovat klassiset tekstit. Klassisten tekstien muoto pysyy muuttumattomana ja alkuperäisenä ja niiden merkitys on ajaton.⁹⁹

Skinnerille menneisyyden poliittisen ajattelun analysoiminen on asioiden näkemistä menneisyyden ajattelijoiden näkökulmasta. Skinnerillä on tärkeää selvittää, mitä menneisyyden kirjoittajat tekivät kirjoittaessaan tekstejään. Hän erottaa kielyessä kaksi ulottuvuutta: ensinnäkin merkityksen ulottuvuuden ja toiseksi filosofi J. L. Austinin käsitteitä käyttäen kielellisen toiminnan ulottuvuuden. Skinnerin erityisenä

⁹⁶ Koselleck 2002, 32–33.

⁹⁷ "Concepts are thus the concentrate of several substantial meanings." Koselleck 2004, 85.

⁹⁸ Koselleck 2004, 85.

⁹⁹ Koselleck 2002, 45–47.

mielenkiinnon kohteena on jälkimmäinen ulottuvuus.¹⁰⁰ Skinner on sitä mieltä, että jos haluaa ymmärtää jonkin menneisyyden poliittisen ajattelijan tekstiä, ei riitä, että kiinnittää huomiota siihen, mikä sanotun merkitys on. On kiinnitettävä huomiota myös siihen, mitä kirjoittaja on saattanut tarkoittaa sanomalla sen, mitä hän sanoi.¹⁰¹ Tekstin ymmärtäminen tarkoittaa vastauksen löytämistä kahteen kysymykseen: 1) mitä teksti tarkoittaa ja 2) mitä kirjoittaja on saattanut tarkoittaa.¹⁰² Skinner on erityisen kiinnostunut kirjoittajien motiiveista ja intentioista eli tarkoituksista. Intentioissa kysymys on siitä, laskiko kirjoittaja leikkiä, oliko hän vakava tai ironinen ja ylipäänsä mitä puheakteja hän saattoi olla tekemässä kirjoittaessaan tekstinsä.¹⁰³ Puheakteissa on filosofi J. L. Austinin mukaan kolme ulottuvuutta. Lokutionaarinen akti on lauseen ilmaisemista ja on Austinin mukaan suunnilleen sama kuin merkitys perinteisessä mielessä. Illokutionaarisia akteja ovat muun muassa lupaaminen, varoittaminen, anominen ja tiedottaminen. Perlokutionaariset aktit puolestaan viittaavat siihen, mitä puhuja saa ilmaisullaan aikaan, ja näitä ovat esimerkiksi vakuuttaminen, suostuttelemineen, pelottelemineen, yllättäminen tai harhaanjohtaminen.¹⁰⁴ Skinnerin mukaan kirjoittajan illokutionaarisen aktin ymmärtäminen on sama asia kuin kirjoittajan ensisijaisten intentioiden ymmärtäminen.¹⁰⁵

Sen ymmärtämiseksi, mitä kirjoittaja teki kirjoittamansa tekstin sanojen välityksellä, tutkijan on Skinnerin mukaan nojaututtava tekstin ulkopuolelta tulevaan tietoon. On tiedettävä jotain yhteiskunnasta, jossa teksti kirjoitettiin, toisin sanoen siis yhteiskunnallisesta kontekstista. Kirjoittajan argumentteja analysoitaessa on perehdyttävä kirjoittajan käyttämään poliittiseen sanastoon eli kirjoittajan omiin käsitteisiin. Sen ymmärtäminen, mihin kysymyksiin kirjoittaja vastaa ja miten hän käyttää käytössään olevia käsitteitä on Skinnerin mukaan yhtä kuin kirjoittajan perusintentioiden eli tarkoitusten ymmärtäminen. Näin paljastuu se, mitä kirjoittaja tarkoitti tekstillään. Kuten käsitehistorioitsijat ja diskurssintutkijat, myös Skinner

¹⁰⁰ Skinner 2003, 3.

¹⁰¹ Skinner 2003, 79.

¹⁰² Skinner 2003, 113.

¹⁰³ Skinner 2003, 96.

¹⁰⁴ Austin 2009, 109.

¹⁰⁵ Skinner 2003, 98.

korostaa siis tekstin kontekstualisoimista. Tekstien näkeminen kontekstiensa valossa ei ole vain taustatiedon tarjoamista tulkintaa varten; kontekstualisoiminen on jo tekstien tulkitsemista.¹⁰⁶

2 JUUTALAISET SAKSAN KEISARIKUNNASSA 1871–1914

2.1 Juutalaisten sosiaaliset olot Saksan keisarikunnassa

Saksan keisarikunnan muodostuminen merkitsi muutosta juutalaisten asemassa, sillä saksanjuutalaiset saivat keisarikunnassa oikeudellisesti samanarvoisen aseman muiden kansalaisten kanssa. Pohjois-Saksan liitossa¹⁰⁷ tämä oli tapahtunut jo vuonna 1869.¹⁰⁸ Saksanjuutalaisten elämä ghettoissa ja sosiaalisesti syrjäytyneinä oli emansipaation myötä virallisesti ohi. Saksanjuutalaiset olivat tosin käyttäneet tämän avautumisen tarjoamia mahdollisuuksia hyväkseen jo ennen kuin emansipaatio tuli lainvoimaiseksi 1870-luvulla.¹⁰⁹ Erityisen vilkasta integroituminen valtaväestöön oli Preussissa ja sen pääkaupungissa Berliinissä. Berliinistä tuli uusi kulttuurinen keskus ja saksalaisen valistuksen keskus, kun sinne Ranskasta saapuneet hugenottimaahanmuuttajat edistivät kaupungin kehitystä. Moniuskontoisessa Berliinissä älymystöön kuuluvat juutalaiset olivat aktiivisesti vuorovaikutuksessa muiden ei-juutalaisen väestön kanssa kaupungin klubeissa, kahviloissa ja yksityishenkilöiden kodeissa. Näissä kohtaamisissa juutalaiset tulivat yhteen kristittyjen kanssa ja porvaristo aristokratian kanssa. Juutalaiset olivat myös aktiivisesti mukana berliiniläisissä kuoroissa ja orkestereissa.¹¹⁰

Saksanjuutalaisten saatua lain edessä tasa-arvoisen aseman muiden kansalaisten kanssa vuonna 1871 juutalaisen väestön lukumäärä Saksassa oli 512 000.¹¹¹ Keisariajan lopulla vuodesta juutalaisten osuus keisarikunnan väestöstä laski vuoden 1871 osuudesta 1,25 % ensimmäiseen maailmansotaan mennessä 0,95 %:iin. Muutos johtuu syntyneisyyden voimakkaasta pienenemisestä muuhun väestöön verrattuna. Juutalaiset

¹⁰⁶ Skinner 1978, xiii–xiv.

¹⁰⁷ Saksaksi Norddeutscher Bund.

¹⁰⁸ Wertheimer 1991, 13.

¹⁰⁹ Gebhardt 2003, 168.

¹¹⁰ Wyrwa 2003, 2–10.

¹¹¹ Gebhardt 2003, 168.

solmivat avioliiton keskimäärin vanhempina kuin saksalaiset keskimäärin ja harjoittivat tehokasta syntyvyyden säännöstelyä. Muuta väestöä alhaisempi kuolleisuus, ja ennen kaikkea pienten lasten kuolleisuus, tosin esti juutalaisen väestön osuuden pienenemistä vielä rajummin suhteessa muuhun väestöön. Muuta väestöä alhaisempaan imeväiskuolleisuuteen liittyy se, että maahan tulleilla itäjuutalaisilla oli yleensä paljon lapsia. Näiden tilastotietojen valossa esiintyi ennustuksia juutalaisen väestön liiallisesta vanhenemisesta ja juutalaisen vähemmistön häviämisestä, kun seka-avioliittojen määrä kristittyjen kanssa oli kasvussa.¹¹² Seka-avioliitot olivat yhteydessä juutalaisten kaupungistumiseen ja ne tulivat mahdollisiksi vuonna 1875, kun siviiliavioliitto tuli lailliseksi.¹¹³

Juutalaiset olivat edelläkävijöitä ennen kaikkea postimyynnissä ja tavaratalokaupassa. Teollisuudessa tekstiilit, metallit ja hiili olivat heidän erityisalueitaan. Erityisen korkea oli juutalaisten osuus yksityisissä pankkiyrityksissä. Lisäksi monet juutalaiset toimivat pankkien ja konsernien hallituksissa ja hallintoneuvostoissa johtavina toimihenkilöinä.¹¹⁴ Vuonna 1882 43 % preussilaisten pankkien ja luottoyritysten omistajista ja johtajista oli juutalaisia ja juutalaisten osuus työvoimasta näissä yrityksissä oli 22 %.¹¹⁵

Kaupungeissa juutalaiset kaupustelijat, jotka usein olivat rutiköyhiä, olivat pitkään tuttu näky. Heidän osuutensa tässä elinkeinossa kuitenkin laski. Lasku ei johdu pelkästään muutoksista elinkeinorakenteesta vaan on myös osoitus saksanjuutalaisen vähemmistön ammatillisesta liikkuvuudesta. Teollistuminen ja kaupungistuminen tarjosivat heille uusia mahdollisuuksia, joita he käyttivät hyväkseen. Ne, jotka olivat aikaisemmin kulkeneet ovelta ovelle kärryjen kanssa, alkoivat työskennellä tukkukauppiaina tai kauppamatkustajina esimerkiksi tuottoisan hevoskaupan parissa. Muutto suurkaupunkiin kävi väistämättömäksi. Tämä prosessi oli Preussissa nopeampi kuin etelässä.¹¹⁶ Berliinin juutalaisväestö kasvoi nopeasti: vuosien 1850 ja 1900 välillä

¹¹² Gebhardt 2003, 169.

¹¹³ Kaplan 2002, 17.

¹¹⁴ Gebhardt 2003, 171.

¹¹⁵ Rürup 2004, 9.

¹¹⁶ Gebhardt 2003, 170.

juutalaisten määrä Berliinissä kasvoi 9 595:sta 106 000:een. Berliini oli keisarikunnan alueella myös pääomien ja juutalaisen vaurauden keskittymä.¹¹⁷

1800-luvun kuluessa saksanjuutalaiset pääsivät osaksi porvaristoa ja sen älyllistä eliittiä, josta käytettiin termiä oppineet (*Gebildete*).¹¹⁸ Saksanjuutalaisten nousu varakkaaseen porvaristoon tarjosi heille entistä paremmat mahdollisuudet kouluttautua, sillä lukion ja yliopistokoulutuksen kustannukset olivat monille vanhemmille maksettavissa olevia. Koulutuksella ja ennen kaikkea uskonnollisten tekstien syventävällä opiskelulla oli aina ollut suuri merkitys ainakin juutalaisille miehille. Siksikään lukion ja korkeakoulun käymiselle ei ollut sisäisiä esteitä.¹¹⁹ Myös kaupungistuminen edisti juutalaisten kouluttautumista korkeakouluissa, sillä se teki korkeakoulutuksen halvemmaksi ja helpommin saatavaksi.¹²⁰

Vuodesta 1830 eteenpäin juutalaisten opiskelijoiden osuus useissa saksalaisissa yliopistoissa oli suurempi kuin heidän osuutensa koko väestöstä.¹²¹ Valmistumisen jälkeen juutalaiset saattoivat ottaa haltuunsa vanhempien yrityksen tai etsiä muuten paikkaansa teollisuuden tai kaupan alalla. Yksi vaihtoehto olivat myös vapaat ammatit. Koska ylioppilastutkinto avasi ovet korkeakoulutukseen, nousi ammattitaitoisten juutalaisten osuus nopeasti.¹²² Vuonna 1882 akateemisesti koulutettujen ammattilaisten osuus juutalaisista oli 4,9 % eli sama kuin väestössä keskimäärin. Tämän jälkeen osuus ylitti kansallisen keskiarvon.¹²³

Antisemitismiä esiintyi saksalaisissa yliopistoissa.¹²⁴ Vuosien 1880 ja 1895 välillä antisemitistiset asenteet tulivat sosiaalisiksi normiksi lähes kaikissa keskeisissä ylioppilasyhdistyksissä.¹²⁵ Juutalaiset jäivät monien opiskelijajärjestöjen jäsenyyden

¹¹⁷ Rosenberg 1993, 21.

¹¹⁸ Jensen 2007, 352.

¹¹⁹ Gebhardt 2003, 172.

¹²⁰ Kampe 1993, 82.

¹²¹ Kampe 1993, 80–81.

¹²² Gebhardt 2003, 172.

¹²³ Kampe 1993, 84.

¹²⁴ Jochmann 1993, 48.

¹²⁵ Kampe 1993, 98.

ulkopuolelle.¹²⁶ Opiskelijoiden antisemitistisen asenteen taustalla olivat akateemisesti koulutettujen huonontunut työmarkkinatilanne. Juutalaisten määrän lisääntyminen yliopistoissa tapahtui samaan aikaan taloustilanteen huononemisen kanssa ja se sai heidän opiskelutoverinsa näkemään ilmiön juutalaisten yrityksenä välttää kovaa työtä tai päästä hallitsemaan ei-juutalaisia. Suuri osa antisemitisen ideologian omaksuneista opiskelijoista piti siitä kiinni myös myöhemmin ollessaan työelämässä.¹²⁷ Vuosi toisensa jälkeen yhä uudet opiskelijat, jotka jättivät yliopiston ja siirtyivät työelämään, toimivat vaikutusvaltaisissa asemissa vakaumuksensa mukaan. Koska akateemisia arvostettiin tuolloin suuresti, suuri osa ei-akateemisesta porvaristosta erityisesti pienissä kaupungeissa otti mallia merkittävien kansalaisten käyttäytymisestä. Näihin roolimalleihin kuuluivat ennen kaikkea tuomarit, lukion opettajat, asianajajat, lääkärit, apteekkarit ja papit.¹²⁸

Armeijassa juutalaisilla oli 1860-luvulta lähtien lain mukaan samat mahdollisuudet edetä uralla kuin muillakin saksalaisilla. Käytännössä monet juutalaiset hakijat suljettiin pois erilaisilla verukkeilla. Armeijan upseerikunnassa ainoastaan Bayern salli joitakin poikkeuksia. Liberaaliksi väitetyssä keisarillisissa merivoimissa ei ollut yhden yhtä juutalaista upseeria mutta useita kastettuja juutalaisia. Korkeassa virkamieskunnassa joidenkin juutalaisten onnistui nousta korkeimpiin asemiin. Verrattain helpompaa oli päästä palvelemaan liikenne- tai kirjastoalalla tai julkisessa terveydenhuollossa.¹²⁹

Huolimatta liikkuvuudestaan talouselämässä ja koulutuksessa juutalaiset joutuivat ammatillisen syrjinnän kohteeksi.¹³⁰ Juutalaisten tie ylöspäin oli usein kivinen. Monet auskultantit joutuivat valitsemaan asianajajan uran juristisen loppukokeen jälkeen, vaikka olisivat mielellään halunneet tuomareiksi. Samankaltaisia kokemuksia oli huippututkijoilla, jotka odottivat oppituolia yksityisdosentteina vuosikausia, joskus jopa vuosikymmeniä. Yksikään juutalainen ei saanut keisarikunnassa germanistiikan tai

¹²⁶ Gebhardt 2003, 174.

¹²⁷ Kampe 1993, 105.

¹²⁸ Jochmann 1993, 48.

¹²⁹ Gebhardt 2003, 173.

¹³⁰ Gebhardt 2003, 174.

klassisen filologian oppituolia. Myös juutalaisilla opettajilla oli vaikea tilanne. Tunnustuksellisiin kristillisiin kouluihin he pääsivät tuskin koskaan töihin ja myös valtion kouluissa oli määrätty, että niiden tuli tarjota kristillisesti suuntautunutta opetusta. Lukioissa tätä määräystä noudatettiin suurpiirteisemmin juutalaisten työhönotossa. Preussilaisen opetusministerin päätöksen nojalla juutalaisia otettiin palvelemaan korkeammissa kouluissa, nimittäin ensin Breslaussa, jossa oli suuri juutalaisyhteisö.¹³¹

Uskonnon harjoittamisessa saksanjuutalaisten pääsuuntauksia olivat reformijuutalaisuus, joka houkutteli lisääntyvässä määrin saksanjuutalaisia, sekä moderni ortodoksijuutalaisuus. Juutalaiset sopeutuivat saksalaiseen porvarilliseen kulttuuriin säilyttäen samalla elementtejä perinteisistä uskonnollisista uskomuksistaan ja käytännöistään. Erilaiset uskon ja maallistumisen yhdistelmät olivat tavallisia saksanjuutalaisten keskuudessa. Uskonnon yksityistyminen näkyi vähentyneenä synagogassa käymisenä, mutta elämän siirtymävaiheisiin kuuluvat uskonnolliset riitit vetosivat myös maallistuneisiin juutalaisiin. Juutalaisten pyhäpäivien viettäminen ja uskonnollisten lakien noudattaminen eivät kestäneet maallistumisen ja uskonnon yksityistymisen paineita yhtä hyvin kuin siirtymäriitit. Rituaalinen puhtaus menetti merkitystään ensimmäisenä, mikä näkyi mikvah-altaiden käytöstä luopumisena. Ruokaan liittyvät rituaalit ja sapatin vietto olivat säilyvämpiä perinteitä, mutta juutalaisen tradition säilyttäminen oli suurelta osin kunkin oma henkilökohtainen päätös. Vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa kukin yksilö löysi oman tapansa ilmentää juutalaisuuttaan, ja jopa saman perheen sisällä perheenjäsenillä saattoi olla keskenään erilaisia suuntautumisia. Vanhemmat sukupolvet toimivat siltoina juutalaiseen perinteeseen ja maalla asuvat sukulaiset tarjosivat perinteisen elämän mallia ja perinteisiä aterioita kaupungissa asuville sukulaisille, sillä traditiot säilyivät paremmin kylissä ja pienissä kaupungeissa kuin suurkaupungeissa. Kaupungistuneille yhä maallistuneemmille juutalaisille koti oli keskeinen uskonnon harjoituksen paikka.¹³²

Saksanjuutalaiset olivat aktiivisia perustamaan erilaisia yhdistyksiä ja klubeja ja

¹³¹ Gebhardt 2003, 173–174.

¹³² Kaplan 2002, 1–10.

toimimaan niissä.¹³³ Näitä olivat esimerkiksi naisjärjestöt ja lukupiirit, jotka keskittyivät erityisesti juutalaisia kiinnostaviin kysymyksiin.¹³⁴ Yhdistykset olivat kulttuurisia, poliittisia ja itsepuolustukseen keskittyviä, ja niitä oli sekä kansallisella, alueellisella että paikallisella tasolla. Joillekin yhdistykset vastasivat uskonnollisiin tarpeisiin, toiset taas halusivat kuulua samanhenkisten yhteisöön. Sionistit löysivät kannattajia nuorisosta ja Itä-Euroopasta tulleista maahanmuuttajista.¹³⁵ Yksi sionismiin nojautuva yhdistys oli *Centralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens*. Yhdistyksen perustaminen oli saksanjuutalaisten reaktio ennakkoluuloihin ja valheisiin perustuvaan syrjintään, jota he kohtasivat korkeakouluissa, hallinnossa ja yhdistyksissä. Samalla he halusivat korostaa omintakeisuuttaan etnisenä ryhmänä. Yhdistyksen jäsenet korostivat sitä, että he olivat sekä saksalaisia että juutalaisia ja samastuivat sellaisenaan yhteiskuntaan, jossa he olivat syntyneet ja jossa he elivät. Heille saksalaisuus ja juutalaisuus eivät olleet vaihtoehtoja vaan ne täydensivät toisiaan. He halusivat samat oikeudet kuin muutkin kansalaiset ja olivat valmiit ottamaan hoitaakseen myös samat velvollisuudet.¹³⁶ *Centralverein* painotti juutalaisen ylpeyden ja tietoisuuden tarvetta ja hylkäsi assimilationismin äärimuodot, jotka olivat osoittautuneet sekä tehottomiksi että vaarallisiksi. Toisaalta yhdistyksessä ajateltiin, että oli kaikki syy uskoa, että Saksan kansakunnassa olisi juutalaisille kunniallinen paikka.¹³⁷

Juutalaiset osallistuivat myös samoihin klubeihin ja yhdistyksiin muiden saksalaisten kanssa. Juutalaiset miehet olivat mukana esimerkiksi vaellusklubeissa, vapaapalokunnissa ja veteraanien järjestöissä.¹³⁸ Juutalaiset naiset puolestaan olivat perustamassa ja johtamassa monia naisasiajärjestöjä.¹³⁹ Monet juutalaiset kuuluivat yhtä aikaa useaan yhdistykseen, sillä useaan yhdistykseen kuuluminen oli muutenkin

¹³³ Kaplan 2002, 12–13.

¹³⁴ Kaplan 2001, 473.

¹³⁵ Kaplan 2002, 12–13.

¹³⁶ Gebhardt 2003, 178–179.

¹³⁷ Laqueur 2003, 31–32.

¹³⁸ Kaplan 2001, 484–485.

¹³⁹ Kaplan 2001, 489.

tavallista keisariajan porvarillisessa kulttuurissa.¹⁴⁰ 1880- ja 1890-luvuilla tapahtui kuitenkin antisemitismin voimistumista, mikä vaikutti myös yhdistyselämään.¹⁴¹ Juutalaiset jätettiin ulos monien klubien ja yhdistysten jäsenyydestä.¹⁴²

2.2 Antisemitismi Saksan keisarikunnassa

Tarkastelen tässä luvussa antisemitismia Saksan keisarikunnassa, sillä antisemitisten näkemysten esiintyminen Saksan keisarikunnan julkisessa keskustelussa ja juutalaisten kokema syrjintä oli olennainen osa saksanjuutalaisten sosiaalista todellisuutta. On mahdollista, että saksanjuutalaisten omassa maassaan kokema antisemitismi vaikutti heidän tekemiinsä tulkintoihin venäjänjuutalaisten tilanteesta ja venäjänjuutalaisten kokemien vaikeuksien merkityksestä heille itselleen.

Juutalaisiin kohdistuvalla syrjinnällä oli pitkät juuret sillä alueella, josta Saksan keisarikunta muodostui. Keskiajalla vuosien 1350 ja 1500 välillä juutalaiset oli karkotettu suurimmasta osasta Saksan kaupungeista ja ruhtinaskunnista.¹⁴³

Saksan keisarikunnassa juutalaisvihamielisyys ilmeni eri tavoin eri yhteiskuntaluokissa ja sillä oli järjestäytyneet muodot. Yläluokkaan sekä hovi- ja maa-aateliin kuuluvat eivät pitäneet juutalaisia yhteiskunta- ja hovikelpoisina. Liike-elämän kontaktit heihin olivat osoittautuneet hyödyllisiksi ja niitä pidettiin yllä, mutta muuten lähempiä kontakteja juutalaisiin piireihin vältettiin.¹⁴⁴

Esittelen seuraavaksi antisemitismin kolmea eri lajia: uskonnollista, taloudellista ja rodullista antisemitismia. Uskonnollinen antisemitismi oli laajalle levinnyttä suuressa osassa pikkuporvaristoa ja maanviljelijöiden keskuudessa. Tällä antisemitismin tyyppillä oli syvät juuret kristinuskon historiassa ja varhaisemmissa juutalaisvainoissa koko Euroopassa. Kirkko joko tuki uskonnollista antisemitismia tai ei ainakaan vastustanut

¹⁴⁰ Kaplan 2001, 489.

¹⁴¹ Kaplan 2001, 487.

¹⁴² Gebhardt 2003, 174.

¹⁴³ Gartner 2001, 11–12.

¹⁴⁴ Gebhardt 2003, 174.

sitä. Erityisen voimakkaasti vaikutti käsitys, että juutalaiset olivat olleet Jeesuksen murhaajia. Tämän kaltaiset väitteet olivat jo ennen 1800-lukua liittyneet kateuteen, jota tunnettiin juutalaisten suuremman taloudellisen menestyksen takia.¹⁴⁵

Uskonnollisen antisemitismin lisäksi esiintyi taloudellista antisemitismiä. Nopean rakennemuutoksen aikana maanviljelijät, käsityöläiset ja kauppiat joutuivat yhä uudestaan perikatoon. Heidän oli vaikeaa nähdä syitä ahdinkoonsa. Siksi oli yksinkertaisempaa ja lohdullisempaa etsiä syntipukki kaikille vaikeuksille. Pienenä ja selvästi erottuvana ryhmänä juutalaiset sopivat tähän rooliin erinomaisesti. Niinpä taloudellisista syistä nouseva antisemitismi oli kestoilmiö ennen kaikkea alueilla, joilla juutalaiset toimivat kauppiaina ja rahanlainajina. Yhdessä uskonnosta nousevan juutalaisvihamielisyyden kanssa se yltyi taloudellisesti vaikeina aikoina.¹⁴⁶ Kun taloustilanne huononi äkillisesti ja ihmiset joutuivat taistelemaan olemassaolostaan, usein pinnan alla kytenyt piilevä antisemitismi muuttui avoimeksi aggressioksi. Aluksi antisemitismi oli etupäässä maanviljelijöiden ja pikkukaupunkien liikemiesten tuntemaa suuttumusta. He kokivat, että heidän työnsä tulokset oli huijattu heiltä ja he syyttivät tästä juutalaisia liikemiehiä. Vähitellen ihmisten suuttumus siitä, että heidän toiveensa ja odotuksensa eivät toteutuneet, kohdistui juutalaisiin yleensä. Antisemitistinen reaktio heräsi myös Berliinin pikkuporvaristossa.¹⁴⁷

Kapitalistisen talouden logiikan sijaan alhaisista hinnoista ja korkeista koroista vastuullisina pidettiin juutalaisia.¹⁴⁸ Sekä pitkän että lyhyen aikavälin muutokset talouselämässä olivat taustatekijöitä, jotka voimistivat tai hiljensivät modernin antisemitismin kehittymistä. Antisemitistisen hysterian ja agitaation kaudet kestivät kuitenkin pitempään kuin taloudellisesti vaikeat ajat, koska tunteiden palautuminen normaalitilanteeseen kesti kauemmin kuin markkinamekanismien muutokset.¹⁴⁹

1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä syntyi aivan uusi, rodullis-biologinen

¹⁴⁵ Gebhardt 2003, 175.

¹⁴⁶ Gebhardt 2003, 175.

¹⁴⁷ Rosenberg 1993, 21.

¹⁴⁸ Gebhardt 2003, 175.

¹⁴⁹ Rosenberg 1993, 19–20.

juutalaisvihamielisyyden muoto. Sen synty on yhteydessä suvaitsemattoman nationalismin ja omaa kulttuuria levittävän imperialismien syntyyn. Taustalla oli ajatus, jonka mukaan maailma jakautui alempiin ja ylempiin kansoihin ja rotuihin.¹⁵⁰ Rotuteoriat olivat olleet kehittymättömissä muodoissa olemassa jo 1800-luvun alusta lähtien ja levitessään ne saivat lisää uskottavuutta.¹⁵¹

Näitä virtauksia vahvisti entisestään sosiaalidarwinistisen maailmankatsomuksen kasvava levittäminen. Sosiaalidarwinismin mukaan ihmiskunnan historia oli taistelua olemassaolosta ja ikään kuin elämää viidakossa, jossa ainoastaan vahvat ja herruuteen biologisesti sopivat kansakunnat ja rodut valtaavat alaa. Tämän maailmankatsomuksen pseudotieteellinen perustelu antoi sille lisää uskottavuutta eikä ole vaikea kuvitella, että monet ihmiset, jotka itse olivat epätoivoisia ja vaarassa pudota huonompaan sosiaaliseen asemaan, omaksuivat sen.¹⁵² Siirtymä uskonnollisesta antisemitismistä rodulliseen antisemitismiin ei ollut jyrkkä ja rodullisen antisemitismin oli helppo levitä siksi, että ihmiset oli vuosisatojen ajan opetettu uskomaan siihen, että juutalaiset olivat surmanneet Kristuksen ja hylännet hänen sanomansa.¹⁵³ Nyt juutalaiset olivat silmissään vähempiarvoinen ryhmä, joilla oli stereotyyppiset, rodun määräämät ominaisuudet, ja jotka ponnistelivat tullakseen valtaan ja tuhotakseen kaikki saksalaiset.¹⁵⁴

Mahdollisuuksille kehitellä mitä uskomattomampia myrkyttämisen- ja salaliittoteorioita juutalaisista oli tuskin rajaa. Teorioista keskusteltiin pienissä piireissä ja yhdistyksissä ja niitä julkaistiin hämäräperäisissä aikakauslehdissä ja pamfleteissa. Yksi selitys antisemitismiin onkin löydettävissä yksistään antisemiittien sosiaalipatologiassa. Juutalaisten rooli oli vain toimia syntipukkina, sillä he olivat muista erottuvana vähemmistönä helposti leimattavissa ja rajattavissa ulkopuolelle.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Gebhardt 2003, 175.

¹⁵¹ Laqueur 2003, 29.

¹⁵² Gebhardt 2003, 176.

¹⁵³ Laqueur 2003, 30.

¹⁵⁴ Gebhardt 2003, 176.

¹⁵⁵ Gebhardt 2003, 176.

Antisemitistiselle agitaatiolle, olipa se sitten taloudellista tai rodullista, olivat erityisen herkkiä käsityöläiset ja pienten kauppojen omistajat. Heidän oli vaikeaa keksiä itsenäisesti syytä huonontuville olosuhteille, omaksua yritteliästä henkeä tai tehdä teknisiä parannuksia. Ei ollut vaikeaa vakuuttaa heitä siitä, että heidän keskiluokkainen asemansa ja taloudellinen turvallisuutensa olivat suuremmassa vaarassa kuin koskaan. Uhkana eivät olleet vain juutalainen pääoma ja juutalainen vaateteollisuus vaan myös juutalaiset vähittäiskauppiat, kauppamatkustajat ja kulkukauppiat.¹⁵⁶

1890-luvulta eteenpäin antisemitismi levisi enenevässä määrin sivistyneiden kirjoitusten kautta ja juurtui kirjallisiin ja kulttuuriyhdistyksiin ja piireihin. Lisäksi antisemitistisiä tekstejä julkaistiin monissa sanomalehdissä ja aikakauslehdissä.¹⁵⁷ Saksassa antisemitistinen liike oli kuitenkin epäyhtenäinen ja siksi puolueet ja poliittista vastuuta kantavat henkilöt eivät ottaneet sitä vakavasti.¹⁵⁸ Keisarikunnan hallinto ei tehnyt mitään antisemitismin tuomitsemiseksi tai kamppailemiseksi sitä vastaan ja hyvin harvat ei-juutalaiset puolustivat juutalaisia.¹⁵⁹

Vuoden 1905 pogromiaalto innoitti AZJ-lehden mukaan saksalaisia antisemitistisiä henkilöitä esittämään tulkintojaan ja kannanottojaan pogromeista. Joulukuun 8. päivän pääkirjoituksessa vuonna 1905 kirjoittaja totesi, että saksalaisten antisemiittien mielestä venäjänjuutalaisiin kohdistunut *Mustien satojen* julmuus on ansaittua, koska juutalaiset ovat vallankumouksen päätekijöitä.¹⁶⁰

Yhä aggressiivisemmän antisemitismin ja ennen kaikkea sen rodullisen muodon vaikutuksen alla juutalaiset laajensivat aikaisempaa itseymmärrystään. Monille saksanjuutalaisille tuli selväksi, että heidän uskontonsa oli vain yksi puoli monista

¹⁵⁶ Rosenberg 1993, 24.

¹⁵⁷ Jochmann 1993, 54–55.

¹⁵⁸ Jochmann 1993, 46.

¹⁵⁹ Laqueur 2003, 29.

¹⁶⁰ "Die Antisemiten folgerten auf Grund ihrer, wie gesagt, falschen Voraussetzung, daß die Juden als die Hauptträger der Revolution die Greuel der Scharzen Bande als wohlverdient hinehmen müßten." "Juutalaiset päättelivät, sen, kuten sanottua, väärän, olettamuksensa perusteella, että juutalaiset olivat vallankumouksen huomattavimpia kannattajia, että juutalaisten on kärsittävä Mustien satojen julmuus hyvin ansaittuna." AZJ, Heft 49, 8.12.1905, "Die deutschen Antisemiten und die russischen Judenmetzeleien.", 577.

tärkeistä elementeistä heidän sosiaalisessa persoonallisuudessaan. Uskonnon lisäksi heille tunnusomaisia piirteitä olivat pitkä vainotuksi tulemisen ja kärsimisen historia, kulttuuriset instituutiot ja omanlainen tapa hahmottaa ympäristöä. Nämä piirteet tekivät heistä oman etnisen ryhmänsä. He olivat enemmistöyhteiskunnan sisällä oleva oma yhteisö, joka jakoi yhteisen kohtalon.¹⁶¹

Juutalaisten itseymmärrys antoi heille sekä itsetietoisuutta että yhteenkuuluvuuden tunnetta. Siksi vain harvat heistä olivat valmiita assimiloitumaan niin pitkälle, että heidän etninen identiteettinsä kokonaan katoaisi. Siten vain hyvin harvat saksanjuutalaiset antoivat kastaa itsensä kristinuskoon. Tässä oli ilmeisesti ratkaiseva raja, jota monet eivät olleet valmiita ylittämään. Toisaalta juutalaisten ympäristössä oli paljon kulttuurisia elementtejä, joihin he suhtautuivat avoimen kiinnostuneesti ja jotka oli helppo sovittaa omaan arvomaailmaan ja omiin perinteisiin.¹⁶²

2.3 Sionismi

Esittelen tässä luvussa sionismia, koska yksi päälähteistäni, *Frankfurter Israelitisches Familienblatt* -lehti on aatteelliselta linjaltaan sionistinen. Sionismi tulee näkyviin erityisesti nationalistisessa diskurssissa, jota käsittelen alaluvussa 5.4. Juutalaisten kansallinen herääminen tapahtui 1800-luvulla ja kulminoitui poliittiseen sionismiin. Sitä edelsivät kuitenkin lukuisat julkaisut, projektit, julistukset ja kokoukset. Nämä asiat tapahtuivat monissa maissa ja monella tasolla. Niitä on vaikea luokitella ja niille on vaikea löytää yhteistä nimittäjää. Niihin kuuluivat brittiläisten ja ranskalaisten valtiomiesten projektit juutalaisen valtion luomiseksi, itäeurooppalaisten rabiinien manifestit, ei-juutalaisten kirjoittajien romanttiset romaanit sekä yhdistykset, jotka edistivät Palestiinan asutusta, juutalaisen kulttuurin leviämistä ja kansallista tietoisuutta. Itse termi sionismi syntyi vasta 1890-luvulla mutta sen taustatekijä, Sionin käsite, oli ollut olemassa kautta juutalaisten historian. Sionilla oli keskeinen asema diasporassa elävien juutalaisten ajatuksissa, rukouksissa ja unelmissa. Siunaus ”ensi vuonna

¹⁶¹ Gebhardt 2003, 177.

¹⁶² Gebhardt 2003, 177.

Jerusalemissa” on osa juutalaista rituaalia. Sionin kaipuu ilmeni monien messiaiden ilmestymisessä, runoissa ja mystikkojen meditaatioissa. Juutalaisten kosketus heidän entiseen kotimaahansa ei milloinkaan ollut täysin katkennut, vaan kautta koko keskiajan Jerusalemissa eli juutalainen yhteisö ja pienempiä yhteisöjä oli myös Nablukessa ja Hebronissa. Yksittäisten henkilöiden muutto Palestiinaan ei ikinä tauonnut. Englannissa julkaistiin 1700- ja 1800-luvulla lukuisia muistioita ja pamfletteja, joissa ehdotettiin juutalaisten palauttamista muinaiseen kotimaahansa.¹⁶³

Haskalaa, juutalaista valistusta, edustavat kirjoittajat ja useat rabbinit ja oppineet Keski- ja Itä-Euroopassa olivat jo vuosikymmeniä ennen vuoden 1881 pogromeja Venäjällä vaatineet pyhän maan asuttamista ja sen hankkimista juutalaisen kansan omistukseen. Palestiina oli maa, jossa oli huono hallinto, autioitunut maaperä eikä juuri mitään luonnonvaroja. Siellä asuvien juutalaisten aineelliset olosuhteet olivat kohentuneet ja väkiluku lisääntynyt vuoden 1840 jälkeen, mutta pyhään maahan kohdistuvista tavoitteista eivät toteutuneet juuri muut kuin hurskas elämä ja haudatuksi tuleminen pyhässä maassa, jotka olivat uskonnollisia meriittejä.¹⁶⁴

Vuoden 1881 pogromien jälkeen syntyi uusi sioninystävien liike nimeltä *Hovevei Zion*. Nopeasti liike muodosti satoja koordinoimattomia alaosastoja Venäjällä ja moniin muihin juutalaisten asuttamiin paikkoihin.¹⁶⁵ Venäjän sionistiliike oli syntymästään lähtien jäsenmäärältään suurin koko sionistiliikkeessä, minkä vuoksi sen edustus sionistien kongresseissa ja muissa tärkeissä konferensseissa sekä sen kyky edistää asioita olivat suurempia kuin muiden sionistiliikkeiden.¹⁶⁶ Vuonna 1890 Venäjän hallitus laillisti *Hovevei Zion* -järjestön ja se sai hyväntekeväisyysjärjestönä avustaa Palestiinan maahanmuuttajia. Järjestö polki kuitenkin paikallaan, sai koottua vain vähän rahaa ja oli kyvytön tekemään nationalismista ja Palestiinasta keskeistä aatetta juutalaisten elämässä. Se ei uskaltanut ottaa esille poliittisia vaatimuksia venäläisen

¹⁶³ Laqueur 2003, 40–42.

¹⁶⁴ Gartner 2001, 248–249.

¹⁶⁵ Gartner 2001, 249–250.

¹⁶⁶ Goldstein 1985, 167.

autokratian ja Palestiinassa vallassa olevan turkkilaishallinnon luonteen vuoksi.¹⁶⁷

Sioninystäviin oli läheisesti yhteydessä asuttamisliike, jota kutsuttiin akronyymiminimellä Bilu.¹⁶⁸ Bilu oli lukio- ja yliopisto-opiskelijoiden vuonna 1881 perustama ryhmä ja aktiivisin kaikista juutalaisten maahanmuuttoa edistävästä ryhmistä, joita perustettiin vuosina 1881–1882 toisistaan riippumatta useisiin venäläisiin kaupunkeihin.¹⁶⁹ Biluisteille Palestiinaan muutto merkitsi maataloutta harjoittavien siirtokuntien perustamista. Uusi juutalaisten ryhmä restauroisi maan, eivät stereotyyppiset juutalaiset kauppiaat, välittäjät, kaupustelijat ja kaupanpitäjät, vaan sinnikkäät maanviljelijät, jotka olisivat vapaita ghettonentaliteetista. Tyypillistä asutusliikkeen jäsenille oli heidän nuoruutensa ja Haskalah-tausta tai muu venäläinen tausta. Vain hyvin harvat, jos ylipäänsä ketkään, tulivat suoraan ortodoksijuutalaisten massojen keskuudesta. Monet heistä olivat keskiluokkaisia opiskelijoita, jotka vuoden 1881 pogromit olivat kääntäneet sisäänpäin. Ideologiaansa he olivat saaneet paljon vaikutteita Venäjän vallankumoukselliselta *Maa ja työ* -liikkeeltä. He olivat päättäneet asuttaa maan ja tehdä siellä työtä.¹⁷⁰

Biluistit olivat hyvin innostuneita mutta huonosti valmistautuneita. He eivät tieneet mitään maataloudesta, heillä ei ollut rahaa ostaa maata ja laitteita eikä varoja talojen rakentamiseen. Aikalaistodistajien mukaan heidän täytyi työstää kivistä maata paljain käsin, koska heillä ei ollut hevosia, härkiä eikä työkaluja. Turkkilaisetkin olivat epäluuloisia tulokkaita kohtaan ja epäilivät heitä agenteiksi, jotka heidän maansa olemassaoloa uhkaava taho oli lähettänyt.¹⁷¹ Vuosien 1882 ja 1884 välillä noin kuusikymmentä Bilu-liikkeen jäsentä saapui Palestiinaan ja vain 27 heistä jäi maahan. Massaliike, josta he olivat haaveilleet, jäi kauas toteutumisestaan. Köyhyys ja sairaudet heikensivät maahanmuuttajia ja heidän tulevaisuudennäkymänsä olivat huonot.¹⁷²

¹⁶⁷ Gartner 2001, 249–251.

¹⁶⁸ Gartner 2001, 249–251.

¹⁶⁹ Laqueur 2003, 75.

¹⁷⁰ Gartner 2001, 249–251.

¹⁷¹ Laqueur 2003, 75–76.

¹⁷² Gartner 2001, 249–251.

Maanviljelykokemuksen puuttuminen rasitti heitä eikä heillä ollut pääomia, jotka olisivat auttaneet heidät varhaisten takaiskujen yli. Maa, joka oli hankittu venäjän- ja romanianjuutalaisten lähettiläiltä, oli kivistä tai soista ja malarian saastuttamaa. Heillä ei ollut ymmärrystä siitä, mitä kasveja, miten ja milloin olisi järkevintä kasvattaa. Muutamassa vuodessa monet maahanmuuttajat olivat joutuneet pisteeseen, jossa he eivät enää jaksaneet jatkaa pitemmälle. Pelkkä innostus ei kantanut heitä loputtomiin. Jotkut palasivat Venäjälle, osa muutti Amerikkaan tai Jerusalemiin, missä kristityt lähetystyöntekijät avustivat heitä. Paikallinen juutalainen yhteisö ei tarjonnut heille tukeaan. Koko yritys näytti tuhoon tuomitulta.¹⁷³

Vuosina 1881 ja 1882 heränneet toiveet luvatus maan asuttamisesta oli jo haudattu, kun Theodor Herzl yhtäkkiä astui näyttämölle. Herzl oli syntynyt Budapestissa varakkaaseen, kulttuuriltaan saksalaiseen perheeseen ja kasvoi liberaalijuutalaisessa ilmapiirissä. Hänestä tuli ensin asianajaja, sen jälkeen näytelmäkirjailija ja sitten toimittaja wieniläiseen lehteen. Kirjansa *Der Judenstaat (Juutalaisvaltio)* hän julkaisi vuonna 1896.¹⁷⁴

Herzl muutti sionistisen liikkeen massaliikkeeksi ja poliittiseksi voimaksi.¹⁷⁵ Herzl ei luonut sionistista ideologiaa mutta hän vakiinnutti organisaation ja poliittisen päämäärän. Juutalaisten ongelman ratkaisun näkeminen siirtokuntien ja kolonisaation sijaan kansainvälisessä politiikassa oli aivan uutta. Sionistien päämäärä oli kansainvälisesti turvattu oikeus laajamittaiselle juutalaisten asutukset ja taloudelliselle kehitykselle Palestiinassa, mikä tulisi johtamaan juutalaisen valtion perustamiseen.¹⁷⁶

Herzlin vaikutuksesta sionistiliikkeelle kirjoitti FIF-lehden pääkirjoituksen tekijä seitsemännen sionistikongressin alussa 28.7.1905:

"Sitten tuli 9 vuotta sitten Theodor Herzl ja herätti torkkuvan juutalaisen kansan sielun taikasanalla 'Siion' ja organisoimalla sionistisen kansanliikkeen loi pohjan, jolla erilaiset suuntaukset yhdistyivät

¹⁷³ Laqueur 2001, 78.

¹⁷⁴ Gartner 2001, 251–252.

¹⁷⁵ Laqueur 2003, 83.

¹⁷⁶ Gartner 252–253.

yhteiseen työhön juutalaisuuden hyväksi."¹⁷⁷

Herzl eli kahdeksan vuotta *Juutalaisvaltion* julkaisemisen jälkeen. Nämä vuodet olivat hänelle hektisiä diplomaattisen ja järjestöllisen toiminnan vuosia.¹⁷⁸ Ison osan hänen energiastaan vei myös rahan kerääminen, mikä oli hänelle vastenmielinen ja huonosti sopiva tehtävä.¹⁷⁹ Herzlin tärkein tehtävä oli luoda vahva massaliike. Hänen oli luovuttava ajatuksestaan voittaa ensin rahakkaat juutalaiset puolelleen ja toteuttaa vallankumouksensa ylhäältä päin. Toisaalta Herzl oli myös tietoinen siitä, ettei hän saisi vahvaa kannattajajoukkoa omiensa keskuudesta, ellei hänellä oli myös menestystä diplomatian kentällä. Kukaan ei kuuntelisi hänen sanomaansa, ellei olisi todellista toivoa saada lupa maahanmuutolle sulttaanilta. Niinpä Herzl kiirehti eurooppalaisesta pääkaupungista toiseen yrittäen luoda suhteita vaikutusvaltaisiin henkilöihin Turkissa, Saksassa, Britanniassa ja Venäjällä. Hän myös järjesti ensimmäisen sionistikongressin.¹⁸⁰ Kongressia suunniteltiin ensin pidettäväksi Münchenissä, mutta hanke kaatui paikallisen juutalaisyhteisön vastustukseen. Siksi ensimmäinen sionistikongressi kokoontui Baselissa Sveitsissä vuonna 1897. Useimmat sionistiset ryhmät ottivat siihen osaa ja osoittivat siten pitävänsä Herzliä johtajanaan.¹⁸¹

Vuonna 1897 ilmestyi ensimmäinen numero *Die Welt* -lehdestä, josta tuli sionistiliikkeen pää-äänenkannattaja ensimmäiseen maailmansotaan asti.¹⁸² Herzl kirjoitti myös omaan lehteensä, jonka nimi oli *Die Neue Freie Presse*. Tämä journalistinen työ, eikä hänen asemansa sionistiliikkeen johtajana, avasi hänen ovensa Euroopan suurlähetystöjen kanslioihin.¹⁸³ Suurvaltojen tuki oli Herzlille ja muille sionisteille tärkeää, joten he kääntyivät Saksan puoleen, tuloksetta, ja sen jälkeen tukea

¹⁷⁷ "Da kam denn vor 9 Jahren Theodor Herzl, s. A., erweckte mit dem Zauberworte 'Zion' die entschlummerte jüdische Volksseele und schuf in der Organisierung der zionistischen Volksbewegung einen Boden, auf dem die verschiedenen Richtungen sich zur gemeinsamen Arbeit im Dienste des Judentums vereinigen können." FIF, Heft 29, 28.7.1905, "Zum VII Kongreß", 1.

¹⁷⁸ Laqueur 2003, 97.

¹⁷⁹ Laqueur 2003, 108.

¹⁸⁰ Laqueur 2003, 97.

¹⁸¹ Gartner 2001, 254–255.

¹⁸² Laqueur 2003, 103.

¹⁸³ Laqueur 2003, 97.

pyydettiin Britannialta. Vuonna 1903 britit tekivät ehdotuksen autonomisen asutusalueen perustamisesta Ugandaan. Ehdotus jakoi sionistiliikkeen mielipiteet kahtia.¹⁸⁴ Herzl kannatti Uganda-vaihtoehtoa lievityksenä kasvavaan hätään juutalaisten keskuudessa. Juutalaiset olivat kuitenkin odottaneet Palestiinaan pääsyä niin kauan, että he olivat valmiita odottamaan vielä hieman pitempään. Oli kuvaavaa, että Kishinevin, pahimman pogromin kokoneen kaupungin, lähettiläät olivat haluttomia lähtemään minnekään muualle kuin Palestiinaan.¹⁸⁵ Lopullisesti Uganda-projekti hylättiin seitsemännessä sionistikongressissa Baselissa heinäkuussa 1905.¹⁸⁶ Sionistien keskuudessa erimielisyyksien ilmi tulemistä edisti myös se, että johtohahmo, Herzl, kuoli. Ideologiset erot sionistien kesken tulivat näkyviin.¹⁸⁷ Seitsemännessä sionistikongressista Baselissa uutisoitiin FIF:ssä 28.7.1905, että "vallitsi suuri jännitys Siion-Siionin ja territorialistien välillä".¹⁸⁸ Sen jälkeen kun Uganda-vaihtoehto hylättiin, territorialistit yrittivät pystyttää autonomisen juutalaisen alueen minne tahansa, mutta eivät menestyneet.¹⁸⁹

Herzlin kuoleman jälkeen ongelmana oli ennen kaikkea venäläinen sionismi. Venäläisten panos liikettä kohtaan oli ollut suurempi kuin muiden mutta tsaarin hallinnon alla liike oli vain puolittain laillinen. Venäjänjuutalaisilla ei ollut omasta takaa mitään vaikutusvaltaa omaan eikä muihinkaan hallituksiin, ei kansainvälisiä suhteita eikä diplomaattista kokemusta. Liikkeen johdon piti siksi olla länsieurooppalaisten juutalaisten käsissä, vaikka venäläiset sionistit suhtautuivatkin heihin syvästi epäluuloisesti. Keskisen ja läntisen Euroopan juutalaiset olivat kuitenkin menettämässä käsityksen liikkeen tulevaisuuden suunnasta,¹⁹⁰ eikä sionismilla ollut selvää ulkopoliittista suuntaa ensimmäistä maailmansotaa edeltävinä vuosina.¹⁹¹

¹⁸⁴ Gartner 2001, 254–255.

¹⁸⁵ Laqueur 2003, 128.

¹⁸⁶ Laqueur 2003, 137.

¹⁸⁷ Gartner 2001, 255.

¹⁸⁸ "Die starke Spannung zwischen Zion-Zion und Territorialisten", FIF, Heft 29, 28.7.1905, Pseudonym "Le Maître", "Am Vorabend des VII Kongresses.", 1.

¹⁸⁹ Gartner 2001, 255.

¹⁹⁰ Laqueur 2003, 136.

¹⁹¹ Laqueur 2003, 143.

3 JUUTALAISET VENÄJÄN KEISARIKUNNASSA 1905–1906

3.1 Pogromit

Venäjänjuutalaisiin kohdistunut pogromien sarja 1900-luvun alussa alkoi Kishinevin verilöylystä 19.4.1903.¹⁹² Kishinevissä, Bessarabian pääkaupungissa, harjoitettiin hallituksen tuella väkivaltaista agitaatiota juutalaisia vastaan *Bessarabets*-nimisessä lehdessä. Lehden kehoitus ristiretkelle vihattua rotua vastaan lähtemisestä ja kuumentuneet tunteet erään lapsen ruumiin löytymisen johdosta pääsiäisen aikaan juutalaisten murhattua hänet rituaalisiin tarkoituksiinsa, kuten uskottiin, johtivat Kishinevin pogromiin 19.–20.4.1903. 147 000 asukkaan kaupungissa, jossa asui 50 000 juutalaista, kiivastunut väkijoukko kierteli juutalaisalueilla ryöstellen, pahoinpidellen ja murhaten ihmisiä. Maakunnan kuvernöörillä ja poliisipäälliköllä oli satoja poliiseja ja tuhansia sotilaita käytössään,¹⁹³ mutta paikallinen poliisi ei juurikaan puuttunut väkivaltaisuuksiin. Useat yksittäiset poliisit ja juutalainen palokunnan jäsen ajoivat hyökkääjiä pois ja jotkin siviilit tarjosivat juutalaisille suojaa, mutta tämä oli riittämätöntä, sillä pogromiin osallistui 1500–2000 henkeä. Hyökkäykset jatkuivat huhtikuun 20. päivän iltaan, jolloin sisäministeri von Plehve kehotti sähkössä hajottamaan väkijoukon. Tunnin sisällä suuri komennuskunta joukkoja suoritti tehtävän ja pogromi oli ohi.¹⁹⁴ Kishinevin 2-päiväisessä pogromissa lähes 50 juutalaista menetti henkensä ja haavoittuneita oli yli 400.¹⁹⁵ Lisäksi 2000 juutalaista jäi kodittomaksi,¹⁹⁶ 700 taloa tuhoutui tulella ja 600 kauppa ryöstettiin. Vain harvat vainoon osallistuneet otettiin kiinni ja vietiin oikeuteen, jossa heille langetettiin lievät rangaistukset. Hallituksen propaganda syytti juutalaisia tapahtuneesta. Venäläisissä liberaaleissa piireissä ja muualla maailmassa pogromi herätti kauhistusta ja siitä syytettiin hallitusta ja erityisesti antisemitististä sisäministeriä Plehveä. Hätäapua ja rahaa kunnostukseen virtasi Kishinevin juutalaisille ja venäläisen autokratian

¹⁹² Penkower 2004, 187.

¹⁹³ Gartner 2001, 245–246.

¹⁹⁴ Penkower 2004, 188.

¹⁹⁵ Penkower 2004, 188; Gartner 2001, 246.

¹⁹⁶ Penkower 2004, 188.

moraalinen maine vajosi pohjalukemiin.¹⁹⁷

Kishinevin pogromissa esiintyvät piirteet, jotka tulivat toistumaan useissa myöhemmissä pogromeissa: juutalaisia vastaan harjoitettiin tehokasta antisemitististä kiihotusta lehdissä, paikalliset viranomaiset eivät juuri puuttuneet pogromistien toimintaan ja keskushallinto oli sivustaseuraajan asemassa.¹⁹⁸

Vuosina 1904–1905 tapahtui kolme asiaa, jotka voimistivat jännitteitä juutalaisten ja valtaväestön välillä. Ensimmäinen näistä oli Venäjän ja Japanin välinen sota.¹⁹⁹ Venäjän kärsiessä taloudellisesta lamasta 1903–1906 se aloitti sodan Japania vastaan. Tuhannet nuoret juutalaiset muuttivat kiireesti maasta välttyäkseen astumasta tsaarin joukkoihin Mantshuriassa, mutta monet myös liittyivät armeijan riveihin ja olivat todistamassa Venäjän katastrofaalista sodankäyntiä. Suurin osa 43 pogromista vuonna 1904 olivat sellaisten miesten tekoa, jotka oli pantu liikekannalle epäsuosittuun sotaan ja jotka odottelivat asemilla, että heidät lähetettäisiin eteenpäin.²⁰⁰ Sota Japania vastaan herätti myös pelkoja keltaista rotua edustavista maahanmuuttajista kaukoidässä.²⁰¹

Toiseksi Venäjä muuttui uskontojen suhteen 1900-luvun alussa siksi, että uskonnollisella kentällä tapahtui lisääntyvässä määrin kristillisten lakkojen syntymistä, maallistumiskehitystä, valtakunnan sisäistä muuttoa ja vuorovaikutusta imperiumin eri kansojen kesken. Huhtikuussa 1905 annettu laki uskonnonvapaudesta teki uskonnolliset identiteetit entistä epävakaammiksi, kun uskontokunnan vaihto sallittiin. Kun uskonto menetti merkitystään kulttuuristen erojen luojana, sellaiset ominaisuudet kuin kieli ja nimet lisäsivät merkitystään. Niinpä monet kristinuskoon kastetut juutalaiset palasivat juutalaisuuteen saatuaan huomata, että heidän juutalainen stigmansa ei poistunut. Venäjänjuutalaiset yrittivät vaihtaa nimiään, mutta kaikkien juutalaisuuden merkkien

¹⁹⁷ Gartner 2001, 246.

¹⁹⁸ Penkower 2004, 201.

¹⁹⁹ Avrutin 2007, 34.

²⁰⁰ Gartner 2001, 247.

²⁰¹ Avrutin 2007, 34.

poistaminen oli vaikeaa.²⁰²

Kolmanneksi vuoden 1905 vallankumous merkitsi sensuurilakien ja julkisen mielipiteen vapauttamista, minkä vuoksi rasistiset stereotyyptit alkoivat levitä mediassa.²⁰³

Pogromisteja kannusti sanomalehdistö, joka pyrki siirtämään syytökset Venäjän kannalta tappiollisesta sodasta hallituksesta juutalaisiin.²⁰⁴

Kishinevin pogromi oli vasta alkusoittoa vuoden 1905 tapahtumiin.²⁰⁵ Keväällä 1905 Venäjällä oli jälleen pogromeita, joita seurasi valtava pogromien aalto vuoden lopulla.²⁰⁶ Vuoden 1905 aikana ja vuonna 1906 syyskuuhun mennessä järjestettiin 657 pogromia, joissa 3 103 juutalaista menetti henkensä ja kymmenet tuhannet loukkaantuivat. Ukrainan provinssit ja viereinen Chernigov olivat pogromien pääkeskukset, mutta satoja juutalaisia surmattiin myös Zhitomirin, Bialystokin ja Odessan kaupungeissa.²⁰⁷ Pogromien aikaisessa vaiheessa eräillä populistisilla ryhmillä oli ollut oma roolinsa juutalaisvastaisten tunnelmien lietsomisessa, sillä he ollettivat, että hyökkäykset juutalaisia parasitteja vastaan muuttuisivat ennen pitkää vallankumoukselliseksi liikkeeksi, joka suuntautuisi hallitusta, maanomistajia ja kapitalisteja vastaan. Pogromien pääalkuunpanijoita erityisesti niiden myöhemmässä vaiheessa olivat äärioikeiston liikkeet, jotka saarnasivat äärinationalismin ja uskonnollisen ajatuksenvapauden sarron sekoitusta.²⁰⁸

Lähes kaikki venäjänjuutalaiset jakoivat sen käsityksen, että Venäjän hallitus ja yhteiskunta eivät olleet tehneet mitään ja että olemassa olevien juutalaisten järjestöjen politiikka ei ollut johtanut mihinkään tuloksiin. Yleisesti ajateltiin, että juutalaisten on otettava kohtalonsa omiin käsiinsä eikä pelkästään hallitukseen voida enää luottaa, sillä pogromit osoittivat, ettei se ollut osoittanut mitään merkkejä suunnanmuutoksesta

²⁰² Avrutin 2007, 35–36.

²⁰³ Avrutin 2007, 34–36.

²⁰⁴ Penkower 2004, 201.

²⁰⁵ Gitelman 2001, 23.

²⁰⁶ Gartner 2001, 247.

²⁰⁷ Gartner 2001, 247.

²⁰⁸ Laqueur 2003, 59.

juutalaispolitiikassaan. Päinvastoin tilanne vaikutti olevan huononemaan päin.²⁰⁹

Vielä 1860–1870-luvuilla assimiloituminen yhteiskuntaan oli saanut suurta kannatusta venäjänjuutalaisten keskuudessa, vaikka assimilaation tulevaisuudennäkymät olivat ilmeisistä demografisista, sosiaalisista ja taloudellisista syistä paljon huonommat kuin lännessä. Sittemmin Itä-Euroopassa alettiin kritisoida sulautumista ympäröivään yhteiskuntaan.²¹⁰ Pogromit ja tsaarien politiikka vuoden 1881 jälkeen tekivät selväksi, ettei venäjänjuutalaisten tilanteen olisi tulossa parannusta ja he pysyisivät erillisenä, muita huonompana väestöryhmänä. Juutalaisten ajattelussa tapahtui kauaskantoinen muutos. Entisen uskon vähittäiseen emansipaatioprosessiin läntisen mallin mukaan korvasivat juutalaisten vastaukset kysymykseen siitä, mitä olisi tehtävä. Suureksi osaksi itäjuutalaiset jatkoivat perinteistä poliittista passiivisuuttaan ja tukeutuivat uskonnolliseen traditioon toivoen ja rukoillen parempien päivien koittamista. Kuitenkin vuoden 1881 jälkeen suuret massat alkoivat uskoa, että heidän alati huononevaan tilanteeseensa Venäjällä oli uusia ratkaisuja. Yksi ratkaisu saattaisi olla suuri muutos Venäjällä, mutta vain pieni vähemmistö, enimmäkseen Varsovan ja Pietarin juutalainen porvaristo, uskoi, että se saavutettaisiin liberaalin perustuslaillisuuden keinoin.²¹¹

Pogromeihin oli tarjolla kolmenlaisia ratkaisuja. Yksi ratkaisu oli aseellinen vastarinta. Kishinevin pogromin jälkeen luotiin useissa valtakunnan kaupungeissa aseistettuja järjestöjä, joihin kuului satoja opiskelijoita.²¹² Myös radikaalien juutalaisten työläisten järjestö *Bund* kannatti aseellista vastarintaa. Järjestö oli perustettu 1897 ja vuoden 1905 alkuun mennessä siitä oli tullut juutalaisten työläisten ja intellektuellien massapuolue, jolla oli kymmeniä tuhansia jäseniä, oma keskuskomitea ja useita paikallisia järjestöjä.²¹³ *Bundin* ideologia perustui uskoon sosialistisesta vallankumouksesta, joka vapauttaisi ihmiskunnan, niin juutalaiset kuin pakanatkin, taloudellisesta, poliittisesta ja kansallisesta sorrosta.²¹⁴ *Bundin* ajatus aseellisesta vastarinnasta ei herättänyt

²⁰⁹ Gassenschmidt 1995, 13–14.

²¹⁰ Laqueur 2003, 36.

²¹¹ Gartner 2001, 242.

²¹² Penkower 2004, 202.

²¹³ Tobias & Woodhouse 1985, 135.

²¹⁴ Brumberg 1999, 198.

vastustusta venäjänjuutalaisessa yhteisössä, mutta sen vallankumouksellisia päämääriä ei yhteisössä hyväksytty. Yhteisö ei halunnut antaa lisää vettä myllyyn antisemitisteille, jotka olivat leimanneet juutalaiset vallankumouksellisiksi. Sionistit ehdottivat toisenlaista ratkaisua pogromeihin, nimittäin maastamuuton lisäämistä. Kolmas ratkaisu oli suurempi yhteistyö viranomaisien kanssa. Tätä vaihtoehtoa kannattivat erityisesti ortodoksijuutalaiset. He väittivät myös, että pogromit olivat Jumalan tahdon ilmaus ja siksi ne piti vain kestää.²¹⁵

Hallinnolla ei ollut selvää ja johdonmukaista juutalaispolitiikkaa.²¹⁶ Ajoittain hallinnossa harkittiin suurempaa kulttuurista assimilaatiota, juutalaisten maanviljelyn tukemista ja myöntämistä heille vapauden valita asuinpaikkansa laajassa imperiumissa. Harvat näistä projekteista kuitenkin etenivät pitemmälle kuin suunnitteluasteelle ja ne jotka etenivät, kohtasivat vastustusta.²¹⁷ Tsaarin manifestissa ei mainittu juutalaisia, mutta juutalaiset pitivät itsestään selvänä äänioikeuden ja ehdolle asettumisoikeuden saamista vastaperustetussa duumassa. Juutalaiset äänestivät yleensä liberaaleja ja maltillisia sosialisteja, ja 12 juutalaista valittiin duumaan. Duumasta oli kuitenkin vain vähän hyötyä juutalaisille.²¹⁸

Saksanjuutalaisten keskuudessa hallintojärjestelmän muutos Venäjällä herätti varovaisia toiveita. Toiveet kohdistuivat erityisesti demokraattiseen puolueeseen eli kadetteihin,²¹⁹ jonka ohjelmaan kuului AZJ-lehden 1.6.1906 kirjoitetun pääkirjoituksen mukaan kaikkien kansalaisten samanarvoisuus uskontoon ja kansallisuuteen katsomatta, ja jota juutalaiset olivat pääkirjoituksen kirjoittajan mukaan äänestäneet niin uskollisesti, että sen voitto oli useissa vaalipiireissä juutalaisten ansiota.

²¹⁵ Lambroza 1993, 1244–1245.

²¹⁶ Laqueur 2003, 60.

²¹⁷ Laqueur 2003, 60.

²¹⁸ Gartner 2001, 247–248.

²¹⁹ "Unter solchen Umständen richten sich alle Hoffnungen auf die demnächst zusammentretende *Duma* und hier wieder auf die konstitutionell-demokratische Partei, die die Aufgabe hat, das Recht der Juden zu verteidigen, da diese bei den Wahlen mit aller Kraft und Energie für die 'Kadetten' eingetreten sind und ihnen zum Siege verholfen haben." "Sellaisissa olosuhteissa suuntautuvat kaikki toiveet lähitulevaisuudessa kokoontuvaan *duumaan* ja perustuslaillis-demokraattiseen puolueeseen, jonka tehtävänä on puolustaa juutalaisia, sillä he asettuivat vaaleissa kaikella voimalla ja energialla kadettien puolelle ja auttoivat heidät voittoon." AZJ, Heft 19, 11.5.1906, "Die Woche", 219.

Myös useat juutalaiset duuman edustajat olivat demokraattisesta puolueesta.²²⁰ Saksanjuutalaisissa duuman toiminta herätti kuitenkin pettymyksen tunteita eikä odotettua edistymistä venäjänjuutalaisten aseman parantamisessa tapahtunut; AZJ-lehdessä kokemuksia duuman toiminnasta kuvattiin numeron 24 viikkokatsauksessa vuonna 1906 seuraavasti: "duuma käsittelee juutalaiskysymystä tavattoman huolimattomasti".²²¹

Saksanjuutalaiset kokivat duuman perustamisen ja pogromit keskenään ristiriitaiseksi toiminnaksi. FIF:n viikkokatsauksen kirjoittaja käytti tsaarin politiikasta kuvaa kaksikasvoisesta roomalaisesta Janus-jumalasta 22.9.1905.²²² Sekä FIF:n viikkokatsauksen kirjoittajan että AZJ-lehden kirjoittajien ilmaisema toiveikkuus duumaa kohtaan juutalaisten tilanteen parantamisessa voi mahdollisesti johtua saksanjuutalaisten omasta historiasta. Saksassa hallinnollinen uudistus eli keisarikunnan perustaminen vuonna 1871 näet takasi juutalaisille samanarvoisen aseman muiden kansalaisten kanssa.²²³

220 "Die jüdischen Abgeordneten in der Duma bilden ein kleines Häuflein. Dazu kommt noch der Umstand, daß nur zwei oder drei von ihnen als Juden, d. h. in Wahlkreisen mit überwiegend jüdischer Bevölkerung gewählt worden sind. Die anderen verdanken ihre Wahl ihrer Zuhörigkeit zu demokratischen Partei, zu den sog. Kadetten. Diese Partei hat allerdings in ihr Programm die Gleichberechtigung aller Bürger ohne Unterschied des Glaubens und der Nationalität aufgenommen. Die Kadetten wissen sehr gut, daß sie ihren Sieg in vielen Wahlkreisen den jüdischen Wählern zu verdanken haben." "Juutalaiset edustajat duumassa muodostavat pienen ryhmän. Sen lisäksi asiantila on niin, että vain kaksi tai kolme heistä on valittu juutalaisina, eli vaalipiireistä, joissa väestö on suurimmaksi osaksi juutalaista. Muut saavat kiittää valintaansa kuulumisestaan demokraattiseen puolueeseen eli niin sanottuihin kadetteihin. Tämän puolueen ohjelmaan kuuluu kaikkien kansalaisten samanarvoisuus uskontoon ja kansallisuuteen katsomatta. Kadetit tietävät oikein hyvin, että useissa vaalipiireissä heillä on kiittäminen voitostaan juutalaisia äänestäjiä." AZJ, Heft 22, 1.6.1906, "Die Juden in der Reichsduma", 253–254.

221 "Die Duma behandelt die Judenfrage überaus nachlässig." AZJ, Heft 24, 15.6.1906, "Die Woche", 279.

222 "Das Janusgesicht der Zarenpolitik ist bekannt. – Das gleiche Spiel treibt er in der inneren Politik seines Landes; er proklamiert eine Reichsduma, während er die Greuelthaten an Leben und Gut seiner Untertanen von Tag zu Tag in erschreckender Weise vermehren läßt. Systematisch hetzen die Stützen des russischen Thrones die eine Bevölkerung gegen die andere auf, tausende Leben unschuldiger Menschen werden vernichtet, blühende Gegenden und reiche Industrien fallen dem Ruine anheim." "Tsaarin politiikan Januksen kasvot ovat tunnetut – Samaa peliä hän harrastaa maansa sisäpolitiikassa; hän julistaa valtakunnanduuman samaa aikaan kuin antaa alamaistensa henkeen ja omaisuuteen kohdistuneiden julmuuksien lisääntyä kauhistuttavalla tavalla. Venäläisen valtaistuimen tukipilarit kiihottavat systemaattisesti yhtä väestönosaa toista vastaan, tuhansien viettomien ihmisten elämä tuhoaan, kukoistavat seudut ja tuottavat elinkeinot raunioituvat." FIF, Heft 37, 22.9.1905, "Die Woche", 1.

223 Wertheimer 1991, 13.

Juutalaisten 12 edustajaa ensimmäisessä duumassa yrittivät käyttää uutta lainsäädäntöä hyväkseen pysäyttääkseen terroriteot, ja duuma hyväksyi päätöslauselman, jossa pogromit tuomittiin ja syyllisille vaadittiin rangaistusta.²²⁴ Duuman raportti, joka ilmiantoi virkamiehet, jotka olivat tukeneet Bialystokin pogromia, antoi kuitenkin tsaarille aiheen hajottaa duuma ja rajoittaa sen valtuuksia.²²⁵ Tsaari ja hänen kannattajansa ryhmittivät uudestaan taistellakseen liberalisoimista vastaan²²⁶ ja vallankumouksen tukahduttanut Venäjä palasi autokratiaan kyvykkään konservatiivisen uudistajan Stolypinin johdolla. Stolypin yritti hieman kohentaa juutalaisten asemaa mutta Nikolai II tyrmäsi veto-oikeudellaan kaikki muutosehdotukset. Lait ja asetukset, jotka rajoittivat juutalaisten elämää, jäivät voimaan.²²⁷ Myös toinen duuma, jonka juutalaisista jäsenistä kaksi murhattiin, hajotettiin.²²⁸ Toisella duumalla ja sitä seuraavilla duumilla oli vain vähän valtaa ja juutalaisia jäseniä.²²⁹ Kolmannessa duumassa, jonka jäseniä paljon rajoitetumpi äänioikeutettujen joukko oli valitsemassa, hallitsevassa asemassa olivat tsaarin kannattajat ja juutalaisten viholliset.²³⁰

3.2 Juutalaisten sosiaaliset olot Venäjän keisarikunnassa

Venäjän keisarikunta oli merkittävä juutalaisen asutuksen keskus. Vuonna 1897 tehdyn venäläisen väestölaskennan mukaan juutalaisia oli imperiumin alueella 5 216 000,²³¹ mikä oli noin kymmenen kertaa enemmän kuin Saksan keisarikunnassa.²³² Tämän jälkeen juutalaisen väestön määrä itäisen Euroopan alueella ei enää kasvanut suuren maastamuuton vuoksi.²³³

²²⁴ Gitelman 2001, 26.

²²⁵ Gartner 2001, 248.

²²⁶ Gitelman 2001, 26.

²²⁷ Gartner 2001, 248.

²²⁸ Gitelman 2001, 26.

²²⁹ Gartner 2001, 248.

²³⁰ Gitelman 2001, 26.

²³¹ Gartner 2001, 213.

²³² Laqueur 2003, 56.

²³³ Gartner 2001, 213.

Venäjänjuutalaisten taloudellinen tilanne oli vaikea. Poikkeuksen muodostivat jotkut harvat juutalaiset miljonäärit kuten Ginzburgit ja Poliakovit, jotka olivat merkittäviä toimijoita pankkialalla ja myöhemmin rautateiden kehityksessä. Sokeri- ja tekstiiliteollisuus olivat suureksi osaksi juutalaisten käsissä, kuten vilja- ja puukauppa, ja vähemmässä määrin myllyt, panimot, tupakka- ja nahkateollisuus.²³⁴ Raskas teollisuus oli alkanut kehittyä Venäjällä 1800-luvun loppua kohden,²³⁵ mutta se oli sijoittunut suurimmaksi osaksi juutalaisille määrätyn asuinalueen ulkopuolelle.²³⁶ Juutalainen kotiteollisuus oli kuitenkin laajentunut pieniin työpajoihin ja vaatimattomiin tehtaisiin.²³⁷ Juutalaisissa ghettoissa oli monia käsityöläisiä, mutta he joutuivat vähitellen jäämään syrjään, kun moderni teollisuus valtasi alaa.²³⁸ Arviolta kolmasosa juutalaisesta työvoimasta oli sijoittunut teollisuuteen ja käsityöhön 1800-luvun loppuun mennessä, toinen kolmasosa oli kauppiaita, myymälänhoitajia, kulkukauppiaita yms. Runsaat 10 prosenttia juutalaisista oli työläisiä, kotiapulaisia ja yksityisen sektorin palkansaajia ja loput sijoittuivat erilaisiin maatalouden, armeijan ja liikenteen ammatteihin.²³⁹ Arviolta noin 70 % venäjänjuutalaisesta työvoimasta voidaan luokitella työtekeviksi köyhiksi.²⁴⁰ Juutalaisten käsityöläisten ja työläisten keskittyminen pieniin työpajoihin, myllyihin ja tehtaisiin merkitsi sitä, että suurin osa heistä jäi kehittyvän työsuojelulainsäädännön ulkopuolelle, sillä säädökset työtuntien rajoittamisesta, lapsityövoiman ja naisten yövuorojen vähentämisestä tai poistamisesta, kirjoallisista työsopimuksista ja hallinnollisesta tehtaiden kontrolloinnista koskivat vain työpaikkoja, joissa oli yli 16 työntekijää.²⁴¹

Maatalous oli vain hyvin harvojen venäjänjuutalaisten elinkeino. Monet ammattit olivat juutalaisten ulottomattomissa. Heidän oli käytännössä mahdotonta toimia hallinnon palveluksessa, lääkärin työtä lukuun ottamatta. Kuitenkin vain hyvin harvoilla oli

²³⁴ Laqueur 2003, 56.

²³⁵ Gitelman 2001, 14.

²³⁶ Lederhendler 2008, 513.

²³⁷ Gitelman 2001, 14.

²³⁸ Laqueur 2003, 56.

²³⁹ Gitelman 2001, 14.

²⁴⁰ Lederhendler 2008, 515.

²⁴¹ Lederhendler 2008, 514.

mahdollisuus opiskella lääketiedettä. Juutalaisille yliopisto-opiskelijoille oli juutalaisten asuttavaksi määrättyllä alueella asetettu 10 prosentin raja. Alueen ulkopuolella juutalaisten opiskelijoita sai olla 5 % kaikista opiskelijoista ja Moskovassa ja Pietarissa 3 %.²⁴² Lähes 10 prosentilla ei ollut ammattia lainkaan. He olivat yleensä käsityöläisinä tai pikkukauppiaina aiemmin toimineita henkilöitä, jotka tarttuivat esille tuleviin ansaitsemistilaisuuksiin mutta joilla ei ollut säännöllisiä tuloja.²⁴³ Ammattia vailla olevia juutalaisia kutsuttiin nimellä *Luftmenschen* ja he elivät kädestä suuhun juurettomina ja toivottomina. Joka aamu he kokoontuivat torille tai synagogan eteen odottaen saavansa jotain työtä, kuinka alentavaa tahansa ja kuinka huonosti palkattua tahansa.²⁴⁴

Kaikista armeijaan värvätyistä miehistä juutalaisten osuus oli 6 %, mikä oli enemmän kuin heidän osuutensa väestöstä, 4 %. Koska terveydelliset olot ghetoissa olivat mitä olivat, monet armeijan leipiin astuneista miehistä olivat huonosti valmistautuneita sotilaan elämän kovuuteen. He saattoivat joutua olemaan poissa kotoa jopa 25 vuotta ja ollessaan armeijassa he eivät voineet noudattaa uskontonsa käskyjä tai kieltoja.²⁴⁵ Yleneminen upseeriksi oli lähes mahdotonta juutalaisille.²⁴⁶

Tsaareilla ja heidän neuvonantajillaan ei ollut selkeää käsitystä siitä, kuinka juutalaisongelman voisi ratkaista, ja heidän politiikkansa muutti usein suuntaansa 1800-luvun kuluessa. Monet lait, jotka rajoittivat juutalaisten liikkumisvapautta ja vapautta valita elinkeinonsa, olivat peräisin 1700-luvun lopulta. Toisaalta Aleksanteri I harjoitti suhteellisen liberaalia politiikkaa: juutalaiset lapset saivat käydä julkisia kouluja, juutalaiset saivat ostaa maata ja asettua asumaan ostamalleen alueelle. Aleksanteri II:n, joka lakkautti maaorjuuden, valtakautta pidettiin venäjänjuutalaisten kultakautena. Hänen suhteellisen valistuneena aikakautenaan juutalaisten vapauksia rajoittavia lakeja otettiin uudelleen tarkasteluun ja joitakin vaatimattomia yrityksiä tehtiin juutalaisten integroimiseksi yhteiskuntaan poliittisesti ja sosiaalisesti. Suurinta osaa rajoittavista

²⁴² Laqueur 2003, 56–57.

²⁴³ Gitelman 2001, 14.

²⁴⁴ Laqueur 2003, 56–57.

²⁴⁵ Laqueur 2003, 57.

²⁴⁶ Gartner 2001, 242.

laeista ei kumottu, mutta uusi suvaitsevaisuuden henki antoi juutalaisille toivoa siitä, että jonain päivänä tulevaisuudessa he saisivat täydet kansalaisoikeudet tai ainakin niin laajat kuin tsaarin autokratiassa oli mahdollista saada.²⁴⁷ Kun anarkistiryhmä murhasi Aleksanteri II:n ja hänen poikansa Aleksanteri III nousi valtaan, tilanne huononi nopeasti. Aleksanteri III hylkäsi ajatuksen modernista venäläisestä valtiosta ja johti Venäjän kehityksen tielle kohti yksinvaltaista poliisivaltiota.²⁴⁸ Aleksanteri III käytti autokraattista valtaansa ja asetti juutalaisia koskevat tilapäiset lait voimaan ilman valtioneuvoston ratifiointia.²⁴⁹ Toukokuun 1882 tilapäislakien nojalla, joista suurin osa pysyi voimassa tsaarinvallan loppuun asti, tuhannet juutalaiset karkotettiin kylistä, joihin he olivat asettuneet, ja kaupungeista, jotka olivat heille määrätyn alueen ulkopuolella.²⁵⁰ Tämä alue sijaitsi imperiumin läntisessä osassa ja koostui 25 provinssista, joista 10 sijaitsi Puolan alueella. Juutalaisille määrätty alue käsitti nykyiseen Liettuaan, Puolaan, Valkovenäjään, Ukrainaan ja Moldaviaan kuuluvia seutuja, jotka olivat suurimmaksi osaksi etnisten venäläisten tärkeimpiä asutuskeskittymien ulkopuolella. 1800-luvun loppuun mennessä noin 95 % imperiumin juutalaisista asui tällä alueella.²⁵¹ Paitsi että juutalaisten etuoikeuksia asua heille määrätyn alueen ulkopuolella kavennettiin, rajoitettiin myös juutalaisten kaupankäyntiä sunnuntaisin ja heidän kiintiöintään yliopistoissa pienennettiin. Maan ostaminen ja uusien talojen rakentaminen maaseudulla kiellettiin myös juutalaisille määrättyllä alueella. Juutalaiset myös suljettiin pois maaseudun alkoholijuomakaupasta. Kaikki nämä säädökset olivat paikallisten poliisien päähänpistojen kohteena ja vain lahjukset, joita tarjottiin usein, saattoivat lieventää niitä.²⁵² Myös tsaari Aleksanteri III:n poika Nikolai II, joka oli viimeinen tsaari, jatkoi juutalaisten alistamista ja käytti veto-oikeuttaan niitä toimenpiteitä vastaan, joilla olisi vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen hieman lievennetty rajoituksia.²⁵³

²⁴⁷ Laqueur 2003, 57–58.

²⁴⁸ Gartner 2001, 239.

²⁴⁹ Gartner 2001, 241.

²⁵⁰ Laqueur 2003, 57–58.

²⁵¹ Rowland 1986, 207.

²⁵² Gartner 2001, 241–242.

²⁵³ Gartner 2001, 241.

Juutalaisten syrjintää Venäjän valtakunnassa selittää Eugene M. Avrutinin tulkinta rodullistamisesta, josta hän käyttää englanninkielistä termiä *racialization*. Termillään Avrutin viittaa siihen, että tsaarin hallinto edisti tietoisuutta roduista eli etnokulttuurisista eroista, jotka perustuivat uskontoon, tapoihin ja alkuperään. Lisäksi tsaarin hallinto edisti rasistisia asenteita, joilla Avrutin tarkoittaa institutionaalista ja kansan keskuudessa tapahtuvaa syrjintää, joka perustuu perustavaa laatua oleviin ja viime kädessä sovittamattomiin eroihin. Rodullistamisen taustalla oli venäläinen tapa ymmärtää rodut. Rodulla oli kaksi merkitystä, jotka saattoivat joissain tapauksissa mennä päällekkäin. Rodun ensimmäinen merkitys viittasi ihonväriin. Tällä perusteella erotettiin valkoiset, keltaiset, punaiset, tummat ja mustat rodut. Rodun toinen merkitys perustui fyysisiin piirteisiin ja etnokulttuurisiin piirteisiin, joita olivat esimerkiksi kieli, kulttuuriset käytännöt ja uskonto. Rodun toinen merkitys erotti siten toisistaan slaavit, seemiläiset, kaukaasialaiset, kreikkalaisroomalaiset, turkkilaistataarit, puolalaiset, saksalaiset, ukrainalaiset ja juutalaiset.²⁵⁴

Rotujen tieteellisen tutkimuksen ja poissulkevan kansallistunteen kehittyminen loivat Venäjän valtakunnassa maaperää rasistisille ideologioille. Tieteellinen terminologia auttoi rakentamaan voimakasta ja kestävästä kuvaa juutalaisista ulkopuolisina hallinnossa ja muissa yhteiskunnallisissa rakenteissa. Esimerkiksi juutalaisten ruumita kuvattiin heikoiksi, epäterveiksi ja kykenemättömiksi hoitamaan yhteiskunnallisia velvollisuuksia, kuten asepalvelusta. Kuvaukset saivat uskottavuutta, koska fyysiset erot ihmisten välillä olivat mitattavissa. Venäläisten antropologien tutkimukset osoittivat, että juutalaiset muodostivat oman biologisen ryhmänsä, joka oli erotettavissa valtakunnan muista kansoista.²⁵⁵

Rasistinen ideologia merkitsi sitä, että juutalaisvastaiset mielikuvat ja stereotyyppit tulivat vuosisadan vaihteeseen mennessä yleiseksi osaksi hallituksen politiikka ja yleistä mielipidettä. Se, että juutalaisilla oli hallussaan joitakin kaikkein merkittävimpiä paikkoja imperiumissa, herätti pelkoa. Väitettiin, että juutalaiset ja juutalainen radikalismi uhkasivat horjuttaa ja jopa tuhota yhteiskunnallisen järjestyksen. Osa peloista oli yleisiä ennakkoluuloja, joita esiintyi muissa maissa, osa liittyi Venäjän

²⁵⁴ Avrutin 2007, 15–16.

²⁵⁵ Avrutin 2007, 24–31.

tilanteeseen, kuten se, että juutalaiset todella osallistuivat valtaväestöä innokkaammin radikaaleihin ja vallankumouksellisiin liikkeisiin. Se, että terroristi-iskujen tekijöiden joukossa juutalaiset olivat yliedustettuja, vahvisti uskomuksia siitä, että juutalaiset uhkasivat valtakunnan turvallisuutta.²⁵⁶

Avrutinin tulkinnan mukaan venäjänjuutalaisten kohtaama lainsäädännöllinen syrjintä oli osoitus pyrkimyksestä säilyttää perinteinen yhteiskunnallinen hierarkia ja rajat juutalaisten ja kristittyjen välillä. Tällaisia lainsäädännöllisiä syrjintäkeinoja olivat juutalaisten karkotaminen maaseudulta, asumisrajoitukset ja kiintiöt julkisissa kouluissa ja vapaissa ammateissa. Rajojen vahvistamiseen oli tarvetta, sillä 1800-luvun loppua kohden juutalaiset olivat alkaneet häivyttää niitä muuttamalla nimiään, tapojaan, pukeutumistyyliään ja uskontoaan. Juutalaisista oli tulossa näkymättömiä ja tunnistamattomia juuri samaan aikaan, kun käsitykset juutalaisesta rodusta levisivät oppineiden ja kansan keskuudessa.²⁵⁷

Venäjänjuutalaisilla oli suuria toimeentulovaikeuksia.²⁵⁸ Juutalaisilla käsityöläisillä oli yleensä vain vähän pääomaa, välineitä, raaka-aineita tai mahdollisuuksia saada lainaa. He työskentelivät usein välittäjinä tai tehtailijoiden ja tukkukauppiaiden tavarantoimittajina. Monet juutalaiset työskentelivät kotona. Ajoittain käsityöläiset, pikkukauppiat ja myymälänhoitajat vajosivat työttömyyteen tai he kuluttivat aikaansa torilla toivoen saavansa aikaan hyvän liikesopimuksen, joka pelastaisi heidät taloudellisesti. Useimmille tämä jäi vain haaveeksi. Köyhyydestä kertoo sekin, että vuonna 1898 lähes kaksi kolmesta juutalaisesta vainajasta haudattiin yhteisön kustannuksella. Vuosisadan vaihteessa 30–35 prosenttia juutalaisesta väestöstä oli riippuvainen juutalaisista hyväntekeväisyysjärjestöistä.²⁵⁹

Venäjänjuutalaisten toimeentulovaikeudet näkyvät myös saksanjuutalaisten lehtien uutisoinnissa. FIF-lehden numeron 10 viikkokatsauksessa vuodelta 1906 kerrottiin, että

"Kurjuus juutalaisissa pikkukaupungeissa on saavuttanut Bessarabiassa huippukohtansa, josta se ei enää voi nousta. Juutalainen massa on lahoissa, ränsistyneissä ja terveydelle epäsuotuisissa puisissa

²⁵⁶ Avrutin 2007, 32–33.

²⁵⁷ Avrutin 2007, 33–34.

²⁵⁸ Gitelman 2001, 49–50.

²⁵⁹ Gitelman 2001, 49–50.

mökeissään yhteensulloutuneena kuin sillit tynnyrissä. Usein kymmenestä kahteentoista henkilöä kumpaakin sukupuolta kutsuu yhtä ainoaa tupaa omakseen. Näiden röttelöiden, joissa jääkylmä tuuli puhaltaa viheliäisesti läpi irtonaisten savupiippujen ja ikkunoiden rikkoutuneiden lasien läpi, uuneissa on harvoin tuli. Asukkaat itse ovat tuskin lumppuihin verhoutuneita. Nälkä on alituisena vieraana. Jos perheensä onnistuu löytämään jostain vanhentunutta leipää ja tuomaan sen kotiin nälkää näkeville läheisilleen, syöksyy koko perhe kuin nälkäiset sudet ottamaan kovia suupaloja. Näiden olosuhteiden vuoksi kuolleisuus nousee Bessarabian juutalaisten keskuudessa kauhistuttaviin mittasuhteisiin.²⁶⁰

Suurimmalle osalle juutalaisista elämä oli jatkuvaa taistelua toimeentulon äärirajoilla. Monet vaeltelivat paikasta paikkaan yrittäen myydä tavaroita korkeampaan hintaan kuin he olivat itse maksaneet niistä. Ei ollut lainkaan epätavallista, että miehet jättivät kotinsa viikoksi, tai jopa useiksi viikoiksi tai kuukausiksi kerrallaan kaupustellakseen tavaroitaan kylissä.²⁶¹ Työttömyyden, riiston ja mahdollisuuksien puutteen aiheuttamissa tunnelmissa sionistiset ja sosialistiset liikkeet löysivät hyvän maaperän visioilleen paremmasta elämästä. Karu todellisuus ruokki utopistisia unelmia.²⁶² Lisääntyvä joukko erityisesti nuoria juutalaisia työläisiä ja opiskelijoita laittoi uskonsa vallankumoukseen, riskeeraten henkensä sen vuoksi ja jossain tapauksissa menettäen sen vallankumouksen toteutumiseksi. He uskoivat lujasti siihen, että venäläiset talonpojat kykenisivät toteuttamaan vallankumouksen.²⁶³

Suurin osa venäjänjuutalaisista eli olosuhteissa, jotka olivat vielä huonommat kuin köyhimpien venäläisten talonpoikien tai työläisten olot. Monet perheet elivät ahtauneina yhteen pieneen taloon, lapsikuolleisuus oli korkea ja työn tuottavuus alhainen. Perheen elättäjän sairastuminen vei yleensä koko perheen tuohon. Jopa antisemitistisissä juutalaisissa sanomalehdissä myönnettiin, että venäjänjuutalaisten suuret massat oli jätetty kuolemaan hitaasti nälkään.²⁶⁴

260 "Das Elend der jüdischen Kleinstädter hat in Bessarabien einen Höhepunkt erreicht, der nicht mehr steigerungsfähig ist. Wie die Häringe in die Fässer ist die jüdische Masse in ihren morschen, baufälligen und sanitätswidrigen Holzhütten zusammengedrückt; nennen doch häufig 10 bis 12 Personen beiderlei Geschlechts nur eine einzige Stube ihr Eigen. – In den Oefen dieser Buden, in denen der eiskalte Wind durch die lockeren Schornsteine und die Fenster mit ausgeschlagenen Scheiben jämmerlich pfeift, wird selten gefeuert. Die Bewohner selbst sind kaum mit Lumpen bedeckt. Der Hunger ist steter Gast. Gelingt es dem Familienoberhaupte, irgendwo ein altgebackenes Brot zu erfassen und solches den darbenen Angehörigen heimzubringen, so stürzt die ganze Familie gleich hungrigen Wölfen auf den harten Bissen. – Die Sterblichkeit nimmt, veranlaßt durch diese Zustände, unter den Juden Bessarabiens erschreckende Dimensionen an." FIF, Heft 10, 9.3.1906, N. Segal, "Aus aller Welt – Rußland – Odessa", 3.

261 Gitelman 2001, 52.

262 Gitelman 2001, 52.

263 Gartner 2001, 243.

264 Laqueur 2003, 57.

Huolimatta suurista poliittisista ja sosiaalisista esteistä jotkut juutalaiset onnistuivat pääsemään johtavaan asemaan joillain teollisuuden aloilla. Koska heitä oli niin vähän, heistä tuli anekdoottien ja kansanperinteen aineistoa. Jotkut juutalaiset saavuttivat merkittävän aseman vesiliikenteessä, öljyteollisuudessa ja pankkialalla. He olivat kuitenkin poikkeuksia.²⁶⁵

Vuosisadan loppua kohden työtä etsiville juutalaisille tarjoutui uudenlaisia mahdollisuuksia. Työpajojen laajentuminen tehtaiksi mahdollisti monien siirtymisen käsityöstä ja kotiteollisuudesta teolliseen työhön ja valtava maastamuutto merien taakse tarjosi myös mahdollisuuden parantaa taloudellista tilannetta.²⁶⁶

Venäjän keisarikunnan juutalaisten synkkää tilannetta valaisi heidän rikas kulttuurinen elämänsä. Kenties nimenomaan siksi, että ympäröivä maailma oli vihamielinen, juutalaiset kehittivät dynaamisen sisäisen elämän ja monipuolisen kulttuurin. Juutalaisten luova energia, joka ei helposti löytänyt keinoa purkautua muussa yhteiskunnassa, kanavoitui juutalaiseksi luovuudeksi kirjallisuudessa, uskonnollisessa ja kulttuurisessa oppineisuudessa ja ajattelussa, taiteessa, draamassa ja rikkaassa kansankulttuurissa, jotka ulottuivat juutalaisen asutuksen syrjäisimmillekin alueille. 1800-luvun loppuun mennessä tämä kulttuuri oli kehittynyt pluralistisempaan suuntaan uusien poliittisten, sosiaalisten ja kulttuuristen ideoiden johdosta. Vaikka uusia ajatuksia olisi vastustettukin, nämä ideat jättivät jälkensä kaiken aikaa muuttuvaan juutalaiseen elämäntapaan.²⁶⁷

Lähes kaikki juutalaiset pojat ja suurin osa tytöistä oppi lukemaan ja kirjoittamaan äidinkielellään. Vuosisadan vaihteeseen mennessä yli 30 prosenttia juutalaisista miehistä ja 16 prosenttia juutalaisista naisista osasi myös lukea venäjäksi.²⁶⁸ Vuoteen 1900 mennessä merkittävä osa juutalaisista kävi venäläisiä kouluja, usein yksityisen uskonnonopetuksen ohella. Samoihin aikoihin alettiin myös perustaa uudenlaisia kouluja, joissa käytettiin jiddishin tai heprean kieltä ja jotka olivat sävyltään poliittisia. Bundistit esimerkiksi tukivat uskonnottomien jiddishinkielisten koulujen perustamista,

²⁶⁵ Gitelman 2001, 50–52.

²⁶⁶ Gitelman 2001, 52.

²⁶⁷ Gitelman 2001, 27–28.

²⁶⁸ Gitelman 2001, 29.

joissa lapset kasvatettaisiin sosialismin hengessä.²⁶⁹

Juutalaiset eivät voineet odottaa hallitukselta tai yhteiskunnalta mitään hyvinvointinsa edistämiseksi. Niinpä he tunsivat alistettuna vähemmistönä suurta tarvetta puolustaa itseään ja säilyttää arvonsa kuten Länsi-Euroopan juutalaiset keskiajalla. Siksi juutalaiset kehittivät moninaisten instituutioiden verkoston, jotka pitäisivät huolta omistaan ja suojelisivat heille rakkaita arvoja ja uskomuksia.²⁷⁰

Juutalaisasutus Venäjän imperiumissa oli voimakkaasti keskittynyt kaupunkialueille. Valkovenäjän ja Liettuan kaupunkien väestöstä he muodostivat yli puolet ja Ukrainankin kaupunkien väestöstä yli 30 prosenttia. Juutalaisten asuttamat alueet olivat omillaan toimeen tulevia ja sulkeutuneita. Koska juutalaisten poliittisia, kulttuurisia ja taloudellisia mahdollisuuksia oli huomattavasti rajoitettu, he keskittyivät luomaan monipuolisen yhteisöllisen rakenteen, joka huolehti monista modernin hyvinvointivaltion tehtävistä. Juutalaisen uskonnon opinkappaleet säätelivät heidän elämäänsä ja he alkoivat luoda uusia poliittisia ideologioita ja liikkeitä. Juutalaiset yhteisöt olivat hyvin tiiviitä keskittymiä, jossa ihmisten kesken vallitsi vahva tunne yhteisöllisestä solidaarisuudesta. Tiivis yhdessä asuminen myös edisti sosiaalista ja uskonnollista yhdenmukaisuutta. Monet pitivät yhteisön tarjoamasta lämmöstä ja turvallisuudesta, mutta jotkut kokivat sen tukahduttavaksi ja rajoittavaksi ja yrittivät muuttaa homogeenisen, perinteisen yhteisön pluralistisemmaksi, moderniksi yhteisöksi.²⁷¹

Eli Lederhendler on tulkinnut venäjänjuutalaisten tilanteen vuosisadan vaihteessa yhteiskuntaluokkien poistumiseksi ja käyttää siitä englanninkielistä termiä *declassification*. Yhteiskuntaluokkien poistumisella Lederhendler kuvaa juutalaisten joutumista syrjään normaalista taloudellisesta kehityksestä ja marginalisoitumista omaan kastiinsa. Ilmiön taustalla hän näkee vuosikymmenien kehityksen, joka alkoi viimeistään 1850-luvun alussa. Tähän kehitykseen kuuluivat Lederhendlerin mukaan taloudellisten ja sosiaalisten erojen vähittäinen supistuminen pienkauppiaiden ja

²⁶⁹ Gitelman 2001, 32–35.

²⁷⁰ Gitelman 2001, 28.

²⁷¹ Gitelman 2001, 28–29.

pienkäsityöläisten välillä sekä käsityöläisten ja työläisten välillä. Samaan aikaan kuilu hyvin pienen, hierarkian huipulla olevan juutalaiseliitin ja viiden miljoonan aliravitun ja työttömyydestä kärsivän juutalaisen kasvoi. Taustalla oli vuosikymmenien kehitys kohti köyhyyttä ja hallituksen tekemät uudet rajoitukset, jotka koskivat juutalaisten mahdollisuuksia valita asuinpaikkansa, ammattinsa ja koulutuspaikkansa.²⁷² 1800-luvun lopulta alkaen venäjänjuutalaiset olivat pakotettuja elämään Lederhendlerin termiä käyttäen etnisessä taloudessa, jossa he olivat riippuvaisista omista resursseistaan saadakseen työpaikkoja ja luottoa.²⁷³

Lederhendlerin tulkinnan mukainen ajatus siitä, että juutalaiset ovat oman apunsa varassa, ilmenee FIF:n vuoden 1905 numeron 44 pääkirjoituksessa, jossa lukijoita vedottiin auttamaan venäjänjuutalaisia seuraavin sanoin:

"Pitäkää järkähtämättömästi mielessänne se tieto, ettemme voi luottaa kansojen armoon, että olemme vain Jumalan ja oman voimamme varassa. *Juutalaisen kansan on vedettävä johtopäätökset tästä ilmiöstä ja lähdeittävä sille tielle. Tämä on ainoa ja todellinen apu!*"²⁷⁴

Lederhendlerin tulkinta yhteiskuntaluokkien ulkopuolelle jäämisestä (*declassification*) ja yllä esitetty Avrutinin tulkinta juutalaisten joutumista luokitelluksi omaksi erilliseksi rodukseen (*racialization*) eroavat toisistaan siinä, että Lederhendlerin tulkinta on ennen kaikkea kuvaava, eikä niinkään tarjoa selitystä marginalisoitumiskehitykselle. Avrutinin tulkinta puolestaan on selittävä, sillä se esittää venäjänjuutalaisten marginalisoitumisen syyksi rasistista rotuideologiaa, jolle tuli poliittista käyttöarvoa poliittisen epävakauden aikana, jolloin oli tärkeää turvata yhteiskunnallinen vakaus.

²⁷² Lederhendler 2008, 522.

²⁷³ Lederhendler 2008, 534.

²⁷⁴ "Haltet unentwegt wach die Erkenntnis, daß wir auf die Gnade der Völker nicht zu rechnen haben, daß nur Gott und unsere eigene Kraft es sind, auf die wir angewiesen. *Das jüdische Volk muß die Konsequenzen aus diesem Vorgange ziehen und dahingehend seinen Weg einschlagen. Das ist die einzige und wirkliche Hilfe!*" FIF, Heft 44, 17.11.1905, "Die Konsequenzen unserer letzten Katastrophe", 1.

4 SAKSANJUUTALAISTEN KÄSITYKSET VENÄJÄNJUUTALAISTEN TILANTEESTA

4.1 Uhrit

Pogromien kuvauksissa sekä AZJ:ssa että FIF:ssa esiintyy yleisesti diskurssia, jota kutsun uhridiskurssiksi. Siinä venäjänjuutalaiset ovat kärsiviä, avuttomia ja passiivisia uhreja, joiden kimppuun hyökätään. Hyökkääjiä kuvataan eri tavoin, esimerkiksi eläimellistämällä heidät. Odessan vuoden 1905 pogromista AZJ:n kirjeenvaihtaja kertoi, että "samoin kuin villit eläimet mellastivat pedot ihmisen hahmossa".²⁷⁵ Kielikuva pedoista on uhridiskurssissa varsin yleinen. Odessasta AZJ:n kirjeenvaihtaja kertoi edelleen, että

"taloihin, myymäläkojuihin, omakotiloihin murtauduttiin sisään ryöstelemään. Kun rosvojoukkio näki, että viranomaiset eivät tehneet mitään, tehdäkseen lopun heidän puuhistaan, se teki lukemattomia murhia, raiskasi naisia ja tyttöjä, ja kuten sanotaan, kuuluivat ne villit pedot jopa heittäneet viattomia, hentoja lapsia ikkunoista ulos!"²⁷⁶

Villien petojen toiminnaksi kuvataan tässä ryöstely, raiskaaminen ja lasten tappaminen. Tekijät eläimellistetään, koska heidän tekojaan pidetään epäinhimillisen raakoina. Sama petometafora esiintyy Bialystokin vuoden 2006 pogromin kuvauksessa:

"kauhistuttava verilöyly, jonka ärsyyntyneiksi pedoksi villiintyneet venäläiset saivat aikaan Bialystokissa – sikäläiset puolalaiset eivät olisi ryhtyneet sellaiseen barbaariseen toimintaan, vaikka heillä olisi ollut poliisin vapaakirje taskussa – on liekehtivä Menetekel kaikille lukemattomille yhdistyksille Saksassa, Itävällassa ja Englannissa, jotka työskentelevät vainottujen juutalaisten maastamuuton ja kolonisaation parissa."²⁷⁷

²⁷⁵ "Gleich wilden Tieren hausten die Bestien in menschlicher Gestalt!" AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 556.

²⁷⁶ "Häuser, Buden, Villen wurden erbrochen und geplündert. Da die Räuberbande sah, daß die Behörden keine Miene machten, ihr das Handwerk zu legen, so verübte sie unzählige Morde, entehrte Frauen und Mädchen, und wie man sagt, sollen die wilden Bestien sogar unschuldige, zarte Kinder aus den Fenstern hinuntergeschleudert haben!" AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 557.

²⁷⁷ "Das entsetzliche Blutbad, welches die zu reizenden Bestien verwilderten Russen in Bialystok anrichteten – die dortigen Polen würden sich nicht zu einem solchen Akte fürchterlicher Barbarei, auch nicht mit dem Freibrief der Polizei in der Tasche hergegeben haben – sind ein flammendes Menetekel an jene zahlreichen Vereine in Deutschland, Österreich und England, die sich mit der Emigration und Kolonisation der verfolgten Juden beschäftigen." AZJ, Heft 28, 13.7.1906, Herzberg-Fränkell, "Ein Mahnruf", 330. Menetekel tarkoittaa onnettomuutta ennustavaa varoitusta tai uhkaavan onnettomuuden ennusmerkkiä.

Villiintyneet venäläiset ja barbaarinen toiminta luovat vaikutelmaa sivistymättömyydestä. Myöhemmin samassa mielipidekirjoituksessa käytettiin edelleen petometafora ja kuvattiin tarkemmin pogromin aiheuttajien toimia:

"Hallitus itse on herättänyt alhaisimmat intohimot ja peto on maistanut verta, se on saanut polttaa, ryöstellä, rosvota ja murhata keskellä kirkasta päivänvaloa korkeiden upseerien ja valtion virkamiesten suostumuksella. Kirkonmiehet ja tuomarit osallistuivat saaliinjakoon."²⁷⁸.

Pogromien tapahtumiksi mainitaan polttamista, ryöstelyä, rosvoamista ja murhaamista, pidetään epäinhimillisen pahoina ja siksi tekijöitä verrataan eläimiin. Petomainen käyttäytyminen yhdistetään alhaisimpiin intohimoihin eli sellaiseen käyttäytymiseen, johon itsensä normaalisti hallitseva ihminen ei ryhdy. Saaliinjako, johon kirkonmiesten ja tuomarien mainitaan osallistuneen, on petoeläimille luonteenomaista toimintaa.

Petokuvaukset pitävät sisällään sellaisen ajattelutavan, että Venäjän kansa on kuin peto, jota hallitus normaalisti pitää kurissa, mutta pogromien tapauksessa hallitus on usuttanut sen juutalaisten kimppuun. Mielenkiintoinen kuvaus valtionhallinnon ja pogromien toteuttajien suhteesta on AZJ:n numerossa 23 vuodelta 1905. Siinä kirjoittaja selitti, että "valtiollisissa myyntipaikoissa näitä petoja ravittiin paloviinalla".²⁷⁹

Vuoden 1905 lopulla Venäjällä oli valtava pogromien aalto.²⁸⁰ Pogromeita kuvailtiin vuoden 1905 FIF:n numeron 44 artikkelissa seuraavasti:

"Kuinka monien täytyi luopua hengestään ja millä kaikilla paikkakunnilla kaikkialla suuressa Venäjän valtakunnassa inhimillisen petomaisuuden liekit loimusivat, siitä puuttuu tällä hetkellä vielä yleissilmäys."²⁸¹

Artikkelin kirjoittaja käyttää uhridiskurssia ja samaa peto-kielikuvaa kuin AZJ-lehden kirjoittajatkin. Pogromissa aktiivisten henkilöiden toimintaa kuvataan petomaiseksi.

²⁷⁸ "Die Regierung selbst hat die niedrigsten Leidenschaften geweckt, die Bestie hat Blut gekostet, hat am hellichten Tag, unter dem Beifall von hohen Offizieren und Staatsbeamten, fengen, plündern, rauben und morden dürfen; Geistliche und Richter partizipierten an der Beute." AZJ, Heft 28, 13.7.1906, Herzberg-Fränkell, "Ein Mahnruf", 331.

²⁷⁹ "In staatlichen Verkaufstellen wurden diese Bestien mit Branntwein bewirtet". AZJ, Heft 23, 9.6.1905, "Haut die Juden!", 273.

²⁸⁰ Gartner 2001, 247.

²⁸¹ "Wieviele ihr Leben lassen mußten und an welchen Orten überall im großen russischen Reiche die Flammen menschlicher Bestialität aufloderten, hierüber fehlt zur Zeit noch jeder Ueberblick." FIF, Heft 44, 17.11.1905, "Die russischen Herbstjagden", 3.

Petomaisuuteen liittyy ajatus erityisestä raakuudesta. FIF:n vuoden 1905 numerossa 35 oli pikku uutinen pogromista Kertsch-nimisellä paikkakunnalla Krimillä. Siitä FIF:ssä kerrottiin, että

"Kaikki asukkaat olivat joutuneet *paniikin* valtaan. Naiset ja lapset itkivät hysteerisesti ja kaatuivat maahan tajuttomina. Kuului sydäntäsärkevää epätoivon tuskanhuutoa. Villiksi tulleen joukon viheltely ja ulvonta herättivät väestössä kuolemanpelkoa ja kauhua. Pedot tuhosivat kaikki talouskalut ja monien juutalaisten kauppakojut, pieksivät heidät pahanpäiväisesti, sytyttivät taloja tuleen ja heittivät erään pikkukauppiaan kaksivuotiaan lapsen tuleen."²⁸²

Petomaisuus merkitsee siis suurimittaisen, tarkoituksettomalta vaikuttavan tuhon aiheuttamista, josta joutuvat kärsimään viattomat uhrit, kuten kaksivuotias lapsi.

Petomaisuus merkitsee myös villeyttä vastakohtana sivistyneisyyteen. Viheltely (*das Pfeifen*) ja ulvonta (*das Geheul*) eivät ole sivistyneen ihmisten käytöstä.

Sivistymättömyyteen viittaavat peto- ja villieläinrielikuvien lisäksi myös lukuisat kielteiset nimitykset, kuten seuraavat AZJ:n Odessan kirjeenvaihtajan vuonna 1905 käyttämät sanat: "villi roistojoukko, roskajoukko, roskaväki, inhimillisen yhteiskunnan hylkyaines"²⁸³ Nimitykset antavat ymmärtää, että tekijät ovat ala-arvoisia ihmisiä, yhteiskunnalliselta asemaltaan ja moraaliltaan huonoja.

Lodz-nimisessä kaupungissa tapahtuneesta pogromista kirjoitettiin FIF:n numerossa 25 vuodelta 1905: "Suorastaan petomaisesti, kuin petoeläimet, kuuluvat kasakat käyttäytyneen, jotka ilman anteeksipyyntöä surmasivat joukoittain kaiken, mikä niiden tielle tuli."²⁸⁴

Uhridiskurssissa esiintyy myös kielikuvia, joissa venäjänjuutalaiset kuvataan eläiminä. Tällöin pogromien aiheuttajat ovat teurastajia ja venäjänjuutalaiset teurastettavia

²⁸² "Die *Panik* hatte alle Einwohner erfaßt, die Weiber und Kinder weinten hysterisch und fielen in Ohnmacht, man hörte herzerreißendes Wehegeschrei der Verzweiflung; das Pfeifen und das Geheul der wildgewordenen Menge brachten der Bevölkerung Todesangst und Schrecken bei. Die Bestien vernichteten das gesamte Hausgerät und die Krambuden vieler Juden, verprügelten sie furchtbar, steckten Häuser in Brand und warfen das zweijährige Kind eines Krämers ins Feuer." FIF, Heft 35, 8.9.1905, "Aus aller Welt – Rußland", 3.

²⁸³ "die wilde Rotte, der Plebs, der Pöbel, der Abschaum der menschlichen Gesellschaft" AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 557.

²⁸⁴ "Geradezu bestialisch, wie Raubtiere, sollen sich die Kosaken benommen haben, die ohne Pardon alles niedermetzelten, was ihnen in den Weg kam." FIF, Heft 25, 30.6.1905, "Aus aller Welt – Rußland", 4.

eläimiä, jotka ovat kyvyttömiä puolustamaan itseään. Esimerkiksi Bialystokin vuoden 1906 pogromia tapahtunutta kuvattiin seuraavasti:

"Kauhun huuto, jonka herätti ihmisten teurastus kaikkialla Euroopassa, niin, kaikissa maanosissa, missä tuskin on vielä koettu niin veristä tragediaa kuin äskettäin Bialystokissa, kuuluu tehneen Venäjän hallinnon pidättyväiseksi, johon hallintoa pakottaa myös kasvava rahapula, mutta tämä pakollinen pidättyväisyys tulee kestämään vain vähän aikaa, katastrofit tulevat seuraamaan katastrofeja, purkauksia, purkauksia, ja niitä puolustuskyvytön vähemmistö voi välttää vain pakenemalla."²⁸⁵

Useissa kuvauksissa myös valtiovallan edustajat ovat aktiivisessa roolissa tekemässä rikoksia, kuten *AZJ*:n numerossa 46 vuodelta 1905:

"Viranomaiset, poliisi, armeija eivät ole vain sallineet, että satoja ja tuhansia puolustuskyvyttömiä juutalaisia murhataan ja pahoinpidellään kymmenissä kaupungeissa, he ovat suoraan organisoineet roskaväen, jotta se tekisi työnsä perusteellisesti. Useilla paikkakunnilla naamioituneet poliisit ovat osallistuneet ryöstöihin, tuhopolttoihin, raiskauksiin ja ihmisten teurastukseen."²⁸⁶

Uhridiskurssissa kaikkein tavanomaisin tapa kuvata venäjänjuutalaisten kohtaloa on kuvata heidät rikoksen uhreina ja pogromien aiheuttajat rikollisina. Yllämainitussa sitaatissa lueteltiin useita rikoksia, joiden kohteeksi juutalaisten kuvattiin joutuneen: murhat, pahoinpitelyt, ryöstöt, tuhopoltot ja raiskaukset. Viranomaisten, poliisin ja armeijan kuvataan sallineen rikosten tapahtumisen. Näkemys siitä, että järjestyksen ylläpitämisestä vastaavat viranomaiset sallivat pogromien tapahtumisen, oli yhteinen venäjänjuutalaisille uhreille ja tsaarin hallinnolle, joka jälkeensä arvioi pogromeja. Paikallinen poliisi ja armeijan joukot, jotka olivat levittäytyneet laajalle turvaamaan järjestystä vuonna 1905, saattoivat hajottaa juutalaisvastaiset mellakoitsijat nopeasti saatuaan käskyn siihen. Siihen, että käskyn antaminen pogromistien rauhoittamisesta kesti aikansa, on löydetty useita selityksiä. Yksi selitys on ollut, että paikalliset vallanpitäjät halusivat päästää valloilleen tsaarille uskolliset kansanjoukot liberaaleja, radikaaleja ja juutalaisia vastaan. Toinen selitys on ollut yksittäisten henkilöiden

²⁸⁵ "Der Schei des Entsetzens, den die Menschenschlächtere in ganz Europa, ja in allen Weltteilen weckte, wo kaum noch eine so blutige Tragödie wie jüngst in Bialystok erlebt wurde, dürfte die russische Regierung zu einer Reserve bestimmen, die ihr auch die wachsende Geldnot aufzwingen wird, aber diese unfreiwillige Enthaltbarkeit wird von nur kurzer Dauer sein, Katastrophen werden Katastrophen folgen, Eruptionen, Eruptionen und diesen kann die wehrlose Minderheit nur durch die Flucht entgehen." *AZJ*, Heft 28, 13.7.1906, Herzberg-Fränkell, "Ein Mahnruf", 331.

²⁸⁶ "Die Behörden, die Polizei, das Militär haben nicht nur geduldet, daß wehrlose Juden zu Hunderten und zu Tausenden in Dutzenden von Städten gemordet und mißhandelt wurden, sie haben den Pöbel direkt organisiert, und damit er seine Arbeit ja gründlich verrichte, in zahlreichen Orten verkleidete Polizisten an den Plünderungen, Brandstiftungen, Vergewaltigungen und Menschenschlächtereien teilnehmen lassen." *AZJ*, Heft 46, 17.11.1905, "Die russische Katastrophe", 541.

henkilökohtaiset ennakkoluulot, jotka ylittivät heidän velvollisuutensa pitää yllä lakia ja järjestystä ja suojella viattomia.²⁸⁷ Kolmas selitys on paikallishallinnon johtajien halu suojella poliiseja, jotka joutuivat ihmisten hyökkäysten kohteeksi vallankumoukseen liittyvissä levottomuuksissa.²⁸⁸ Tsaarin hallinnon tuottamia raportteja vuoden 1905 lokakuun pogromeista tutkinut Gerald Surh on kuitenkin löytänyt myös neljännen selityksen. Paikalliset vallanpitäjät olivat vuoden 1905 mittaamattomasti tottuneet tilanteeseen, jossa heidän tehtävänsä oli pitää vallankumoukselliset ja hallituksenvastaiset mielenosoittajat kurissa. Lokakuun manifesti muutti poliittisen tilanteen yhtäkkiä ilman ennakkovaroitusta tsaarin paikallisille edustajille. Poliitikko poliittista oppositiota kohtaan oli manifestin myötä muuttunut. Ei ollut selvää, mitä lyhyellä tähtämellä tulisi tapahtumaan ja mitä velvollisuuksia paikallisille johtajille tulisi. Heidän olisi luotava uusi hallintotapa, joka turvaisi heidän oman auktoriteettiasemansa ja samalla manifestin lupaamat poliittiset oikeudet. Oli odotettavaa, että manifestin myötä vallankumouksellisten kokoukset ja mielenosoitukset muuttuisivat entistä aggressiivisemmiksi, mutta kokoukset ja mielenosoitukset tuli manifestin vuoksi sallia. Muuttuneessa tilanteessa paikalliset tsaarin edustajat tunsivat hämmennystä ja pyrkivät säilyttämään oman asemansa ja suorittamaan omat tehtävänsä. He olivat haluttomia ottamaan riskejä ja tiedostivat oman vastuun alueensa rajat.²⁸⁹

Yllä siteeratusta AZJ:n numerossa 46 vuodelta 1905 kerrottiin naamioituneiden poliisien osallistuneen ryöstöihin, tuhopolttoihin, raiskauksiin ja murhiin.²⁹⁰ Useassa tapauksessa poliisi ja armeijan joukot käyttivät mielellään voimaa halveksimaansa ja vihaamaansa juutalaista väestönosaa kohtaan. Selkeiden ylemmältä tasolta tulevien ohjeiden ja johtajuuden puuttuminen johti yhteistyöhön pogromistien ja alemman tason viranomaisten kanssa.²⁹¹

²⁸⁷ Surh 2009, 39–40.

²⁸⁸ Weinberg 1987, 65.

²⁸⁹ Surh 2009, 39–53.

²⁹⁰ "Die Behörden, die Polizei, das Militär haben nicht nur geduldet, daß wehrlose Juden zu Hunderten und zu Tausenden in Dutzenden von Städten gemordet und mißhandelt wurden, sie haben den Pöbel direkt organisiert, und damit er seine Arbeit ja gründlich verrichte, in zahlreichen Orten verkleidete Polizisten an den Plünderungen, Brandstiftungen, Vergewaltigungen und Menschenschlächtereien teilnehmen lassen." AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die russische Katastrophe", 541.

²⁹¹ Surh 2009, 52–53.

Pari viikkoa myöhemmin julkaistun AZJ:n numeron 48 pääkirjoituksessa rikoksia ja viranomaisten suhdetta tekijöihin kuvattiin vielä tarkemmin. Kirjoittaja myös vertaili pogromeja toisiinsa.

"Siinä missä vuonna 1881 pyrittiin tuhoamaan juutalaisten omaisuutta juutalaisten hävittämiseksi aineellisesti, siinä missä viimeisten kahden vuoden aikana Kischinewissä, Gomelissa, Shitomirissa, Lobzissa ja Bialystokissa pyrittiin ensi sijassa ottamaan juutalaisia hengiltä, juutalaisten terrorisoimiseksi lukemattomilla murhilla ja heidän pelottamiseksi pois vallankumoukseen osallistumisesta, janoosi tällä kertaa rahvas ja sitä johtava ja puolustava poliisi sekä juutalaisten omaisuutta että verta. Eivät vain juutalaisten kaupat tulleet systemaattisesti ryöstellyiksi, heidän talonsa tuhotuiksi, heidän huonekalunsa kappaleiksi hakatuiksi ja heidän omaisuutensa perusteellisesti hävitetyiksi. Satoja ja tuhansia juutalaisia myös murhattiin, kidutettiin julmasti ja lyötiin raajarikoiksi, vanhuksia murhattiin, naisia teurastettiin eläimellisesti, nuoria lapsia ja hauraita imeväisiä kirjaimellisesti revittiin kappaleiksi."²⁹²

Yllä mainitusta sitaatista käy ilmi, että kirjoittajan mielestä venäjänjuutalaisten kohtelu on muuttunut sitä raaemmaksi, mitä enemmän pogromeja on esiintynyt. Vuoden 1881 pogromeissa oli kirjoittajan mukaan kysymys vain omaisuuden tuhoamisesta. 1900-luvun ensimmäisten vuosien pogromeissa kysymys oli jo ihmishenkien riistämisestä ja vuoden 1905 pogromiaallossa puolestaan teurastuksesta ja omaisuuden laajamittaisesta tuhoamisesta. Tutkimuskirjallisuus tukee kirjoittajan käsitystä siitä, että vuosi 1881 oli merkittävä virstanpylväs pogromien historiassa. Vuodesta 1881 eteenpäin Venäjällä ja Romaniassa näet esiintyi pogromien sarjoja.²⁹³ Niistä tuli melkein pysyvä piirre venäläisessä yhteiskunnassa. Vähäisempiä hyökkäyksiä juutalaisia vastaan oli ollut ennenkin, kuten Odessassa vuonna 1859 ja 1871, mutta näitä tapahtumia ei pidetty erityisen merkittävänä sillä niiden ei nähty eroavan niistä kahnauksista, joita esiintyi ajoittain muiden kansakuntien välillä tsaarin imperiumissa. Sen sijaan hyökkäykset, jotka tapahtuivat huhti-kesäkuussa 1881 hieman Aleksanteri II:n murhan jälkeen, olivat laajemmalle levinneitä ja luonteeltaan pahempia. Ne tapahtuivat pääasiassa imperiumin eteläosissa, kuten Elizavegradin, Kievin ja Odessan kaupungeissa, jossa juutalaisilla oli

²⁹² "Während man im Jahre 1881 bemüht war, das jüdische Gut zu zerstören, um so die Juden materiell zugrunde zu richten, während man in den letzten zwei Jahren in Kischinew, Gomel, Shitomir, Lobz und Bialistock den Juden vorzugsweise nach dem Leben trachtete, um durch zahlreiche Morde die Juden zu terrorisieren und sie so von der Teilnahme an der Revolution abzuschrecken, lechzte diesmal der Pöbel und die ihn leitende und schützende Polizei sowohl nach dem Gute als nach dem Blute der Juden. Nicht nur wurden die Läden der Juden systematisch geplündert, ihre Häuser demoliert, ihre Möbel in Stücke geschlagen und alles Hab und Gut gründlich verwüstet, es wurden auch Hunderte und Tausende von Juden ermordet, grausam gemartet und zu Krüppeln geschlagen, Greise hingemordet, Frauen tierisch hingeschlachtet, junge Kinder und zarte Zügelinge buchstäblich in Stücke zerrissen." AZJ, Heft 48, 1.12.1905, "Die russischen Judenverfolgungen", 565.

²⁹³ Laqueur 2003, 32.

mennyt hieman paremmin kuin Puolassa ja Valko-Venäjällä. Nämä pogromit jatkuivat vuosina 1883 ja 1884 Rostovissa, Jekaterinoslavissa, Jaltalla ja muissa kaupungeissa. Näissä paikoissa fanaattinen kansanjoukko surmasi ja haavoitti juutalaisia ja tuhosi heidän omaisuuttaan.²⁹⁴ Hyökkäykset loppuivat vuonna 1884, vain jatkuakseen noin kahdenkymmenen vuoden suhteellisen rauhallisen ajan jälkeen entistä suuremmassa mittakaavassa.²⁹⁵ Vuonna 1905 puolustuskyvyttömiä juutalaisia pahoinpitelivät ja surmasivat kirjoittajan mukaan sekä Venäjän kansa että poliisi. Juutalaisten puolustuskyvyttömyyttä kirjoittaja korostaa mainitsemalla erityisen puolustuskyvyttömiä ryhmiä, nimittäin vanhukset, naiset, nuoret lapset ja hauraat imeväiset.

Eläinkielikuvia käytetään pogromien uhreista myös FIF:ssä. Vuoden 1906 numerossa 27 uutisoitiin tapahtumissa Berditschewissä:

"Poliisi suorittaa taas *kotietsintöjä*, näköjään se etsii juutalaisten luona *aseita*, jotta he joutuisivat mahdollisesti sattuvassa pogromissa teurastettaviksi kuin lampaat."²⁹⁶

Venäjänjuutalaisia verrataan teurastettaviin lampaisiin. Kielikuva pitää sisällään viittauksen juutalaisten puolustuskyvyttömyydestä ja avuttomuudesta. Kun heillä ei ole aseita, he eivät voi puolustautua. Pogromit ovat tällöin teurastuksia ja pogromeissa tuhoa aiheuttavat tekijät teurastajia. Kielikuva teurastettavista lampaista pitää sisällään myös vanhaa juutalaista uskonnollista perinnettä uhrieläimistä. Antiikin lähi-idässä yleensäkin lampaat olivat jumalten edustajia tai symboleja. Israelissa ja Mesopotamiassa lampaat, erityisesti nuoret pässit, olivat ylivoimaisesti yleisimpiä uhrieläimiä.²⁹⁷ Uhraamisesta annetaan juutalaisten pyhissä kirjoituksissa runsaasti ohjeita, esimerkiksi Numeruksessa annetaan määräyksiä juomauhreista polttouhrien ja teurasuhrien yhteydessä.²⁹⁸

²⁹⁴ Laqueur 2003, 58–59.

²⁹⁵ Laqueur 2003, 58–59.

²⁹⁶ "Die Polizei nimmt wieder *Haussuchungen* vor; anscheinend sucht sie bei Juden nach *Waffen*, damit diese sich bei einem etwaigen Pogrom wie die Lämmer abschlachten lassen müssen." FIF, Heft 27, 13.7.1906, "Aus aller Welt – Rußland", 3.

²⁹⁷ Dohmen 1995, שָׁבֵץ.

²⁹⁸ "וְגַם לְסוֹף רְבִיעִית הָיִין מַעֲשֵׂה עַל־הַעֲלָה אֲזוּ לְזַבַּח לְכַבֵּשׁ הָאֶחָד" "Kutakin polttouhriksi tai teurasuhriksi tuotua lammasta kohti teidän tulee antaa juomauhriksi neljäsosa hin-mittaa viiniä." Num. 15:5.

Vuoden 1905 numeron 43 pääkirjoituksen kirjoittaja S. Berlowitz kuvaili vuoden 1905 pogromiaallon tapahtumia:

"25 kaupungissa ryöstettiin ja murhattiin, monilla tuhansilla ovat laskettavissa teurastetut uhrit, ja tuhottujen toimeentulojen ja surkuteltavien leskien ja orpojen lukumäärä on suunnaton!"²⁹⁹

Tässäkin kuvauksessa pogromit ovat teurastusta. Venäjänjuutalaiset ovat uhreja, joita ryöstetään ja murhataan ja joiden elinkeinot tuhoetaan. Sellaisten uhrien ryhmien, kuten naisten ja lasten mainitseminen korostaa uhrien puolustuskyvyttömyyttä ja avuttomuutta.

Uhridiskurssissa venäjänjuutalaisten rooli on siis olla kärsiviä, avuttomia ja passiivisia uhreja, joiden kimppuun hyökätään. Hyökkääjät saatetaan eläimellistä villoiksi pedoiksi. He hyökkäävät uhriensa, venäjänjuutalaisten kimppuun ryöstäen ja surmaten heitä ja jakavat sitten saaliinsa. Petokuvauksiin liittyvä villoisuus ja barbaarisuus luovat vaikutelman, että hyökkääjät ovat tavallisen, sivistyneen ihmisen tason alapuolella ja he ovat alentuneet eläimen tasolle. Uhridiskurssissa esiintyy myös kielikuvia, joissa venäjänjuutalaiset kuvataan eläiminä. AZJ:ssa käytetään kielikuvaa teurastuksesta ja FIF:ssa venäjänjuutalaisia verrataan teurastettaviin lampaisiin. Kielikuva pitää sisällään viittauksen juutalaisten puolustuskyvyttömyydestä ja avuttomuudesta. Kun heillä ei ole aseita, he eivät voi puolustautua. Pogromit ovat tällöin teurastuksia ja pogromeissa tuhoa aiheuttavat tekijät teurastajia.

4.2 Syntipukit

Tässä luvussa tarkastelen venäjänjuutalaisten kuvaamista AZJ:ssa ja FIF:ssä syntipukkidiskurssin kautta. Syntipukkidiskurssi on helpoiten tavoitettavissa erilaisten kielikuvien kautta, joten keskeinen osa analyysiani on tarkastella kielikuvia, joiden avulla venäjänjuutalaisia kuvattiin saksanjuutalaisissa lehdissä.

Ensimmäiset kaksi tarkastelun kohteena kielikuvaa ovat haavoittunut eläin ja ukkosenjohdatin. Nämä kielikuvat esiintyvät AZJ:n vuoden 1905 numeron 23

²⁹⁹ "Zu 25 Städten ward geraubt und gemordet; nach vielen Tausenden zählen die hingeschlachteten Opfer, und ungeheuerlich ist die Zahl der vernichteten Existenzen und der bejammernwerten Witwen und Waisen!", FIF, Heft 43, 10.11.1905, S. Berlowitz, "Freiheit!", 1.

pogromeihin kantaaottavassa kirjoituksessa:

"Tsaarin hallinto on häpäissyt itsensä Mantsurian sodassa. Se on haaskannut puoli miljoonaa ihmistä ja kaksia miljardia kansan rahaa saavuttaakseen aivan pienenkin voiton, ja se on lyöty, kokonaan lyöty. Valtion kassa on tyhjä, kansan keskuudessa hallitsee kuohunta ja tyytymättömyys. Kuin haavoittunut eläin katsoo miljoonapäinen massa ympärilleen, se tuntee onnettomuuden ja petoksen, se etsii syyllisiä, se haluaa kiihkeästi purkaa suuttumuksensa päättäjiin. Tukipuut horjuvat. Syntyy anarkiaa. Vähitellen kansan silmät avautuvat, vallankumouksen tuli alkaa roihuta. – 'Pois juutalaiset!' – se on maaginen huuto, pelastuksen tunnussana: Panetella juutalaisia, tahrata heidän maineensa, sysätä oma häpeä ja omat rikokset heidän niskoilleen, asettaa heidät kansan suuttumuksen uhriksi, käyttää heitä ukkosenjohdattimena, syöttää havahtunut eläin kylläiseksi viattomalla verellä, kiihottaa synkät, kouluttamattomat massat lakkoilevaa paariaa vastaan."³⁰⁰

Yllä lainatussa kirjoituksessa Venäjän kansa kuvataan haavoittuneeksi eläimeksi, joka janoaa verta. Kansa on haavoittunut, koska monet sen jäsenistä ovat kaatuneet tappiollisessa sodassa. Lisäksi valtion talous on huonontunut sodankäynnin vuoksi. Kansan huomio kiinnitetään juutalaisiin, ettei kansalaisten pettymys kohdistuisi poliittisiin päättäjiin. Kuten uhridiskurssissa, juutalaiset ovat siis myös syntipukkidiskurssissa avuttoman uhrin roolissa. Oikeastaan syntipukkidiskurssia voisikin pitää uhridiskurssin alalajina.

Toinen kielikuva, joka yllä lainatussa kirjoituksessa esiintyy, on kuva ukkosenjohdattimesta. Kuten ukkosenjohdatin suojaa taloa rajuilamalla suojaavat juutalaiset valtiota poliittisesti vaarallisina ja uhkaavina aikoina. Kuten ukkosenjohdatin, joka ottaa vastaan sähköpurkaukset, juutalaiset ottavat vastaan kansan suuttumuksen purkaukset. Autokratian säilymistä turvaavien poliitikkojen päämääränä nähdään olevan vallankumouksen tukahduttaminen. Tällöin on tarpeellista, että vallankumoukselliset voimat saavat purkautua johonkin valtion toiminnan kannalta

³⁰⁰ "Mit Schmach hat sich die zarische Regierung im Kriege in der Mandschurei bedeckt. Eine halbe Million Menschen und zwei Milliarden vom Gelde des Volkes hat sie hinausgeworfen, um nur den allerkleinsten Sieg zu erringen, und sie ist geschlagen, vollkommen geschlagen. Die Staatskasse ist leer, im Volke herrscht Gärung und Unzufriedenheit; wie ein verwundetes Tier blickt die Millionenmasse um sich, sie fühlt das Unglück und den Verrat, sie sucht die Schuldigen, sie lechzt danach, ihren großen Zorn an den befehlenden Herren auszulassen. Die Stützen schwanken. Es tritt die Anarchie ein. Allmählich öffnen sich die Augen des Volkes, die Revolutionsflamme beginnt zu lodern. – 'Haut die Juden!' – das ist der magische Ruf, das Losungswort der Rettung: Die Juden zu verleumden, sie zu brandmarken, auf sie die eigene Schmach und die eigenen Verbrechen abzuwälzen, sie zu Opfern des Zornes des Volkes zu machen, das Gewitter von sich abzulenken, mit unschuldigem Blute das erwachte Tier zu sättigen, gegen die ausständischen Parias die dunkle ungebildete Masse zu hetzen." AZJ, Heft 23, 9.6.1905, "Haut die Juden!", 272.

turvalliseen kohteeseen:

"Venäläinen byrokrania pelaa julkeaa peliä. Kiihottaakseen roskaväen huonoja viettejä ja johtaakseen ne pois poliittisesta vallankumouksesta se on jälleen järjestänyt kauheita juutalaisvainoja valtakunnan kaikissa osissa tietynä päivänä."³⁰¹

Yllä siteeratussa AZJ:n viikkokatsauksessa 10.11.1905 venäläistä hallintoa pidettiin pogromien suunnittelijana ja järjestäjänä ja kansaa pogromien toimeenpanijana. Samaan tapaan Feodosia-nimisestä kaupungissa Ukrainassa todettiin, että

"siellä viranomaiset ovat selvästikin nähneet vaivaa johtaakseen työläisten yleisen tyytymättömyyden juutalasiin, ja tehdäkseen jälkeinpäin juutalaiset syntipukiksi kaikkeen, mikä on tapahtunut. Me pelkäämme yleensäkin, että venäjänjuutalaiset tulevat toimimaan syntipukkeina kaikkiin levottomuuksiin ja tappioihin."³⁰²

Hallinto ei kuitenkaan tuottanut antisemitismiä eikä pakottanut halutonta tai välinpitämätöntä väestöä harjoittamaan antisemitismiä. Antisemitismillä oli syvät juuret ainakin osassa väestöä, eikä viranomaisten taholta tarvinnut tulla paljonkaan rohkaisua, että rotuvihan liekki leimahtaisi. Tämä mieliala ei ollut rajoittunut mihinkään tiettyyn väestönosaan. Sitä esiintyi talonpoikien ja aristokratian keskuudessa, keskiluokassa ja jopa älymystössä, jonka keskuudessa jotkut uskoivat, että juutalaiset eivät voineet eikä heidän pitänytkään integroitua muuhun yhteiskuntaan.³⁰³

Venäjänjuutalaisia syytettiin yleisesti valtakunnan vaarallisesta tilanteesta. Taloudellisesti heitä pidettiin venäläisen kansan hyväksikäyttäjinä ja poliittisesti vallankumouksellisen liikkeen tärkeimpänä ainesosana. Juutalaiset identifioitiin helposti ulkopuolisiksi.³⁰⁴ Jotkut juutalaisia kohtaan esitetyistä syyöksistä olivat naurettavia, kuten suurimittainen hyväksikäyttö. Suurin osa juutalaisesta väestöstä oli varatonta eivätkä esimerkiksi Mogilevin juutalaiset, joita oli 94 % kaupungin väestöstä, mitenkään voineet saada toimeentuloaan hyväksikäyttämällä muuta kuutta prosenttia asukkaista. Juutalaisia syytettiin myös siitä, että he hautoivat mielessään kumouksellisia

³⁰¹ "Die russische Bureaukratie treibt ein verwegenes Spiel. Um die schlechten Instinkte des Pöbels zu reizen und von der politischen Revolution abzulenken, hat sie wieder schreckliche Judenhetzen in allen Teilen des Reiches an einem bestimmten Tage organisiert." AZJ, Heft 45, 10.11.1905, "Die Woche", 530.

³⁰² "Dort haben sich die Behörden sichtlich bemüht, die allgemeine Unzufriedenheit der Arbeiter auf die Juden abzulenken, und hinterdrein die Juden zum Sündenbock für alles, was vorgekommen ist, zu machen. Wir fürchten überhaupt, daß die russischen Juden den Sündenbock für alle Unruhen und Niederlagen werden abgeben müssen." AZJ, Heft 10, 10.3.1905, "Die Woche", 112.

³⁰³ Laqueur 2003, 59–60.

³⁰⁴ Lambroza 1993, 1244.

ajatuksia. Onkin totta, että juutalaiset eivät pitäneet hallituksesta, joka alisti heitä. Vaikka niiden määrä, jotka ottivat aktiivisesti osaa vallankumoukselliseen liikkeeseen 1880- ja 1890-luvuilla olikin alhainen, yhä useammat nuoret juutalaiset liittyivät tähän ainoaan liikkeeseen, jolla oli tarjota heille lupaus paremmasta tulevaisuudesta Venäjällä.³⁰⁵

AZJ:n viikkokatsauksessa 22.9.1905 sisäministeri von Plehven kerrottiin saaneen ajatuksen, että panemalla toimeen juutalaisten verilöylyn voisi kansan suuttumuksen johtaa pois hallituksesta ja suunnata juutalaisiin ja samalla rangaista juutalaisia heidän vallankumouksellisesta liikehinnästä.³⁰⁶ Kishinevin ja Gomelin pogromeita luonnehdittiin von Plehven järjestämiksi ja hänen taidonnäytteikseen.³⁰⁷ Hallitusta ja erityisesti vaikutusvaltaista sisäministeriä, peritaantumuksellista ja antisemitististä Plehveä syytettiin Kishinevin pogromista muuallakin kuin AZJ:ssa. Todennäköisesti syytökset olivat aiheettomia, mutta hallitus ja Plehve eivät olleet tehneet mitään pogromin estämiseksi tai pysäyttämiseksi, ja rikoksen tekijöiden rankaisemiseksi oli tehty tuskin mitään. Heitä ei selvästikään kiinnostanut juutalaisten elämä tai edes yleinen järjestys kuten aiemmin.³⁰⁸ Toisaalta AZJ:ssa väitettiin, että poliitikot ovat sittemmin menneet vieläkin pitemmälle ja haluavat tuhota juutalaiset kokonaan:

"Tapahtumat Bialystokissa, Rertschissä, Kischinevissä ja Kremenschugissa, Minskissä, Brest-Litewskissä, Lobzissa, puhumattakaan lukuisista reserviläistappeluista, todistavat, että Plehwen oppilaat eivät enää tahdo käyttää juutalaisia kansan suuttumuksen ukkosenjohdattimina, vaan tavoittelevat ei mitään vähäisempää kuin juutalaisen kansan sukupuuttoon hävittämistä."³⁰⁹

Väitteelle siitä, että Venäjän hallinto olisi halunnut tuhota juutalaisen vähemmistön kokonaan, ei löydy historiallista todistus pohjaa. Venäjän hallitsijat eivät olleet tarpeeksi julmia tai systemaattisia harkitakseen juutalaisten fyysistä tuhoamista. Heillä ei

³⁰⁵ Laqueur 2003, 59–60.

³⁰⁶ AZJ, Heft 38, 22.9.1905, "Die Woche", 447.

³⁰⁷ "Ein Kunststück Plehwes", AZJ, Heft 38, 22.9.1905, "Die Woche", 447.

³⁰⁸ Gartner 2001, 246.

³⁰⁹ "Die Vorgänge in Bialystok, Rertsch, Kischinew und Kremenschug, in Minsk, Brest-Litewsk, Lobz von den zahlreichen Reservistenkrawallen gar nicht mehr zu reden, beweisen, daß Plehwes Schüler nicht mehr die Juden als Blitzableiter für den Zorn des Volkes benutzen wollen, sondern nichts geringeres beabsichtigen, als einfach das jüdische Volk auszurotten." AZJ, Heft 38, 22.9.1905, "Die Woche", 447.

myöskään ollut suuria odotuksia suurten massojen rohkaisemisesta tai pakottamisesta ottamaan vastaan kristillinen kaste. Juutalaisia oli yksinkertaisesti liian paljon.³¹⁰

FIF:n vuoden 1905 numeron 33 viikkokatsauksen kirjoittaja pohti, miksi juuri juutalaiset ovat sopivia syntipukeiksi:

"Mutta hallitus tarvitsi syntipukin, joka johtaisi pois kansan vihan, ja koska maassa elää kuusi miljoonaa juutalaista, jotka vieläpä ovat keskenään erimielisiä ja järjestäytymättömiä taistelussa oikeuksiensa puolesta, niin pian oli venäläinen syntipukki löytynyt."³¹¹

Viikkokatsauksen kirjoittajan mukaan juutalaiset sopivat syntipukin rooliin siis siksi, että heillä on keskinäisiä erimielisyyksiä eli he eivät muodosta yhtenäistä rintamaa, ja he ovat poliittisesti järjestäytymättömiä ajamaan omia etujaan. Sellaistakin näkemystä esiintyy, että syntipukkirooliin asettaminen ei onnistu. FIF:n numerossa 5 vuodelta 1905 kerrottiin vallankumousta kannattavan kansanjoukon kokoontumisesta Lobzissa. Poliisi oli kirjoittajan mukaan yrittänyt levittää huhua murhatusta kirkonmiehestä ja vierittää syytä juutalaisten niskoille. Lakkoilijat kuitenkin olivat käyneet poliisien kimppuun ja yksi heidän johtajistaan oli julkisesti puolustanut juutalaisia.

Kolmas kielikuva, joka syntipukkidiskurssissa esiintyy, on kuva uhrilampaasta. FIF:n ulkomaan uutisissa numerossa 5 vuodelta 1905 kirjoittaja totesi, että

"Nyt Venäjän hallitus saa kuittinsa Kischinewistä; kansan suuttumus ei enää ole johdettavissa ikuisen uhrilampaaseen, juutalaisiin, sillä lopultakin kansa alkaa ymmärtää, kuka on syyppää sen tilanteeseen."³¹²

Uhrilamma on käsiteanalyttisesti kiinnostava kielikuva ja siksi kuvaan käsitteen taustaa heprean kielen ja juutalaisen uskonnollisen perinteen valossa. Keskeisiä lammasta merkitseviä sanoja hepreassa ovat כֶּשֶׁב (kešeb), כֶּבֶשׂ (kebeš), שֶׁה (šeh) ja צֹאן (šō'n). כֶּשֶׁב merkitsee lammasta³¹³ ja nuorta pässiä.³¹⁴ Sanaa כֶּשֶׁב (kešeb)

³¹⁰ Laqueur 2003, 60.

³¹¹ "Die Regierung bedurfte aber eines Sündenbocks, der die Volkswut ableiten sollte, und da im Lande sechs Millionen Juden leben, dazu noch untereinander uneinig und im Kampfe um ihre Rechte nicht organisiert, so war bald der russische Sündenbock gefunden." FIF, Heft 33, 25.8.1905, "Die Woche", 1.

³¹² "Jetzt bekommt die russische Regierung ihre Quittung für Kischinew; der Volksunwille läßt sich nicht mehr auf das ewige Opferlamm, die Juden, ablenken, denn endlich beginnt das Volk einzustehen, wer eigentlich an seiner Lage schuld ist." FIF, Heft 5, 3.2.1905, "Aus aller Welt – Rußland", 3.

³¹³ The Dictionary of Classical Hebrew 1998b, כֶּשֶׁב.

³¹⁴ Koehler & Baumgartner 1995b, כֶּבֶשׂ.

käytetään Leviticuksessa esimerkiksi kuvaamaan teurastettua lammasta.³¹⁵ Sana כֶּבֶשׂ (kebeš) on sanastollinen variaatio yllä mainitusta sanasta כֶּשֶׁב (kešeb).³¹⁶ Sana כֶּבֶשׂ (kebeš) merkitsee uroslammasta³¹⁷ ja se voi tarkemmin merkitä nuorta pässiä, jota yleensä käytetään uhrieläimenä.³¹⁸ Israelissa ja Mesopotamiassa lampaat, erityisesti nuoret pässit, olivat uhrattavista eläimistä yleisimpiä.³¹⁹ Metaforisesti Israelia kansana voidaan verrata lampaaseen.³²⁰ Esimerkiksi Hoosean kirjassa käytetään kielikuvaa lampaasta (כֶּבֶשׂ) kuvaamaan Israelia.³²¹ Metaforisesti sana כֶּבֶשׂ (kebeš) voidaan käyttää myös kuvaamaan kärsivää yksilöä.³²²

Sana שֶׁה (šeh) merkitsee pientä karjaeläintä, joka voi olla lammas tai vuohi.³²³ Vanhassa testamentissa sana שֶׁה (šeh) esiintyy kolmen tyyppisissä merkityksissä: sekulaarissa kielenkäytössä, metaforisesti ja kultillisessa kielenkäytössä. Sekulaarissa merkityksessä sana שֶׁה (šeh) viittaa lampaisiin ja vuohiin, jotka on koottu yhteen laumaksi. Sanaa käytetään viittaamaan yksittäiseen eläimeen laumassa.³²⁴

Metaforisesti sana שֶׁה (šeh) esiintyy viittaamassa Israeliin.³²⁵ Israelia esimerkiksi verrataan laumastaan eksyneeseen lampaaseen, jota pedot ahdistavat.³²⁶ Sana שֶׁה (šeh) käytetään metaforisesti myös kuvaamaan yksittäistä ihmistä. Psalminlaulaja kuvaa itseään eksyneeksi lampaaksi: "Minä olen kuin eksynyt lammas."³²⁷ Jesajan kirjassa

315 "Jos joku israelilainen teurastaa sonnin, lampaan tai vuohen joko leirissä tai sen ulkopuolella." Lev. 17:3.

316 Dohmen 1995, כֶּבֶשׂ.

317 The Dictionary of Classical Hebrew 1998a, כֶּבֶשׂ.

318 Koehler & Baumgartner 1995a, כֶּבֶשׂ.

319 Dohmen 1995, כֶּבֶשׂ.

320 Dohmen 1995, כֶּבֶשׂ.

321 "Israel on vikuroinut kuin niskuri lehmä. Miten Herra antaisi sen nyt kulkea vapaasti kuin lampaat laitumella?" Hoos. 4:16.

322 "Minä olin kuin kesy karitsa, jota viedään teurastettavaksi." Jer. 11:19a.

323 Koehler & Baumgartner 1996b, שֶׁה.

324 Koehler & Baumgartner 1996b, שֶׁה.

325 Koehler & Baumgartner 1996b, שֶׁה; Waschke 2004, שֶׁה.

326 "Israel oli eksynyt lammas, leijonat ahdistivat sitä. Ensin sitä söi Assyrian kuningas, ja nyt on vielä Babylonian kuningas Nebukadnessar kalunnut sen luut." Jer. 50:17.

327 "תעיתי כשה אבד" Ps. 119:176a.

Herran kärsivää palvelijaa verrataan lampaaseen, joka viedään teurastettavaksi.³²⁸

Kultillisessa merkityksessä sana ψ ($\acute{s}eh$) merkitsee yksittäistä eläintä, jota käytetään eläinten uhraamiseen tai polttouhreihiin.³²⁹

Sanan צֹאן ($\acute{s}\acute{o}'n$) peruserkitys ovat pienet lampaat ja vuohet, jotka on koottu laumaksi.³³⁰ Metaforisesti sanalla צֹאן ($\acute{s}\acute{o}'n$) voi olla useita merkityksiä.

Suurimmassa osassa Vanhan testamentin esiintymistä, joissa sanan צֹאן ($\acute{s}\acute{o}'n$) merkitys on metaforinen, kysymys on Israelin kansasta.³³¹ Esimerkiksi psalmissa 78 kerrotaan Israelin kansan suhteesta Jumalaansa.³³² Antiikin lähi-idässä oli yleisemminkin tavallista kuvata jumala tai kuningas paimenena ja kansa hänen laumanaan.³³³ Miikan kirjassa esiintyy kuva Jumalasta paimenena ja Israelin kansasta Jumalan laumana.³³⁴ Hesekielin kirjassa esiintyy kuvauksia, joissa Israelin kansan johtajat kuvataan paimenina laumalle eli Israelin kansalle.³³⁵ Metaforisesti sana צֹאן ($\acute{s}\acute{o}'n$) voi viitata myös henkilökohtaisiin vihollisiin,³³⁶ kuten Jeremian kirjassa, jossa Jeremia esittää Jumalalle pyynnön koskien vihollisiaan: "Erottele heidät laumasta kuin teuraslampaat, määrää heidät tuhon päivää varten."³³⁷ Sana צֹאן ($\acute{s}\acute{o}'n$) voi viitata myös vieraisiin kansoihin,³³⁸ kuten Jesajan kirjan luvussa 13.³³⁹ Sekulaarin ja vertauskuvallisen

328 "Häntä piinattiin, ja hän alistui siihen, ei hän suutansa avannut. Kuin karitsa, jota teuraaksi viedään, niin kuin lammas, joka on ääneti keritsijäinsä edessä, ei hänkään suutansa avannut." Jes. 53:7.

329 Koehler & Baumgartner 1996b, ψ .

330 Koehler & Baumgartner 1996a, צֹאן ; Waschke 2003, צֹאן .

331 Waschke 2003, צֹאן .

332 "Mutta kansansa hän pani liikkeelle kuin lampaat." Ps. 78:52a. Olen käyttänyt tässä kohdassa poikkeuksellisesti vuoden 1938 Kirkkoraamatun käännöstä, koska se on tässä kohdassa alkutekstiin nähden tarkempi kuin vuoden 1992 käännös.

333 Waschke 2003, צֹאן .

334 "Paimenna, Herra, sauvallasi kansaasi, kaitse omaa laumaasi, joka asuu yksin keskellä metsää, kaukana hedelmätarhoistaan. Johda se Basanin ja Gileadin laitumille niin kuin entisinä aikoina." Miik. 7:14.

335 Ks. Hes. 34:8; Hes. 34:10–11.

336 Waschke 2003, צֹאן .

337 "Erottele heidät laumasta kuin teuraslampaat, määrää heidät tuhon päivää varten." Jer. 12:3b.

338 Waschke 2003, צֹאן .

339 "Kuinka pakosalle ajatut gasellit, kuin lampaat, joilla ei ole paimenta, niin kukin karkaa oman kansansa luo ja pakenee omaan maahansa." Jes. 13:14.

merkityksen lisäksi sanalla אָז (šō'n) on myös kultillinen merkitys uhrieläimenä.³⁴⁰ Esimerkiksi Genesiksessä kerrotaan Abelin uhranneen Jumalalle lammasmaunsa esikoiskaritsoja ja niiden rasvaa.³⁴¹

Lammasta merkitseviä sanoja käytetään siis hepreankielisessä juutalaisessa perinteessä sekulaarissa merkityksessä, metaforisesti ja kultillisessa merkityksessä uhrieläimenä. Kun juutalainen kansa kuvataan uhrilampaana, yhdistyvät kielikuvassa metaforinen ja kultillinen merkitys. Metaforinen merkitys tarkoittaa, että juutalaiset ovat uskonnollinen ja kansallinen yhteisö, Jumalan lauma. Kultillinen merkitys taas yhdistää kielikuvan juutalaiseen kulttiin kuuluneeseen uhrausperinteeseen. Uhrilammas-kielikuvan käyttö antaa siten ymmärtää, että venäjänjuutalaiset uskonnollisena ja kansallisena ryhmänä joutuvat kärsimään, koska joku muu on toiminut väärin. Yllä siteeratun FIF:n uutistekstin numerosta 5 vuodelta 1905 mukaan väärintekijä on Venäjän hallitus, sillä kirjoittaja totesi, että

"Nyt Venäjän hallitus saa kuittinsa Kischinewistä; kansan suuttumus ei enää ole johdettavissa ikuisen uhrilampaaseen, juutalaisiin, sillä lopultakin kansa alkaa ymmärtää, kuka on syyppä sen tilanteeseen."³⁴²

Kielikuva uhrilampaasta esiintyy myös FIF:n vuoden 1905 numeron 43 pääkirjoituksessa, jossa kirjoittaja S. Berlowitz pohti venäjänjuutalaisten tilannetta ja nimitti juutalaisia uhrilampaaksi:

"Anna kyynelidesi virrata vapaasti, sinä tuhatkertaisesti onneton Israelin huone, sillä sinä olet vapaa, vapaa kuin lintu! Jokainen, joka voi kohottaa murhakirveen ja haluaa heiluttaa murhakivääriä, saa surmata sinut säälimättä. Vapaa on elämäsi, kuten linnun ilmassa, et vain voi paeta. Sillä missä muualla kuin haudassa on sinulle avoin pakopaikka? Vapaa on elämäsi, kuten riistan pellolla, sinulle ei vain suoda rauhoitusaikaa. Sillä kulkevatpa kansat barbariansa pimeydessä tai heräävätpä he uudesti koittavan vapauden sarastukseen, aina olet sinä kurja kansani, uhrilammas. Sinun veresi on aina se, joka etunenässä vuodatetaan, sinun valituksesi, joka kohoaa ylös taivaaseen!"³⁴³

340 Waschke 2003, אָז.

341 "וְהֵבֵל הֶבְיֵא גַם-הוּא מִכְבֹּרוֹת צֹאנֹו, וּמִקְלֵבֵהוֹן" "Ja Abel toi lampaidensa esikoiskaritsoja ja niiden rasvaa." Gen. 4:4a.

342 "Jetzt bekommt die russische Regierung ihre Quittung für Kischinew; der Volksunwille läßt sich nicht mehr auf das ewige Opferlamm, die Juden, ablenken, denn endlich beginnt das Volk einzustehen, wer eigentlich an seiner Lage schuld ist." FIF, Heft 5, 3.2.1905, "Aus aller Welt – Rußland", 3.

343 "Frei lasse deine Tränen fließen, du tausendfach unglückliches Haus Israel, denn du bist frei, vogelfrei! Jeder, der die Mörderaxt heben kann und das Mordgewehr zu schwingen vermag, darf dich erbarmunglos zur Strecke bringen. Frei ist dein Leben, wie das des Vogels in den Lüften, nur kannst du nicht entfliehen. Denn wo anders als im Grabe, steht dir eine Zufluchtstätte offen? Frei ist dein Leben, wie das des Wildes auf dem Felde, nur wird dir keine Schonzeit gewährt. Denn ob die Völker in Finsternis ihrer Barbarei wandeln, oder sie zum Lichte der neu tagenden Freiheit erwachen, immer bist

Yllä lainatussa pääkirjoituksessa esiintyy käsiteanalyytisesti kiinnostava käsite Israelin huoneesta. Käsite on raamatullinen, joten sitä on mielekästä tarkastella heprean kielestä ja juutalaisten pyhistä kirjoituksista käsin. Hepreaksi käsite Israelin huone on יְשֻׁרָאֵל בַּיִת. Pelkkä talo eli hepreaksi בַּיִת (bayit) on monimerkityksinen. Ensiksikin בַּיִת (bayit) viittaa taloon aineellisena rakennuksena.³⁴⁴ Esimerkiksi 1. Kuninkaiden kirjassa kuningas antaa kehotuksen rakentaa talo Jerusalemiin.³⁴⁵ Toiseksi בַּיִת (bayit) voi viitata talon asukkaisiin eli perheeseen ja siihen sukulinjaan, josta joku henkilö periytyy.³⁴⁶ Exoduksessa esimerkiksi kerrotaan Leevin suvusta.³⁴⁷ Kolmanneksi kuninkaiden tapauksessa בַּיִת (bayit) voi merkitä dynastiaa.³⁴⁸ Daavidin dynastiasta kerrotaan esimerkiksi Jesajan kirjassa.³⁴⁹ Neljänneksi בַּיִת (bayit) voi tarkoittaa kuninkaan palatsia,³⁵⁰ esimerkiksi faaraon temppeliä Genesiksessä.³⁵¹ Viidenneksi sana בַּיִת (bayit) voi merkitä Jahven temppeliä tai pakanajumalien, kuten Baalin, temppeliä.³⁵² Esimerkiksi 2. Kuninkaiden kirjassa kerrotaan Jerusalemin kuninkaasta Ahazista, joka otti Jahven temppelistä ja kuninkaan palatsista hopeaa ja kultaa viedäkseen ne lahjaksi Assyrian kuninkaalle.³⁵³ Kuudenneksi sanalla בַּיִת (bayit) voidaan tarkoittaa kokonaista heimon tai kansan muodostamaa yhteisöä.³⁵⁴ Tässä merkityksessä juutalaisten pyhissä kirjoituksissa puhutaan Israelin ja Juudan huoneesta

du, mein armes Volk, das Opferlamm. Immer dein Blut, das in erster Reihe vergossen wird; deine Tränen, die nur vom Entsetzen zum Versiegen gebracht werden; den Jammern, das zum Himmel emporschreit!" FIF, Heft 43, 10.11.1905, S. Berlowitz, "Freiheit!", 1.

344 The Dictionary of Classical Hebrew 1995, בַּיִת.

345 "וישלח המלך, ויקרא לשמעון, ויאמר לו בנה-לך בית בירושלם, וישבת שם" "Kuningas kutsutti Simein luokseen ja sanoi hänelle: "Rakenna itsellesi talo Jerusalemiin ja pysy täällä." 1. Kun. 2:36a.

346 Jenni 1997b, בַּיִת; Koehler & Baumgartner 1994b, בַּיִת.

347 "וילך איש, מבית לוי; ויקח, את-בת-לוי" "Muuan Leevin sukuun kuuluva mies otti vaimokseen tytön, joka myös oli Leevin jälkeläisiä." Ex. 2:1.

348 Jenni 1997b, בַּיִת.

349 "Kun Daavidin valtakunnassa saatiin kuulla." Jes. 7:2a.

350 The Dictionary of Classical Hebrew 1995, בַּיִת; Koehler & Baumgartner 1994b, בַּיִת.

351 "ויראו אתה שרי פרעה, ויהללו אתה אל-פרעה; ותקח האשה, בית פרעה" "Sarain nähtyään faraon virkamiehet ylistivät häntä faraolle, ja hänet haettiin palatsiin." Gen. 12:15.

352 The Dictionary of Classical Hebrew 1995, בַּיִת; Koehler & Baumgartner 1994b, בַּיִת.

353 "ויקח אהז את-הכסף ואת-הזהב, הנמצא בית יהודה, ובאצרות, בית המלך" "Ahas otti kaiken hopean ja kullan, mitä Herran temppelissä ja kuninkaan palatsin aarrekammioissa oli." 2. Kun. 16:8a.

354 Jenni 1997b, בַּיִת.

esimerkiksi 2. Samuelin kirjassa.³⁵⁵

Myös käsitteellä *יִשְׂרָאֵל* (yisrā'ēl) eli Israel on erilaisia merkityksiä juutalaisten pyhissä kirjoituksissa. Lähtökohtaisesti käsite viittaa Israelin 12 heimoon. Pyhien kirjoitusten taustalla olevan ajattelun mukaan näillä 12 heimolla oli yhteinen esi-isä, josta nimi Israel on peräisin. Tämä esi-isä yhdistettiin juutalaisessa perinteessä patriarkka Jaakobiin. Juutalaisten pyhissä kirjoituksissa Israel on ensisijaisesti uskonnollinen termi ja viittaa kansaan uskonnollisena kokonaisuutena. Toissijaisesti käsitteen Israel merkitys voi olla myös poliittinen ja viitata tiettyyn poliittiseen kokonaisuuteen. Tässä on taustalla Israelin poliittinen jakautuminen kahteen osaan, pohjoisvaltio Israeliin ja etelävaltio Juudaan. Kuninkaiden kirjoissa terminologia on poliittista ja käsite Israel viittaa pohjoisvaltio Israeliin. Profeettakirjoissa käsite Israelin huone esiintyy kuitenkin edelleen perinteisessä uskonnollisessa ja teologisessa merkityksessä kuvaamassa 12 Israelin heimon jälkeläisiä.³⁵⁶

Käsiteanalyttinen tarkastelu paljastaa, että termin *בֵּית יִשְׂרָאֵל* eli Israelin huone käyttö sisältää ensinnäkin ajatuksen juutalaisten kansallisesta yhteydestä ja toiseksi siitä, että juutalaiset ovat oma uskonnollinen yhteisönsä.

Neljäs kielikuva, jota seuraavaksi tarkastelen, esiintyy yllä lainatussa S. Berlowitzin kirjoittamassa pääkirjoituksessa, eli kielikuva riistasta. Riistaa voi kuka tahansa pyydystää, koska se ei ole kenenkään omaisuutta eikä siksi kenenkään suojeluksessa. Kielikuva riistasta viittaa siihen, että juutalaisiakaan ei kukaan suojele eikä heillä ole pakopaikkaa. Siksi juutalaisia voi erilaisissa historian vaiheissa käyttää syntipukkeina tai pääkirjoituksen kirjoittajan sanoin uhrilampaina. Uudesti koittavan vapauden sarastuksella kirjoittaja todennäköisesti viittaa vallankumoukseen. Keväällä 1905 Venäjällä oli ollut useita pogromeita, joita seurasi valtava pogromien aalto vuoden lopulla.³⁵⁷

Yhden päivän kuluttua lokakuun 1905 manifestin julistamisesta yleisen levottomuuden

³⁵⁵ " *וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת-בֵּית אֱלֹהֵיךָ, וְאֶת-בְּתוּלֵיךָ, וְאֶתְּנָה לְךָ, אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה לְךָ* " "Minä korotin sinut herrasi asemaan, annoin herrasi vaimot sinun syliisi ja annoin sinulle Israelin ja Juudan heimot." 2. Sam. 12:8a.

³⁵⁶ Gerleman 1997, *יִשְׂרָאֵל*.

³⁵⁷ Gartner 2001, 247.

vallitessa pogromit käynnistyivät yli 300 kaupungissa ja kestivät useimmilla paikkakunnilla kokonaisen viikon.³⁵⁸ Lokakuun pogromit johtuivat paitsi itse manifestista, myös kuukausia jatkuneesta kuohunnasta, epäjärjestyksestä ja puutteesta, jotka aiheutuivat lakoista ja mielenilmauksista.³⁵⁹ Poliisien tekemien arvioiden mukaan yksistään Odessassa, jossa tapahtui vuoden 1905 pahin pogromi, vähintään 400 juutalaista ja 100 ei-juutalaista menetti henkensä, noin 300 loukkaantui ja yli tuhat juutalaisten taloa, asuntoa ja kauppaa kärsi vahinkoja.³⁶⁰

Metsästyskielikuvia käytettiin myös FIF:n vuoden 1905 numerossa 44. Kirjoittaja on mahdollisesti sama kuin yllä lainatun FIF:n numeron 43 pääkirjoituksen kirjoittaja.

"Kuten metsästäjä, koira ja ajomies surmaavat riistaa, niin tapahtui veljillemme Venäjällä. Metsästyshuudoin ja fanaattisella huudolla heidät hätyytettiin kaikista nurkistaan, ajettiin takaa, ammuttiin, lyötiin kuoliaaksi. Se oli suuri jahti, sadalla paikkakunnalla samaan aikaan alkoi ylhäältä annetusta merkistä inhimillisen riistan syysjahti."³⁶¹

Tässä riistakielikuvassa pogromit ovat syysjahti. Venäjänjuutalaiset ovat riistaa ja heidän kimppuunsa hyökänneet henkilöt metsästäjiä koirineen.

Kenraalikuvernööri Trepowin esitettyä AZJ-lehden mukaan perättömiä syytöksiä venäjänjuutalaisista, lehdessä kommentoitiin syytöksiä 3.2.1905:

"mutta jo se että niitä voitiin keksiä ja levittää, osoittaa selvästi ja ilmeisesti, mitä venäläisestä poliisimielivallan hengestä voidaan koko Euroopassa uskoa. Sen viimeinen apuneuvo on aina juutalaisten vaino."³⁶²

Tässä antisemitismiä pidetään Venäjän poliisin apuneuvona eli keinona saavuttaa jotakin päämääriä, joihin ei muuten päästä.

AZJ:n viikkokatsauksessa 20.4.1906 todettiin, että

³⁵⁸ Gitelman 2001, 23.

³⁵⁹ Surh 2009, 41.

³⁶⁰ Weinberg 1987, 53.

³⁶¹ "Wie Jäger, Hund und Treiber das Wild zur Strecke bringen, so geschah es mit unseren Brüdern in Rußland. Mit Hallalis und fanatischem Schrei hat man sie aus ihren Winkeln herausgehetzt, hat sie gejagt, geschossen, zu Tode geschlagen. Es war ein großes Jagen, an hundert Orten zur gleichen Zeit setzten auf einen Wink von oben die Herbstjagden auf das menschliche Wild ein." FIF, Heft 44, 17.11.1905, "Die russischen Herbstjagden", 3.

³⁶² "Aber schon daß sie erfunden und verbreitet werden konnten, zeigt klar und deutlich, was man von dem Geiste der russischen Polizeiwillkür so ziemlich in ganz Europa zu halten hat. Sein letztes Hilfsmittel ist immer die Judenheße." AZJ, Heft 5, 3.2.1905, "Die Woche", 52.

"hallinnolla oli ja on valta tukahduttaa juutalaisvainot Venäjällä. Miksi se käytti tätä valtaansa vain tällä kertaa eikä viime vuonna? Se on hyvin yksinkertaista: hallinto ja sen välineet itse aiheuttivat ja järjestivät levottomuudet juutalaisia vastaan viime kesänä – se on nyt historiallisesti varmaa! – ja nyt heidän politiikkansa ei mitenkään sopinut, sillä he valmistelevat juuri nyt lainaa ja he haluavat mielellään todeta virallisesti ja tehdä uskottavaksi eurooppalaiselle finanssimaailmalle, että pyhään Venäjään on jälleen tullut järjestys."³⁶³

Yllä siteeratussa viikkokatsauksessa esiintyy siis näkemys, että venäjänjuutalaiset ovat hallinnon pelinappuloita ja heidän turvallisuutensa riippuu siitä, mikä sopii minkäkin hetken poliittisiin tarpeisiin. Tämän näkemyksen mukaan hallinto suojelee juutalaisia vain, jos siitä on sille itselleen hyötyä esimerkiksi siinä muodossa, että ulkomailta saa helpommin lainoja, jos maan olot ovat vakaat.

Seuraavassa FIF:n vuoden 1906 numeron 29 Venäjän tapahtumia käsittelevässä uutistekstissä kirjoittaja korosti hallituksen roolia syntipukkimekanismissa:

"Mutta epäilyksetöntä on, että hallitus ei paheksu Mustien Joukkojen pogromitoimintaa, vaan päinvastoin edistää ja tukee sitä. Ilman hallituksen apua heille ei nimittäin olisi ollut mahdollista kehittää sellaista toimintaa, jonka laajuudesta voi saada käsityksen, kun ajattelee, että 'Venäläisten ihmisten yhdistyksen' matka-agitaattorit jakoivat pelkästään *yhden* viimeksi kuluneen kuukauden aikana enemmän kuin 2 000 000 (2 miljoonaa!) lentokirjasta ja yhtä monta lentolehteä."³⁶⁴

Kirjoittajan mukaan pogromitoiminta on siis ollut niin laajamittaista, että sen organisoimiseksi on tarvittu hallitusta. Kirjoittajan mainitsema Mustat Joukot tarkoittaa todennäköisesti ääritaanomuksellisia joukkoja, jotka tunnettiin nimellä *Mustat Sadat*³⁶⁵. *Mustat Sadat* olivat esimerkki äärioikeistolaisista liikkeistä, jotka saarnasivat äärintationalismin ja uskonnollisen ajatuksenvapauden sarron sekoitusta. Ne olivat pogromien pääalkuunpanijoita erityisesti niiden myöhemmässä vaiheessa.³⁶⁶ *Mustat*

³⁶³ "Die Regierung hatte und hat die Macht, die Judenhetzen in Rußland zu unterdrücken. Warum hat sie von dieser Macht nur diesmal und nicht im vorigen Jahre Gebrauch gemacht? Das ist sehr einfach: Die Regierung oder ihre Werkzeuge haben die Unruhen gegen die Juden im Sommer selbst hervorgerufen und inszeniert – das steht jetzt geschichtlich fest! – und jetzt paßten sie ihr durchaus nicht in ihre Politik, da sie die Anleihe eben vorbereitet und gar zu gern die im heiligen Rußland wiederingekehrte Ordnung amtlich konstatieren und der europäischen Finanzwelt glaubhaft machen möchte." AZJ, Heft 16, 20.4.1906, "Die Woche", 183.

³⁶⁴ "Zweifellos aber ist es, daß die Regierung die Pogromtätigkeit der schwarzen Bande nicht mißbilligt, sondern im Gegenteil sie fördert und unterstützt. Ohne die Beihilfe der Regierung wäre es ihr nicht möglich, eine solche Tätigkeit zu entfalten, über deren Umfang man sich eine Vorstellung machen kann, wenn man betrachtet, daß die 'Reiseagitatoren' des 'Verbandes russischer Leute' während nur *eines* der letzten Monate mehr als 2 000 000 (2 Millionen!) Broschüren und ebensoviel Flugblätter verteilt haben." FIF, Heft 29, 27.7.1906, "Aus aller Welt – Rußland", 4.

³⁶⁵ *Mustat Sadat* tunnetaan englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa nimellä Black Hundreds.

³⁶⁶ Laqueur 2003, 59.

Sadat (Black Hundreds) olivat pogromeissa aktiivisessa roolissa tsaarin siunauksella. Tsaari näet hyväksyi kunniajäsenyyden niiden emoelimessä, *Venäjän kansan unionissa (The Union of the Russian People)*. Antisemitistisiä julisteita, joissa kehoitettiin ryhtymään pogromeihin, kirjoitettiin ja painettiin poliisin päämajassa.³⁶⁷ Tutkimuskirjallisuus tukee siis kirjoittajan näkemystä siitä, että valtionhallinnolla on ollut oma roolinsa syntipukkimekanismissa.

Myös AZJ:n viikkokatsauksen kirjoittaja numerossa 26 vuodelta 1906 oli sitä mieltä, että mustilla sadoilla ja hallinnolla oli yhteys toisiinsa: "Mustat sadat ovat jälleen toiminnassa eikä ole epäilystäkään, etteikö hallinto tukisi heitä rahallisesti."³⁶⁸

Tiivistäen sanoen syntipukkidiskurssissa käytetään erilaisia kielikuvia kuvaamaan venäjänjuutalaisten suhdetta pogromeissa väkivaltaa käyttäviin ihmisiin ja Venäjän hallintoon ja viranomaisiin. AZJ:ssa Venäjän kansa kuvataan haavoittuneeksi eläimeksi, joka janoaa verta. Haavoittumisen on aiheuttanut hallinto omilla virheillään ja juutalaiset joutuvat tämän haavoittuneen eläimen uhriksi. AZJ:ssa venäjänjuutalaiset kuvataan myös ukkosenjohdattimina, joiden tehtävä on ottaa vastaan kansan vihanpurkaukset. FIF:ssa venäjänjuutalaisista käytetään kielikuvia riistasta ja uhrilampaasta. Riistaa voi kuka tahansa pyydystää, koska se ei ole kenenkään omaisuutta eikä siksi kenenkään suojeluksessa. Kielikuva riistasta viittaa siihen, että juutalaisiakaan ei kukaan suojele eikä heillä ole pakopaikkaa. Siksi juutalaisia voi erilaisissa historian vaiheissa käyttää syntipukkeina. Riistakielikuvaa käytettäessä pogromit vertautuvat syysjahtiin ja venäjänjuutalaisten kimppuun hyökänneet henkilöt metsästäjiin koirineen. Uhrilammaskielikuvan käyttö merkitsee näkemystä, että Venäjän hallinto on tehnyt virheitä, joista juutalaiset saavat uskonnollisena ja kansallisena ryhmänä kärsiä.

Kuten uhridiskurssissa, juutalaiset ovat myös syntipukkidiskurssissa avuttoman uhrin roolissa, minkä vuoksi syntipukkidiskurssia voisi pitää uhridiskurssin alalajina. sekä AZJ:n että FIF:n kirjoituksista käy selvästi ilmi, että juutalaisten asettamista

³⁶⁷ Gartner 2001, 247.

³⁶⁸ "Die schwarze Bande ist wieder in Tätigkeit und wird ohne Zweifel von der Regierung mit Geld unterstützt." AZJ, Heft 26, 29.6.1906, "Die Woche", 304.

syntipukiksi erilaisissa vaikeissa tilanteissa pidetään kummassakin lehdessä venäläisen politiikan yleisenä toimintatapana. Venäläisten viranomaisten ja Venäjän poliittisen järjestelmän nähtiin olevan enemmän tai vähemmän vastuussa pogromeista. Juutalaiset ovat syntipukkidiskurssissa passiivinen väline, jolla viranomaiset ja hallitus turvaavat autokratian säilymisen, tukahduttavat vallankumouksen ja toisaalta suojelevat valtakunnan lisäksi myös itseään, ettei kansan tyytymättömyys kohdistuisi heihin. Syntipukkidiskurssi sisältää siis kolme roolia: hallituksen, joka käyttää juutalaisia syntipukkeina, juutalaisten, jotka ovat passiivisia uhreja, ja kansa, joka on aktiivisen toimijan roolissa. Juutalaisten syntipukkina käyttäminen edellyttää sitä, että kaikki kolme osapuolta toimivat roolinsa mukaisesti. FIF:n näkemysten mukaan juutalaiset sopivat syntipukin rooliin siis siksi, että heillä on keskinäisiä erimielisyyksiä eli he eivät muodosta yhtenäistä rintamaa, ja he ovat poliittisesti järjestäytymättömiä ajamaan omia etujaan. Sellaistakin näkemystä FIF:ssa esiintyy, että syntipukkirooliin asettaminen ei onnistukaan, koska kansa ei suostu pitämään juutalaisia syntipukkeina.

4.3 Sankarit

Sankaridiskurssissa venäjänjuutalaisia verrataan juutalaisten historiassa tärkeässä roolissa olleisiin makkabilaisiin, jotka nousivat pappi Mattatian johdolla makkabilaiskapinaan Palestiinassa 167 eaa. aluetta hallinneita seleukideja vastaan.³⁶⁹ AZJ-lehden pääkirjoituksen kirjoittaja totesi seuraavasti joulukuussa 1905:

"Sillä todellakin, ei tarvita paljon mielikuvitusta tunnistaa elämästään ja oikeuksistaan kamppailevissa venäläisissä veljissämme makkabilaishengen perilliset, jotka kerran Emmauksen tasangolla ryhtyivät 6 000 miehen voimin taisteluun 40 000 jalkamiehen ja 6 000 ratsumiehen armeijaa vastaan ja saattoivat sen voittoisaan loppuun. Myös he taistelevat olemassaolonsa puolesta ylivoimaista vihollista vastaan."³⁷⁰

Makkabilaiskapinan historiallisena taustatilanteena oli Juudean alueen siirtyminen seleukidien haltuun vuoteen 198 eKr. mennessä, kun Syyrian hallitsija Antiochus III

³⁶⁹ Sandgren 2010, 99–108.

³⁷⁰ "Denn wahrlich, es gehört nicht viel Phantasie dazu, um in unsern um ihr Leben und um ihr Recht kämpfenden russischen Brüdern die Erben jenes Makkabäergeistes wieder zu erkennen, der einst in der Ebene von Emmaus mit 6 000 Mann den Kampf aufnahm gegen ein Heer von 40 000 Mann Fußvolk und 6 000 schwere Reiter, und diesen Kampf siegreich durchführte. Auch sie kämpfen um ihre Existenz gegen einen übermächtigen Feind." AZJ, Heft 51, 22.12.1905, "Trübe Feste", 601.

(223–187 eKr.) voitti egyptiläisten armeijan. Uusi hallitsija rakennutti uudelleen tuhoutuneet osat Jerusalemia ja tuki Jerusalemin temppelin korjausta ja uhraustoimintaa temppelissä. Antiochus III:n kuoleman jälkeen valtaan nousi hänen poikansa Seleucus IV, joka murhattiin, minkä jälkeen kuninkaan veljestä Antiochus IV Epiphaneksesta tuli uusi kuningas. Tällöin ylipappina toimineen Oniaksen veli Jesus, joka muutti nimensä Jasoniksi, teki uuden kuninkaan kanssa sopimuksia ja kuningas nimitti Jasonin uudeksi ylipapiksi. Ylipapin tehtävässään Jason edisti Jerusalemin hellenisoitumista, ja Jerusalemiin esimerkiksi perustettiin gymnasium eli urheilustadion. Jasonin kausi ylipappina keskeytyi kuitenkin siihen, kun Menelaus-niminen mies osti kuninkaalta ylipapin viran itselleen.³⁷¹ Ylipapin tehtävä oli merkittävä, sillä hän oli hierarkian huipulla ja seleukidikuninkaan edustaja. Siten ylipapin rooli oli kahtalainen: yhtäältä hän oli uskonnollinen johtaja, joka oli saanut valtansa Jumalalta, ja toisalta hän oli pakanahallitsijan nimittämä ja hänen oli toimittava hallitsijan mielen mukaisesti.³⁷²

Joulukuussa vuonna 167 eKr. alkoi juutalaisten vaino. Juutalaiset pakotettiin tekemään pakanallisia uhreja ja syömään pakanajumalille uhrattua lihaa. Kuka tahansa, joka ympärileikkasi lapsiaan, säilytti kotonaan toorarulia tai vietti salaisesti sapattia, voitiin tappaa kuninkaan käskystä. Vainon uhrien lukumäärä ei vaikuta kuitenkaan olleen erityisen korkea asiasta kertovien juutalaisten lähteiden eli 1. ja 2. Makkabilaiskirjeen perusteella.³⁷³ Vaino kuitenkin johti kapinaan: kun pappi Mattatias sai käskyn uhrata pakanajumalille, hän aloitti aseellisen kapinan. Kapinalliset murhasivat hellenisoituneita juutalaisia, hävittivät hellenististen jumalien alttareita ja ympärileikkasivat poikia. Pappi Mattatiaksen kuoleman jälkeen kapinan johtoon siirtyi hänen poikansa Juudas Makkabeus.³⁷⁴ Juudas Makkabeuksen joukot menestyivät hyvin taisteluissa, mikä johtui osittain siitä, että Antiochus IV:n joukot olivat taistelemassa Eufratilla parthialaisia vastaan ja Syyriassa oli saatavilla vähemmän seleukidien sotilaita. Juutalaisiin kohdistunut vaino päättyi maaliskuussa 164 eKr.,³⁷⁵ mutta tämä ei vielä riittänyt Juudas Makkabelaiselle, vaan kapinalliset jatkoivat taisteluita ja valtasivat

³⁷¹ Sandgren 2010, 99–103.

³⁷² Bickerman 1979, 37–38.

³⁷³ Bickerman 1979, 53–54.

³⁷⁴ Sandgren 2010, 107–108.

³⁷⁵ Bickerman 1979, 55–56.

Jerusalemiin syksyllä 164. Jerusalemiin temppeli puhdistettiin ja siirrettiin pelkäästä juutalaiseen käyttöön.³⁷⁶

Yhtymäkohtina venäjänjuutalaisten ja makkabilaisten välillä voi nähdä uskonnollisen siron ja taistelun voimakkaampia vastustajia kohtaan. Kummassakin tapauksessa vastustajat edustivat yhteiskunnallista valtakoneistoa. Erona itseään puolustavien venäjänjuutalaisten ja makkabilaisten välillä on kuitenkin se, että makkabilaiset hyökkäsivät myös samaa uskontoa edustavia hellenisoituneita juutalaisia vastaan, kun taas venäjänjuutalaisten itsepuolustusjoukkojen vastapuolena eivät olleet toiset juutalaiset vaan väkivaltaiset kansanjoukot ja viranomaiset. Yllä siteeratusta AZJ-lehden pääkirjoituksessa joulukuulta 1905 kirjoittaja käytti vastapuolesta sanaa vihollinen. Pogromit ovat taisteluita, joissa juutalaiset, sankarit, taistelevat vihollista vastaan. Pääkirjoituksen kontekstista käy ilmi, että kirjoittaja tarkoitti elämästään ja oikeuksistaan kamppailemisella aseellista vastarintaa. Myöhemmin samassa pääkirjoituksessa kirjoittaja esitti näet retorisen kysymyksen:

"Mutta kun miljoonat ihmiset kauhistuttavassa kurjuudessa riutuen vuosikymmenien ajan kerjäävät ja rukoilevat ja kärsivät, odottavat ja kestävät; kun nämä miljoonat ihmiset vuosikymmenien ajan anovat turhaan eurooppalaisten hovien ovilla väliintuloa, lähettävät menestyksettä vuodesta toiseen lähetystöjä valtakuntansa hallitsijoille kauhean kohtalonsa helpottamiseksi; kun miljoonat ihmiset, vain koska heillä on toinen usko ja toinen rotu, samaan aikaan ollen uskollisia, hyviä isänmaanystäviä, päivittäin, tunneittain joutuvat pelkäämään henkensä puolesta, jolla jotkut virkamiehet ovat vuosikymmeniä käyneet kukoistavaa, häpeämätöntä kauppaa – kun nämä miljoonat ihmiset lopulta menettävät kärsivällisyytensä ja siinä tietoisuudessa, että huonommaksi eivät asiat enää voi mennä, tarttuvat aseisiin itsepuolustukseksi, kuka haluaisi heittää kivellä onnettomia, jotka epätoivoisessa vastarinnassa ja väsyneessä elämänhalveksunnassa nousevat tyranniaa ja suunnitelmallista tuhoamista vastaan?"³⁷⁷

Pääkirjoituksen kirjoittajan asenne kertoo myönteisestä suhtautumisesta aseelliseen vastarintaan. Juutalaisten kokemat kärsimykset ja heidän menestyksettömät yrityksensä vaikuttaa tilanteeseensa rauhanomaisin, väkivallattomin keinoin oikeuttivat kirjoittajan

³⁷⁶ Sandgren 2010, 109.

³⁷⁷ "Wenn aber Millionen Menschen im entsetzlichsten Elend schmachtend Jahrzehnte lang betteln und bitten und dulden, warten und ertragen; wenn diese Millionen Menschen an den Türen der europäischen Höfe Jahrzehnte lang vergebens um Intervention ansuchen, erfolglos von Jahr zu Jahr Deputationen an die Machthaber ihres Reiches senden, um Erleichterung ihres fürchterlichen Schicksals; wenn Millionen Menschen, nur weil sie andern Glaubens und anderer Rasse, zugleich treue, gute Patrioten sind, täglich, stündlich um ihr Leben zittern müssen, um ihr Leben, mit dem sämtliche Beamte einen schwunghaften, schamlosen Handel seit Jahrzehnten treiben, - wenn diese Millionen Menschen schließlich die Geduld verlieren und in dem Bewußtsein, daß es schlimmer doch nicht mehr kommen könne, zur Waffe, zum Selbstschutz greifen, wer wollte den Stein werfen auf die Unglücklichen, die in verzweifelterm Trotz und müder Lebensverachtung gegen Tyrannei und planmäßige Vernichtung sich erheben?" AZJ, Heft 51, 22.12.1905, "Trübe Feste", 602.

mukaan aseellisen väkivallan käytön. Kirjoittajalla on samantyyppisiä asenteita kuin venäläisellä radikaalien juutalaisten työläisten järjestöllä nimeltä *Bund*. *Bund* reagoi 1900-luvun alun pogromiaaltoihin vaatimalla juutalaista yhteisöä hylkäämään passiivisen ja väkivallattoman roolinsa ja myöntövyyspolitiikan. Järjestö ylisti fyysisen vastarinnan ja itsepuolustuksen hyveitä ja antoi juutalaisille työläisille uutta ylpeyttä kehottamalla heitä yrittämään jäljitellä raamatullisia sankareita kuten Daavidia ja Joosuaa. *Bund*-järjestö ryhtyi organisoimaan itsepuolustusryhmiä: se toimitti aseita, miehiä ja mikä tärkeintä, kokosi organisaation taistelemaan pogromiaaltoja vastaan. Järjestön mukaan tehokas vastarinta vaati aseistetun ryhmän, joka olisi yhtä suuri uhka tuleville pogromisteille kuin he olivat juutalaisille.³⁷⁸ Monet *Bundin* aktivisteista tulivat maanalaisista vallankumouksellisista riveistä. Pogromit, vainot ja sen ymmärtäminen, että kasvava juutalainen proletariaatti voitiin organisoida vain sen omalla äidinkielellä, joka oli jiddish, toivat nämä henkilöt takaisin juutalaisille juurilleen.³⁷⁹

Sankaridiskurssissa pogromien muuttumista taisteluiksi ei pidetä pahana, vaan ymmärrettävänä juutalaisten kokemiensa kärsimysten vuoksi. AZJ:n numerossa 45 vuodelta 1905 kirjottaja kuvaili pogromeita useissa venäläisissä kaupungeissa ja totesi, että "juutalaiset ovat puolustautuneet erinomaisesti"³⁸⁰ Sankaridiskurssissa juutalaiset eivät passiivisesti alistu osaansa, vaan ovat aktiivisia toimijoita, jotka vaikuttavat kohtaloonsa.

Myös FIF-lehdessä esiintyy sankaridiskurssia. FIF:n uutisessa numerossa 35 vuodelta 1905 raportoitiin pogromista Kertsch-nimisellä paikkakunnalla:

"Oli myös marttyyreita, tai kuten me sanomme: pyhiä uhreja. Kuutisenkymmentä nuorta juutalaista, revolverein aseistautuneina, puolustautuivat rohkeasti veljiensä puolesta. Mutta ennen kuin he ehtivät tehdä mitään, heitä kohti ammuttiin porvarikaartin kapteenin käskystä yhteislaukaus ja heidän oli pakko hajaantua. Taistelupaikalle jäi 2 kuollutta ja 11 vaikeasti haavoittunutta. Kuolleiden joukossa oli kristitty lukiolainen nimeltä Kiritschenko ja haavoittuneiden joukossa kristitty työläisintellektuelli Wojtzechowskij. *Yhteislaukaus ammuttiin ilman mitään varoitussignaalia.*"³⁸¹

³⁷⁸ Lambroza 1993, 1244.

³⁷⁹ Gartner 2001, 243–244.

³⁸⁰ "Die Juden haben sich ausgezeichnet verteidigt." AZJ, Heft 45, 10.11.1905, "Die Woche", 531.

³⁸¹ "Es gab auch Märthrer, oder, wie wir sagen: heilige Opfer. Etwa sechzig junge Juden, bewaffnet mit Revolvern, gingen tapfer zur Verteidigung ihrer Brüder vor; aber früher noch, als sie etwas tun konnten,

Sankaridiskurssissa venäjänjuutalaiset ovat aktiivisia toimijoita. Vaikka yllämainittujen nuorten juutalaisten ei kerrota taistelleen, he ovat kuitenkin aseistautuneet. He ovat toimineet toisin kuin naiset ja lapset, joiden kerrotaan samassa raportissa itkeneen hysteerisesti ja kaatuneen tajuttomina maahan. Yllämainitun sitaatin nuoret juutalaiset ovat pyhiä uhreja, koska hyökkäyksen kohteena ovat tietyn uskonnon, juutalaisuuden edustajat. Siksi pogromit ovat aina jossain määrin hyökkäys myös juutalaisuutta vastaan. Nuoret, revolvereihin tarttuneet juutalaiset eivät siis puolusta pelkästään itseään, kotiaan ja perhettään, vaan myös muita juutalaisia ja juutalaisuutta uskontona ja etnisenä ryhmänä. He antavat uhriksi henkensä, ja pogromien uskonnollinen ulottuvuus tekee uhrista pyhän.

Aina sankarillisten toimijoiden itsepuolustusyritys ei jäänyt pelkäksi yritykseksi. FIF:n vuoden 1906 numeron 24 pääkirjoituksessa käsiteltiin Bialystokin verilöylyä. Kirjoittaja muisteli aiempaa alkavaa pogromia Bialystokissa:

"Vähän aikaa sitten pogromia jo yritettiin ja mellakan liekit loimusivat jo. Tällä kertaa juutalaisen itsepuolustuksen energinen asiaan puuttuminen onnistui kuitenkin tukahduttamaan sen."³⁸²

Bialystokin kaupunki oli yksi niistä Venäjän valtakunnan kaupungeista, joissa juutalaiset puolustivat itseään aseina pogromien koittaessa. Gomelissa, jonne oli muodostettu aseistautunut ryhmä *Bund*-järjestön paikallisen komitean johdolla,³⁸³ aseistautunut juutalaisten itsepuolustus toimi pontevasti jo syyskuun 1903 pogromissa. Itsepuolustus jatkui useiden seuraavien levottomuuksien ajan eri puolilla keisarikuntaa. On vaikea sanoa kuinka monen juutalaisen hengen itsepuolustus pelasti mutta se kohotti juutalaisten taisteluhenkä ja sai vainoajat harkitsemaan kahdesti ennen hyökkäystä. Toisaalta aseellinen vastarinta saattoi rohkaista venäläisiä sotilaita ja poliisia liittymään

wurde auf sie, aus Befehl des Stadthauptmanns eine Salve abgegeben, und sie wurden genötigt, auseinanderzulaufen. Auf dem Kampfplatze blieben an dieser Stelle 2 Tote und 11 schwer Verwundete. Unter den Getöteten befindet sich ein christlicher Gymnasiast namens Kiritschenko und unter den Verwundeten ein christlicher intelligenter Arbeiter Wojtzechowskij. *Die Salve wurde ohne jegliches Warnungssignal abgefeuert.*" FIF, Heft 35, 8.9.1905, "Aus aller Welt – Rußland", 3.

³⁸² "Bereits vor kurzem wurde ein Pogrom versucht, schon loderten die Flammen des Aufruhrs; doch es gelang diesmal noch dem energischen Eingreifen der jüdischen Selbstwehr, ihn zu unterdrücken." FIF, Heft 42, 22.6.1906, "Das Blutbad in Bjelostok.", 1.

³⁸³ Soljénitsyne 2002, 374.

hyökkäykseen. Monet pogromit muuttuivat taisteluiksi.³⁸⁴

Bialystokin vuoden 1906 pogromi oli yksi esimerkki venäläisten sotilaiden ja poliisien osallistumisesta pogromiin. Yllämainitussa FIF:n numeron 24 pääkirjoituksessa juutalaisten ja poliisin roolia tässä yhteenotossa kuvattiin seuraavasti:

*"Huligaaneja seurasi poliisi ja armeija kulki heidän edellään, että he saattoivat suorittaa kauhistuttavan työnsä häiriöttä. Siellä missä sankarillinen itsepuolustus asettui vastarintaan, joutui se armeijan ja poliisin ampumaksi. Armeija ja poliisi osallistuivat murhaamiseen ja ryöstelyyn mitä raaimmalla tavalla."*³⁸⁵

Aseistautuneiden siviilien, kuten juutalaisten, itsepuolustuksesta ja poliisin voimankäytöstä saattoi tulla itseään ruokkiva kierre. Näin tapahtui esimerkiksi Odessan pogromissa 1905. Siellä poliisit suojelivat pogromisteja tulittamalla juutalaisten, opiskelijoiden ja vallankumouksellisten muodostamia itsepuolustusjoukkoja. Poliisien ja sotilaiden toimet olivat provokatiivisia ja lisäsivät juutalaisten tarvetta ja halua puolustaa itseään.³⁸⁶

Yhteenvetona sankaridiskurssista totean, että AZJ:n sankaridiskurssissa pogromeja verrataan makkabilaiskapinaan ja venäjänjuutalaisia makkabilaisiin, jotka nousivat pappi Mattatian johdolla makkabilaiskapinaan antiikin ajan Palestiinassa aluetta hallinneita seleukideja vastaan. Makkabilaisia ja venäjänjuutalaisia yhdistää se, että heillä on itseään voimakkaammat vastustajat, mikä tekee taistelusta sankarillista. Pogromit ovat taisteluita, joissa juutalaiset, sankarit, taistelevat vihollista vastaan. Tässä kontekstissa elämästään ja oikeuksistaan kamppaileminen tarkoittaa nimenomaan aseellista vastarintaa. Juutalaisten kokemat kärsimykset ja heidän menestyksettömät yrityksensä vaikuttaa tilanteeseensa rauhanomaisin, väkivallattomin keinoin oikeuttavat aseellisen väkivallan käytön. Sankaridiskurssissa pogromien muuttumista taisteluiksi ei pidetä pahana, vaan ymmärrettävänä juutalaisten kokemiensa kärsimysten vuoksi. Sankaridiskurssissa juutalaiset eivät passiivisesti alistu osaansa, vaan ovat aktiivisia toimijoita, jotka vaikuttavat kohtaloonsa. Sankaridiskurssissa FIF:ssä korostuu

³⁸⁴ Gartner 2001, 246–247.

³⁸⁵ *"Die Hooligans waren von Polizei gefolgt und Militär schritt ihnen voran, sodaß sie ihre grausige Arbeit ungestört verrichten konnten. Wo sich die heldenhafte Selbstwehr ihnen entgegenstellte, wurde sie von Militär und Polizei niedergeschossen. Militär und Polizei beteiligten sich in rohester Weise an dem Morden und Plündern."* FIF, Heft 42, 22.6.1906, "Das Blutbad in Bjelostok.", 2.

³⁸⁶ Weinberg 1987, 64–65.

sankariuden uhriluonne. Aseisiin tarttuvat venäjänjuutalaiset ovat sankariuhreja, koska he uhrautuvat muiden venäjänjuutalaisten puolesta asettaen henkensä alttiiksi ja antamalla henkensä aseellisessa itsepuolustuksessa. FIF:ssä sankariuhreihin liitetään suorastaan pyhyyttä, koska hyökkäyksen kohteena ovat uskontokunnan, juutalaisuuden edustajat. Siksi pogromit ovat aina jossain määrin hyökkäys myös juutalaisuutta vastaan. Nuoret, revolvereihin tarttuneet juutalaiset eivät siis puolusta pelkästään itseään, kotiaan ja perhettään, vaan myös muita juutalaisia ja juutalaisuutta uskontona ja etnisenä ryhmänä. He antavat uhriksi henkensä, ja pogromien uskonnollinen ulottuvuus tekee uhrista pyhän. FIF:n sankaridiskurssissa korostuu uhrautumisen ja pyhän uhrin antamisen lisäksi puolustustaistelu. Pogromit ovat kuin taisteluita, joissa venäjänjuutalaiset käyvät puolustustaistelua ja pogromeissa aktiiviset venäläiset, armeija ja poliisi hyökkäyssotaa.

4.4 Juutalaisten yhteinen rintama

Emansipaatioidiskurssissa venäjänjuutalaiset kuvataan aktiivisiksi toimijoiksi, jotka pyrkivät pääsemään lain edessä samanarvoiseen asemaan muiden Venäjän kansalaisten kanssa. AZJ:n vuoden 1905 numerossa 11 viikkokatsauksen kirjoittaja kuvaili venäjänjuutalaisten toimintaa pogromien keskellä:

"Aivan erinomaista on venäjänjuutalaisten käyttäytyminen tänä vaikeana aikana! He eivät ole raukkamaisia eivätkä taistelunhaluisia, vaan tekevät oikealla miehisellä arvolla oikeutetut vaatimuksensa voimassaoleviksi. Vasta viime viikolla mainitsimme siperialaisten ja balttilaisten juutalaisten anomukset. -- Edes venäjänjuutalaisten katkeroitunein vastustaja ei voi sellaisten esimerkkien jälkeen kieltää, että he ovat täysin kypsiä emansipaatioon."³⁸⁷

Emansipaatioidiskurssissa venäjänjuutalaisia ei kuvata taistelijoiksi, kuten sankaridiskurssissa eikä avuttomiksi uhreiksi, kuten uhri- ja syntipukkisdiskurssissa. Kirjoittajan mukaan he eivät nimittäin ole taistelunhaluisia (*kriegerisch*) eivätkä

³⁸⁷ "Ganz vortrefflich ist in dieser schweren Zeit das Benehmen der russischen Juden! Sie sind nicht feig und nicht kriegerisch, sondern mit rechter Manneswürde machen sie ihre nur zu berechtigten Forderungen geltend. Wir haben erst in der vorigen Woche die Petitionen der sibirischen und der baltischen Juden erwähnt.-- Auch der erbitterteste Gegner der russischen Juden wird nach solchen Proben nicht in Abrede stellen dürfen, daß diese für die Emanzipation durchaus reif sind." AZJ, Heft 11, 17.3.1905, "Die Woche", 123.

raukkamaisia (*feig*). Venäjänjuutalaiset kyllä taistelevat, mutta taisteleminen ei ole aseellista vastarintaa vaan poliittista kamppailua omien oikeuksien puolesta. Tässä diskurssissa venäjänjuutalaiset ovat aktiivisia subjekteja, jotka ottavat kohtalonsa omiin käsiinsä ja taistelevat taistelunsa. Kun he saavuttavat voiton, eli heille myönnetään voittopalkintona samanvertainen asema muiden kansalaisten kanssa, on ongelmat ratkaistu. Emansipaatioidiskurssissa emansipaatio kuvataan juutalaisten aktiivisen toiminnan tuloksena ja ansaittuna tunnustuksena ja palkintona, jonka poliittiset päättäjät heille myöntävät: "Juutalaiset ovat urhoollisella suhtautumisellaan jo lähes taistelleet itselleen sosiaalisen tasavertaisuuden, yhteiskunnallinen ja poliittinen tasavertaisuus eivät voi enää pitkään antaa odottaa itseään."³⁸⁸

AZJ:ssa esitettiin emansipaatioon ratkaisuna se varaus, että osittainen juutalaisten emansipaatio ei ratkaise Venäjän juutalaiskysymystä, vaan ainoastaan täydellinen, rajoittamaton emansipaatio.³⁸⁹ Emansipaatio ei kuitenkaan saa tapahtua juutalaisuuden säilyttämisen kustannuksella. *AZJ*:n numerossa 22 vuonna 1906 huomautettiin, ettei kehitys ole viimeisen kahden vuoden aikana ole ollut rohkaisevaa, sillä taistelussa poliittisen vapauden puolesta on juutalaisuuden säilyttäminen jäänyt täysin vaille huomiota sekä vallankumoukselliselta nuorisolta että maltillisilta ja hyvin kasvatetuilta miehiltä.³⁹⁰

Emansipaatioidiskurssissa venäjänjuutalaisten tilanteessa on kysymys kasvu- ja kypsyntäprosessista: "Tämä yksistään osoittaa jo, että he ovat täysin kypsiä samanvertaisuuteen, jota edes vain puolittain liberaali hallitus ei voi heiltä pidättää."³⁹¹

³⁸⁸ "Die Juden haben durch ihr heldenmütiges Verhalten die gesellschaftliche Gleichberechtigung sich bereits erkämpft, die bürgerliche und politische können nicht mehr lange auf sich warten lassen." *AZJ*, Heft 38, 22.9.1905, "Die Woche", 448.

³⁸⁹ "Darum würde eine partielle Judenemanzipation die russische Judenfrage nicht lösen, sondern einzig und allein die vollständige, uneingeschränkte Emanzipation." *AZJ*, Heft 33, 17.8.1906, "Die Lage in Rußland", 386.

³⁹⁰ "Ueber dem Kampf für die Juden hat man die Sorge für das Judentum völlig zurücktreten lassen. Wir sprechen hier nicht von der revolutionären Jugend, die in ihrer Unkenntnis die Vernichtung des Judentums als eine notwendige Bedingung für die Verwirklichung ihrer politischen und sozialen Utopien bezeichnete. Aber selbst besonnene und wohlgezogene Männer lieben oft im Kampf für die politische Freiheit jede Rücksicht auf die Erhaltung des Judentums außer acht." *AZJ*, Heft 22, 1.6.1906, "Die Juden in der Reichsduma", 2.

³⁹¹ "Dies allein zeigt schon, daß sie völlig reif sind für die Gleichstellung, die ihnen auch jedes nur halbwegs liberale Regiment nicht mehr vorenthalten wird." *AZJ*, Heft 44, 3.11.1905, "Die Woche", 523.

On mahdollista, että näkemys emansipaatiosta ongelmien ratkaisuna perustuu saksanjuutalaisten omaan historiaan, sillä he olivat taistelleet saavuttaakseen tasavertaisen aseman muiden saksalaisten kanssa ja päässeet tavoitteeseensa jo keisarikuntaa perustettaessa 1870-luvulla.³⁹² Saksanjuutalaisten kohtaamasta antisemitismista huolimatta heidän tilanteensa oli kuitenkin aivan erilainen kuin venäjänjuutalaisten. On ymmärrettävää, että saksanjuutalaiset saattoivat ajatella, että se mikä toimii Saksassa, toimii myös Venäjällä.

Tiivistäen sanoen emansipaatioidiskurssissa AZJ:ssa kuvataan, kuinka venäjänjuutalaiset taistelevat päästäkseen lain edessä samanarvoiseen asemaan muiden Venäjän kansalaisten kanssa. Emansipaatioidiskurssissa venäjänjuutalaiset ovat taistelijoita kuten sankaridiskurssissakin, mutta taistelemisen ei ole aseellista vastarintaa vaan poliittista kamppailua omien oikeuksien puolesta. Tässä diskurssissa venäjänjuutalaiset ovat aktiivisia subjekteja, jotka ottavat kohtalonsa omiin käsiinsä ja taistelevat taistelunsa. Kun he saavuttavat voiton, eli heille myönnetään voittopalkintona samanvertainen asema muiden kansalaisten kanssa, on ongelmat ratkaistu. Emansipaatioidiskurssissa emansipaatio kuvataan juutalaisten aktiivisen toiminnan tuloksena ja ansaittuna tunnustuksena ja palkintona, jonka poliittiset päättäjät heille myöntävät. Emansipaatioidiskurssissa venäjänjuutalaisten tilanteessa on kysymys kasvu- ja kypsymisprosessista, jossa juutalaisten kehitys on yhä suurempaa osallisuutta venäläisestä yhteiskunnasta ja yhä laajempien poliittisten oikeuksien saamista. On mahdollista, että näkemys emansipaatiosta ongelmien ratkaisuna perustuu saksanjuutalaisten omaan historiaan, sillä he olivat taistelleet saavuttaakseen tasavertaisen aseman muiden saksalaisten kanssa ja päässeet tavoitteeseensa jo keisarikuntaa perustettaessa 1870-luvulla. AZJ:ssa esitetään emansipaatioon ratkaisuna kuitenkin se varaus, että osittainen juutalaisten emansipaatio ei ratkaise Venäjän juutalaiskysymystä, vaan ainoastaan täydellinen, rajoittamaton emansipaatio. Täydellinen emansipaatio merkitsee sitä, että siinä on myös kansallinen ulottuvuus.

³⁹² Wertheimer 1991,13.

5 SAKSANJUUTALAISTEN KÄSITYKSET VENÄJÄNJUUTALAISTEN TILANTEEN MERKITYKSESTÄ OMALTA KANNALTAAN

5.1 Veli veljeä auttaa

Avustusdiskurssissa venäjänjuutalaisiin viitataan yleisesti sanalla "uskonveljet"³⁹³ tai "uskontoverit"³⁹⁴. Uskontoverit-sanaa käytetään myös viitattaessa kaikkiin eri maissa asuviin juutalaisiin, joiden olisi nyt autettava hätää kärsiviä venäjänjuutalaisia³⁹⁵.

Kaikkiin juutalaisiin viitataan myös sanalla *Gesamtjudenheit*, joka tarkoittaa juutalaisia kokonaisuudessaan.³⁹⁶ Veljeyteen ja toveruuteen viittaavat ilmaisut luovat mielikuvia yhteenkuuluvuudesta ja solidaarisuudesta juutalaisten kesken.

Yhteenkuuluvuudentunnetta luo myös monikon ensimmäisen persoonapronominin käyttäminen Venäjän tapahtumia seuraavista saksanjuutalaisista³⁹⁷. Epäselväksi tosin jää, viitataanko pronomiinilla pelkästään lehden toimitukseen, toimitukseen ja lukijakuntaan vai kaikkiin saksanjuutalaisiin.

Venäjänjuutalaisten tilannetta kuvaillaan "hädäksi"³⁹⁸ ja "hätätilaksi"³⁹⁹ ja muiden maiden juutalaisilla kerrotaan olevan "tehtävä" ja "pyhä velvollisuus"⁴⁰⁰ auttaa, mikä tarkoittaa rahan lahjoittamista. Tarvitaan "tavattomia summia", että pogromien uhreja voidaan pelastaa nälkäkuolemalta ja säästää kodittomat väistämättömältä perikadolta⁴⁰¹. Kuitenkin "pieninkin ropo on tervetullut – paljosta vähästä tulee yhteensä paljon"⁴⁰². Paitsi että apua tarvitaan paljon, sitä tarvitaan myös kiireellisesti: "Tuho on valtavan suurta; nopea apu on välttämätöntä; joka antaa nopeasti, antaa kaksin

³⁹³ "Glaubensbrüder", AZJ, Heft 28, 14.7.1905, "Die Woche", 327.

³⁹⁴ "Glaubensgenossen", AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 557.

³⁹⁵ "Angesichts der jeder menschlichen Gesittung hohnsprechenden Greuel ergeht daher an alle Glaubensgenossen die dringende Bitte um sofortige Hilfe." AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

³⁹⁶ AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

³⁹⁷ AZJ, Heft 28, 14.7.1905, "Die Woche", 327; AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

³⁹⁸ "Not", AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

³⁹⁹ "Notstand", AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Die Woche", 555.

⁴⁰⁰ "Aufgabe", "die heilige Pflicht", AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

⁴⁰¹ "Außerordentlicher Summen", AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Die Woche", 555.

⁴⁰² "Auch das kleinste Scherflein ist willkommen - viele Wenig machen ein Viel." AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

verroin."⁴⁰³

Esille tulee myös vaatimus enemmästä kuin rahan lahjoittamisesta, nimittäin painostuksesta ja vaikuttamisesta yleisen mielipiteen kautta:

"Vain yksi asia on välttämätön, solidaarinen yhdessä vaikuttaminen, suuttumuksen huuto koko juutalaisuudesta, joka puolustautuu itseensä kohdistunutta syvää ivailua ja häpäisyä vastaan. Siksi tulee kaikille juutalaisille, jotka eivät ole vielä tulleet sydämettömiksi laiskuudesta ja velttoudesta, kuulutetuksi huuto osallistua laajamittaiseen pelastustyöhön, joka kaikkien maiden johtavassa asemassa olevien henkilöiden on *välittömästi* käynnistettävä, että edes pienikin vaikutus saadaan aikaan."⁴⁰⁴

On syytä epäillä, että painostustyöhön kehottamisen taustalla ovat venäjänjuutalaisten pyrkimykset vaikuttaa lehdistön kautta ulkomaisiin juutalaisiin. Itsepuolustuksen lisäksi venäjänjuutalaiset näet yrittivät parantaa asemaansa levittämällä tietoa todellisesta tilanteestaan niin Venäjällä kuin ulkomaillakin ottamalla yhteyttä muissa maissa toimiviin juutalaisiin organisaatioihin. Tavoite oli painostaa Venäjän hallitusta ulkomaisen lehdistön ja julkisen mielipiteen sekä juutalaisten edustajien kautta. Näin juutalaiset yrittivät pakottaa hallitusta uudelleen arvioimaan politiikkaansa ja parantamaan venäjänjuutalaisten tilannetta. Toisin sanoin kansainvälistä diplomatiaa käytettiin välineenä poliittisessa taistelussa, johon juutalainen älymystö oli nyt ryhtynyt.⁴⁰⁵

Kuten AZJ:ssa, myös FIF:ssa auttamisvelvollisuus merkitsee enemmänkin kuin pelkkää rahan lahjoittamista. Vuoden 1905 numeron 25 pääkirjoituksessa auttaminen merkitsi poliittista vaikuttamista:

*"On vaikutusvaltaisten, jalosydämisten juutalaisten pyhin velvollisuus antaa kaikkensa massakokousten järjestämiseksi Euroopassa ja Amerikassa, ja jos mahdollista kutsua koolle maailmankongressi, joka neuvoa julkisesti, kuinka Venäjän kuutta miljoonaa juutalaista autettaisiin heidän epätoivoisessa tilanteessaan."*⁴⁰⁶

⁴⁰³ "Der Schaden ist enorm groß; rasche Hilfe ist notwendig; wer schnell gibt, der gibt doppelt." AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 557.

⁴⁰⁴ "Nur eines ist notwendig, das solidarische Zusammenwirken, der Empörungsschrei des ganzen Judentums, welche sich der tiefen Verhöhnung und Schändung ihrer selbst erwehrt. Darum ergeht an alle noch nicht vor Trägheit und Stumpfheit herzlos gewordenen Juden der Ruf, sich an einem umfassenden Rettungswerke zu beteiligen, das *sofort* von den maßgebenden Faktoren aller Länder in Angriff genommen werden muß, um überhaupt auch nur die geringste Wirkung zu erzielen." AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

⁴⁰⁵ Gassenschmidt 1993, 14.

⁴⁰⁶ "Es ist heiligst Pflicht der einflußreichen, hochherzigen Juden, Alles aufzubieten, in Europa und Amerika Massen-Meetings zu veranstalten, womöglich einen Weltkongreß einzuberufen, der öffentlich

Pääkirjoituksen kirjoittaja ei suoraan ilmaissut, tarkoittaako hän juutalaisten muodostamaa maailmankongressia vai eri uskontoihin kuuluvista ihmisistä koostuvaa maailmankongressia, mutta kirjoittajan samassa pääkirjoituksessa esittämistä muista näkemyksistä voi tehdä päätelmiä tästä. Ensiksikin kirjoittaja uskoi, että juutalaisten sijoittaminen vetäytyminen venäläisen hallinnon rahoittamisesta olisi muuttanut Venäjän politiikkaa juutalaisia kohtaan.⁴⁰⁷ Toiseksi hän uskoi, että ei ole sellaista tahoja, jolla olisi kylliksi auktoriteettia kehottaa juutalaisia suursijoittajia tällaiseen taloudelliseen painostukseen, sillä vain juutalaisella valtiolla tai juutalaisella sanhedrinilla⁴⁰⁸ voisi olla sellainen vaikutusvalta.⁴⁰⁹ Kolmanneksi kirjoittaja arvosteli juutalaisia solidaarisuuden ja ykseyden puutteesta.⁴¹⁰ Näiden kolmen näkemyksen esittäminen antaa perusteluja olettaa, että kirjoittaja tarkoitti juutalaisista koostuvaa maailmankongressia, jossa juutalaiset yksimielisesti esittäisivät kannanoton, että juutalaisten sijoittajien on vetäydyttävä rahoittamasta Venäjän hallintoa.

Avustusdiskurssin vaikuttamaan pyrkivä luonne näkyy erityisesti lukijoiden tunteisiin vetoamisessa. Sellaiset ilmaisut kuin "kauhistuttava kurjuus"⁴¹¹, "väistämätön

berate, wie den sechs Millionen Juden Rußlands in ihrer verzweifelten Lage zu helfen sei." FIF, Heft 25, 30.6.1905, Schalmaun, "Die Not der Juden Rußlands und die öffentliche Meinung.", 1.

⁴⁰⁷ "Es unterliegt keinem Zweifel, daß auch eine russische Regierung ein ganz anderes Verhalten eingeschlagen haben würde, wüßte sie, daß die jüdischen Finanziers ihren Geldsack für sie ob der Mißhandlung der Juden zuschnürten." "Ei ole epäilystäkään, etteikö myös Venäjän hallituksen suhtautuminen olisi ollut aivan toisenlaista, jos he tietäisivät, että juutalaiset sijoittajat sulkisivat rahassäkkinsä juutalaisten kaltoinkohtelun vuoksi." FIF, Heft 25, 30.6.1905, Schalmaun, "Die Not der Juden Rußlands und die öffentliche Meinung.", 1.

⁴⁰⁸ Sanhedrin eli synedrion oli antiikin aikana roomalaiskaudella käytössä ollut juutalaisten korkein neuvosto eli ylin oikeudellinen, uskonnollinen ja poliittinen päättävä elin. Ks. Castrén & Pietilä-Castrén 2000, synedrion.

⁴⁰⁹ "Aber wer sollte unsere Großjuden zu diesem Schritte veranlassen? Etwa der jüdische Staat, das jüdische Sanhedrin? *Nur die allein* vermöchten diese Großen auf die Anklagebank als Hochverräter zu setzen." "Mutta kuka antaisi merkittäville juutalaisillemme tehtäväksi tämän askeleen? Ehkä juutalainen valtio, juutalainen sanhedrin? *Vain ne yksin* voisivat asettaa merkittävät juutalaiset syytettyjen penkille valtiopettureina." FIF, Heft 25, 30.6.1905, Schalmaun, "Die Not der Juden Rußlands und die öffentliche Meinung.", 1.

⁴¹⁰ "Wir haben gleichzeitig auf das Grundübel dieser unverschämten Rücksichtslosigkeit hingewiesen, das in dem Mangel an Solidarität und in der Uneinigkeit der Juden zu suchen ist." "Olemme samaan aikaan viitanneet tämän häpeämättömän piittaamattomuuden päähaittaan, joka näkyy juutalaisten solidaarisuuden ja ykseyden puutteena." FIF, Heft 25, 30.6.1905, Schalmaun, "Die Not der Juden Rußlands und die öffentliche Meinung.", 1.

⁴¹¹ "das schreckliche Elend", AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 557.

perikato"⁴¹², "raskaasti koetellut uskontoverit"⁴¹³, "kauhea katastrofi"⁴¹⁴ ja "hervittävä tahaton kurjuus"⁴¹⁵ ovat tarkoitettu herättämään myötätuntoa lukijoissa. Myötätunnon pitää myös kanavoitua toiminnaksi, ja tämä vaatimus näkyy käytetyissä modaaliverbeissä: "*Meidän täytyy auttaa!*"⁴¹⁶ ja "Me emme saa jäädä taka-alalle."⁴¹⁷

Avustusdiskurssissa saksanjuutalaiset asetetaan auttajan rooliin. FIF:n vuoden 1905 numeron 43 pääkirjoituksen kirjoittaja Berlowitz kehotti lukijoita:

"Tämä meitä nyt kohdannut onnettomuus on suurempi kuin koskaan, edes keskiajan pimeimpinä aikoina ei vihollisemme murharaivo ja tuhoamishimo ollut näin kauhistuttavan suuri. Siksi tarmokkuutemme ja uhrivalmiutemme on oltava sen mukainen. Nuori ja vanha, köyhä ja rikas olkoon valmis avustustyöhön, kukaan ei saa jättää auttamista väliin!"⁴¹⁸

Saksanjuutalaisten lukijoiden on oltava tarmokkaita ja valmiita antamaan uhrinsa, eli he ovat aktiivisia toimijoita. Venäjänjuutalaiset ovat avustustyön kohteita. Tässä diskurssissa on tyypillistä, että venäjänjuutalaisia nimitetään veljiksi. FIF:n vuoden 1905 numeron 44 pääkirjoituksessa lukijoita puhuteltiin seuraavasti:

"Veljillemme kaikilla paikkakunnilla kuuluu huutomme. – Avustustoimintaan! Avatkaa sydämenne ja kätenne suunnattoman hädän lieventämiseksi! Ne ovat veljiänne, jotka huutavat teitä! Ne ovat *veljiänne*, joiden *ainoa auttaja* olette te! Ajatelkaa myös tulevaisuutta! Pitäkää järkähtämättömästi mielessänne se tieto, ettemme voi luottaa kansojen armoon, että olemme vain Jumalan ja oman voimamme varassa. *Juutalaisen kansan on vedettävä johtopäätökset tästä ilmiöstä ja lähdeittä sille tielle. Tämä on ainoa ja todellinen apu!*"⁴¹⁹

Yllä lainatussa pääkirjoituksessa yhdistyvät mielenkiintoisella tavalla uskonnollinen ja

412 "unabwendbarem Verderben", AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Die Woche", 555.

413 "schweregeprüften Glaubensgenossen", AZJ, Heft 47, 24.11.1905, "Brief aus Rußland", 557.

414 "fürchterlichen Katastrophe", AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

415 "entsetzliches unverschuldetes Elend", AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

416 "*Wir müssen helfen!*", AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

417 "*Wir dürfen nicht zurückstehen.*", AZJ, Heft 46, 17.11.1905, "Die Woche", 543.

418 "Das uns jetzt ereilte Unglück ist größer, als jemals; auch in den finstersten Zeiten des Mittelalters hat die Mordwut und Vernichtungsgier unserer Feinde diese grause Höhe nicht erreicht. Darum muß unsere Tatkraft und Opferbereitschaft eine entsprechende werden. Jung und Alt, Arm und Reich sei zum Hilfswerke bereit, keiner darf zurückbleiben!" FIF, Heft 43, 10.11.1905, S. Berlowitz, "Freiheit!", 1.

419 "Aber an unsere Brüder allerorts ergeht unser Ruf. – Auf zur Hilfsaktion! Oeffnet Herz und Hand zur Linderung der ungeheueren Not! Es sind Euere Brüder, die Euch rufen! Es sind Euere *Brüder*, die nur Euch als *die einzigen Annehmer* haben! Denket aber auch an die Zukunft! Haltet unentwegt wach die Erkenntnis, daß wir auf die Gnade der Völker nicht zu rechnen haben, daß nur Gott und unsere eigene Kraft es sind, auf die wir angewiesen. *Das jüdische Volk muß die Konsequenzen aus diesem Vorgange ziehen und dahingehend seinen Weg einschlagen. Das ist die einzige und wirkliche Hilfe!*" FIF, Heft 44, 17.11.1905, "Die Konsequenzen unserer letzten Katastrophe", 1.

nationalistinen eli poliittinen ajattelu. Uskonnon ja nationalismin yhdistelmä näkyy ensinnäkin siinä, että kirjoittaja totesi, että juutalaisten ainoa apu ovat Jumala ja juutalainen kansa itse. Toiseksi uskonnon ja nationalismin yhdistäminen näkyy siinä, että venäjänjuutalaisista käytetään sanaa veljet.

Toisten juutalaisten nimittäminen veljiksi on käsiteanalyttisesti kiinnostavaa. Tarkastelen seuraavaksi veljen käsitettä juutalaisen uskonnollisen perinteen ja heprean kielen valossa. Veli, hepreaksi אָח , (*'āh*) voi ensiksi merkitä biologista veljeä tai velipuolta.⁴²⁰ Esimerkiksi 2. Samuelin kirjassa Daavidin poikaa Absalomia kutsutaan Tamarin veljeksi.⁴²¹ Toiseksi lähisukulaista, kuten veljen- tai sisarenpoikaa tai serkkua voidaan kutsua veljeksi.⁴²² Esimerkiksi Abramien veljenpoikaa Lootia kutsutaan Lootin veljeksi.⁴²³ Kolmanneksi saman heimon tai kansan jäsentä voidaan nimittää Vanhan testamentin hepreassa veljeksi.⁴²⁴ Exoduksessa muita israelilaisia nimitetään Mooseksen veljiksi.⁴²⁵ Neljänneksi erilaisten yhteisöjen jäseniä voidaan kutsua veljiksi. Tällaisia yhteisöjen jäseniä ovat esimerkiksi saman uskonnollisen ryhmän jäsenet, sotilaat ja käsityöläiset.⁴²⁶ 2. Kuningasten kirjassa käytetään sotilaista sanaa veljet.⁴²⁷ Viidenneksi toista ihmistä voidaan nimittää veljeksi kohteliaassa tai muodollisessa puhuttelussa.⁴²⁸ Esimerkiksi Genesiksessä Jaakob puhuttelee paimenia veljiksi.⁴²⁹

Kun saksanjuutalainen nimittää venäjänjuutalaisia veljiksi, korostuvat sanan veli kolmas

420 Koehler & Baumgartner 1994a, אָח ; Jenni 1997a, אָח .

421 "וַיֹּאמֶר אֶלְיָהוּ אַבְשָׁלוֹם אָחִיָּהוּ" "Hänen veljensä Absalom sanoi hänelle." 2. Sam. 13:20a.

422 The Dictionary of Classical Hebrew 1993, אָח .

423 "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם, כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו" "Kun Abram kuuli, että hänen veljenpoikansa oli joutunut vangiksi." Gen. 14:14a.

424 The Dictionary of Classical Hebrew 1993, אָח .

425 "וַיְהִי בְיָמַימֵי הַהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אָחִיו" "Kun Mooses oli varttunut aikuiseksi, hän meni kerran käymään heimoveljiensä luona." Ex. 2:11a.

426 The Dictionary of Classical Hebrew 1993, אָח .

427 "וַיִּבְרְאוּ-נְשָׂמָה; וַיִּרְאוּ-נָשִׁים יְהוּא בֶן-יְהוֹשָׁפָט בֶּן-נִמְשִׁי, וּבְרָתָהּ וְהַקְּמֵתָו מִתּוֹךְ אָחִיו" "Kun saavut kaupunkiin, etsi käsiisi Jehu, Nimsin pojan Josafatin poika. Mene hänen luokseen, ota hänet erilleen toveriensa keskeltä." 2. Kun. 9:2a.

428 The Dictionary of Classical Hebrew 1993, אָח .

429 "וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב, אַחֵי מַאֲיִן אַתֶּם; וַיֹּאמְרוּ, מִהֲרֵן אָנֹכִי" "Jaakob kysyi paimenilta: 'Mistä te olette kotoisin, veljet?' He vastasivat: 'Harranista.'" Gen. 29:4.

ja neljäs merkitys eli kansallinen ja uskonnollinen yhteys juutalaisten kesken. Venäjänjuutalaisten veljiksi nimittäminen antaa ymmärtää, että venäjänjuutalaiset kuuluvat samaan uskontoon ja samaan kansaan kuin saksanjuutalaiset, ja siksi venäjänjuutalaisia on autettava.

On syytä epäillä, että halukkuus auttaa venäjänjuutalaisia ei ollut kaikille saksanjuutalaisille itsestään selvää, vaan solidaarisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta oli tarpeen rakentaa käyttämällä käsitettä veljistä. Saksanjuutalaisilla nimittäin oli ennakkoluuloja Itä-Euroopasta kotoisin juutalaisia kohtaan. Saksanjuutalaisten mielikuvissa Saksan alueella olevat itäjuutalaiset, olivatpa he sitten pysyvästi maassa tai läpikulkumatkalla kohti merentakaisia kohteita, yhdistyivät kerjäämiseen. Saksaan asettuneita itäjuutalaisia pidettiin juutalaisten yhteisöjen parasiitteina. Jopa sionisteilla, joiden ideologiaan kuului arvostaa itäjuutalaisten kansallista yhtenäisyyttä, oli ero ideologian ja käytännön suhtautumisen välillä. Ennakkoluulojen pohjana oli perustavaa laatua oleva kokemus itäjuutalaisten vieraudesta.⁴³⁰

Avustusdiskurssissa saksanjuutalaiset ovat niitä veljiä, jotka auttavat, ja venäjänjuutalaiset niitä veljiä, joita autetaan. Auttaminen on sen osoittamista, että juutalaiset kokevat olevansa veljiä. Siksi auttaminen esitetään velvollisuutena: koska FIF:n numeron 44 viikkokatsauksessa vuodelta 1905 todettiin:

"Se, mitä viime päivät ovat saaneet aikaan *avustustoiminnan* alueella *juutalaisten kurjuuden lievittämiseksi Venäjällä*, on ilahduttava osoitus juutalaisesta veljeystunteesta. Kaikilla paikkakunnilla ja kaikissa maissa kerätään innokkaasti; tulokset ylittävät jo usean miljoonan markan. Toivottavasti tämä toiminta ei herpaannu ennen kuin tuhotut elinkeinot on jossain määrin korjattu. Loppujen lopuksi jokainen juutalainen, joka voi auttaa, tekee vain *velvollisuutensa veljenä*. Jos me emme ole puolellamme, kuka sitten!"⁴³¹

Velvollisuus auttaa kuvataan itsestäänselvytenä. AZJ-lehden numerossa 1 vuodelta 1906 tohtori U. Brettholz Trieste-nimiseltä paikkakunnalta Pohjois-Italiasta kirjoitti, että

"on kaikkien ihmisten, ja erityisesti meidän uskontovereiden, itsestäänselvä velvollisuus huolehtia

⁴³⁰ Wertheimer 1991, 144–147.

⁴³¹ "Was die letzten Tage uns auf dem Gebiete der *Hilfsaktion zur Linderung des jüdischen Elends in Rußland* gebracht haben, ist ein erfreuliches Zeichen des jüdischen Brudergefühls. An allen Orten und in allen Ländern wird einfrig gesammelt; die Resultate übersteigen bereits mehrere Millionen Mark. Hoffentlich wird diese Tätigkeit noch weiter, bis man die ruinierten Existenzen einigermaßen hergestellt hat, nicht erlahmen. Schließlich genügt doch ein jeder Jude, der helfen kann, nur seiner *Bruderpflcht*. – Wenn nicht wir für uns, wer dann für uns!" FIF, Heft 44, 17.11.1905, "Die Woche", 1.

voimiemme mukaan – ja enemmänkin – kauheasti ja julmasti kohdelluista uhreista."⁴³²

Auttaminen merkitsi Brettholzin mukaan rahan keräämistä sitä varten, että työkykyiset ja -haluiset saisivat harjoittaa jotain elinkeinoa, mutta ei kuitenkaan Venäjällä. Toiseksi Brettholz halusi käyttää rahaa orpokodin perustamiseen. Brettholzin mukaan oli vältettävä toimimasta samoin kuin autettaessa Kishinevin uhreja. Heihin pogromi iski uudestaan ja avustusponnistelut menivät hukkaan.⁴³³

FIF:ssa juutalaisten etninen ja uskonnollinen yhtenäisyys korostuu niin suuresti, että rajat saksanjuutalaisten ja venäjänjuutalaisten välillä sumenevat ja avustaminen esitetään toimintana, jossa juutalainen kansa auttaa itseään. Apua tarvitseva osapuoli ei tällöin olekaan pelkästään Venäjän juutalainen vähemmistö vaan koko juutalaisuus on ahdingossa. FIF:n vuoden 1906 numeron 24 viikkokatsauksen kirjoittaja totesi:

"Juutalainen kansa on uuden vaikean katastrofin partaalla, Bialystok on merkki uusista juutalaisvanoista ja silloin on juutalaisten seisottava yhtenä miehenä. Kaikkien sisäisten erojen on hiljennyttävä hetkeksi. Sionistien, territorialistien, assimilaation kannattajien, ortodoksijuutalaisten ja reformijuutalaisten on laitettava kaikki pyörät pyörimään yhteisissä toimissa massaprotestien, puolueiden johtohahmojen, hallitusmiesten ja muiden senkaltaisten kanssa käytävien neuvottelujen kautta, jotta asetettaisiin vastustamaan suurta vaaraa ja palon leviäminen estettäisiin."⁴³⁴

Saksan keisarikunnassa juutalaisuutta edustivat monenlaiset suuntaukset, joilla oli omat tavoitteensa ja painopisteensä. Sionistit, joiden ideologiaa *Frankfurter Israelitisches Familienblatt* -lehti ohjelmaltaan edusti, työskentelivät oman juutalaisvaltion luomiseksi. Liberaalijuutalaiset sovittivat juutalaisen jumalanpalveluksen yhteen kristillisten perinteiden kanssa, niin että vanhoja heprealaisia lauluja esitettiin uruilla ja liturgiset tekstit lausuttiin saksaksi. Ortodoksijuutalaisten keskuudessa puolestaan oli perinteisesti kannatettu patriarkaalisia rakenteita perheessä ja seurakunnassa.⁴³⁵ Yllä siteeratun viikkokatsauksen kirjoittaja esittää, että eri suuntauksia edustavat juutalaiset

⁴³² "Es ist eine selbstverständliche Pflicht aller Menschen, insbesondere aber unserer Glaubensgenossen, nach Kräften – ja noch mehr – für die so schrecklich und grausam getroffenen Opfer zu sorgen." AZJ, Heft 1, 5.1.1906, Dr. U. Brettholz, "Zur Hilfsaktion!", 4.

⁴³³ AZJ, Heft 1, 5.1.1906, Dr. U. Brettholz, "Zur Hilfsaktion!", 4.

⁴³⁴ "Das jüdische Volk steht vor einer neueren schweren Katastrophe, Bielystok ist das Signal zu neuen Judenmetzeleien und da muß das jüdische Volk wie ein Mann auftreten. Es müssen alle inneren Differenzen für eine Weile verstummen. Zionisten, Territorialisten, Assimilanten, Orthodoxe wie Reformen müssen in geeinten Aktionen alle Hebel in Bewegung setzen, durch Massenproteste, durch Rücksprache mit parlamentarischen Parteiführern, Regierungsmännern u. Dgl. m., um der großen Gefahr entgegenzutreten und den Brand zu totalisieren." FIF, Heft 24, 22.6.1906, "Die Woche", 4.

⁴³⁵ Gebhardt 2003, 177–178.

laittaisivat keskinäiset erimielisyytensä syrjään juutalaisen sisäisen yhtenäisyyden vahvistamiseksi. Avustusdiskurssissa auttajia eivät ole pelkästään sionistit, vaan kaikki juutalaiset yhdessä.

Tiivistäen voi sanoa, että avustusdiskurssissa saksanjuutalaiset lukijat halutaan asettaa aktiivisen toimijan asemaan, jossa heidän toimintansa on rahan lahjoittamista tai julkisen mielipiteen kautta vaikuttamista tai molempia. Saksanjuutalaisille rakennetaan siis myötäeläjän, auttajan ja puolustajan roolia. Venäjänjuutalaiset ovat avun passiivisia vastaanottajia, sillä he ovat joutuneet niin huonoon tilanteeseen, etteivät voi itse auttaa itseään. Avustusdiskurssissa venäjän- ja saksanjuutalaiset ovat keskenään uskonveljiä ja uskontovereita. Venäjänjuutalaisten nimittäminen veljiksi korostaa sitä, mikä yhdistää saksanjuutalaisia ja venäjänjuutalaisia: juutalaisuus etnisenä ja uskonnollisena ilmiönä. Kielenkäyttö on avustusdiskurssissa voimakkaasti tunteisiin vetoavaa. FIF:ssä juutalaisten etninen ja uskonnollinen yhtenäisyys korostuu avustusdiskurssissa niin suuresti, että rajat saksanjuutalaisten, meidän, ja venäjänjuutalaisten, heidän, välillä sumenevat ja avustaminen esitetään toimintana, jossa juutalainen kansa auttaa itseään. Apua tarvitseva osapuoli ei tällöin olekaan pelkästään Venäjän juutalainen vähemmistö vaan koko juutalaisuus on ahdingossa. FIF:ssä toivotaan, että eri suuntauksia edustavat juutalaiset laittaisivat keskinäiset erimielisyytensä syrjään juutalaisen sisäisen yhtenäisyyden vahvistamiseksi.

5.2 Hankala tilanne hallintaan

Maastamuutto oli pogromeista kärsivien venäjänjuutalaisten viimeinen keino ja epätoivoissaan tuhannet juutalaiset pakenivat synnyinmaastaan. Joukokuun 1882 poikkeuslait ja pogromit saivat aikaan suurten massojen maastamuuton pääasiassa Amerikkaan mutta myös Britanniaan, Etelä-Afrikkaan ja Länsi-Eurooppaan.⁴³⁶ Venäläinen antisemitistinen väkivalta ja hallituksen politiikka ajoivat heidät lähtemään eikä edes Länsi-Euroopan antisemitismi estänyt juutalaisia muuttamasta sinne.⁴³⁷ Maastamuuttoaalto saavutti huippunsa vuosina 1903–1906, jolloin koettiin pahimmat

⁴³⁶ Laqueur 2003, 60.

⁴³⁷ Gartner 2001, 238–239.

pogromit. Tällöin 400 000 venäjänjuutalaista muutti Yhdysvaltoihin.⁴³⁸ Myös Palestiina oli monien venäjänjuutalaisten määränpää. Vuonna 1903 tapahtuneen Kishinevin pogromin ja ensimmäisen maailmansodan välillä 40 000 venäjänjuutalaista muutti Palestiinaan.⁴³⁹ Venäjän juutalaisväestön keskuudessa maastamuutto oli myös huomattavasti yleisempää kuin valtaväestön keskuudessa. Vuosien 1890 ja 1915 välillä juutalaisten osuus kaikista Venäjältä tulevista maastamuuttajista oli yli kaksi viidesosaa.⁴⁴⁰

AZJ- ja FIF-lehdissä venäjänjuutalaisten maastamuuttoa käsiteltiin kontrollidiskurssissa. AZJ:ssa kontrollidiskurssia käytettiin mielenkiintoisesti sekä argumentoidessa Venäjältä maastamuuton rajoittamiseksi että maastamuuton lisäämiseksi. AZJ:n vuoden 1906 numeron 9 pääkirjoituksessa kirjoittaja otti esille ghetot ja juutalaisen kansan edun:

"Toisaalta Pariisiin, Lontooseen, New Yorkiin ja niin edelleen on maastamuuton kautta syntynyt ghettoja, jotka eivät missään tapauksessa ole ilahduttava näky. Emme ajattele vähimmässäkään määrin esiintyä syyttäjinä köyhiä ja köyhyytensä tähden ei niin rakastettavia juutalaisia vastaan. Kaikki on riittävästi selitettävissä ja ja siten myös anteeksiannettavissa. Mutta mukava ilmiö se ei toki ole, ja juutalaisen kansan edun nimissä sitä ei voi tarpeeksi pahoitella. Vierain varoin tuetun maastamuuton kautta kasvaisivat olemassaolevat ghetot varmasti ja uusia muodostuisi. Ja älkäämme pettäkö itseämme: se merkitsee juutalaiskysymyksen siirtämistä toisiin maihin, ei sen ratkaisemista. Siitä meillä on jo tarpeeksi merkkejä. Siksi pidämme hyvin vaarallisena käynnistää suunnittelematon maastamuutto tai vain tukea sellaista. Tuloksena olisi epäilemättä, että myös sellaisten tie tukitaan, joiden maastamuutto olisi toivottua ja hyödyllistä. Ja se täytyy yrittää torjua kaikissa olosuhteissa ja kaikin keinoin." ⁴⁴¹

Ghettojen syntyminen ja kasvaminen oli kirjoittajan mukaan vastoin juutalaisen kansan etua, ja siksi niiden syntyä ja kasvua on ehkäistävä. Tämä tapahtuisi maahanmuuttoa

⁴³⁸ Laqueur 2003, 60.

⁴³⁹ Penkower 2004, 206.

⁴⁴⁰ Lederhendler 2008, 511.

⁴⁴¹ "Andererseits aber sind durch die Emigration in Paris, London, Newyork usw. Jüdische Ghetti entstanden, die durchaus kein erfreuliches Bild gewähren. Wir denken nicht im entferntesten daran, gegen die armen und durch ihre Armut nicht sehr liebenswürdigen Juden als Ankläger aufzutreten. Alles läßt sich ausreichend erklären und damit auch entschuldigen. Aber eine angenehme Erscheinung ist dies doch nicht, und im Interesse des jüdischen Volkes kann man sie nicht genug bedauern. Durch eine aus fremden Mitteln zu fördernde Emigration würden gewiß die bestehenden Ghetti vergrößert und neue gebildet werden. Und täuschen wir uns nicht darüber: das heißt, die Judenfrage nach anderen Ländern verlegen und nicht lösen. Dafür haben wir bereits Anzeichen genug. Wir halten es deshalb für sehr gefährlich, eine planlose Emigration ins Werk zu setzen oder auch nur eine solche zu fördern. Das Ergebnis würde zweifellos sein, daß am Ende auch solchen der Wege versperrt sein wird, deren Auswanderung erwünscht und nützlich wäre. Und das muß man unter allen Umständen und mit allen Mitteln zu verhüten suchen." AZJ, Heft 9, 2.3.1906, "Die Emigrationsfrage", 98.

kontrolloimalla. Tässä diskurssissa läntiset juutalaiset ovat niitä, jotka kontrolloivat ja päättävät, ketkä ovat tervetulleita maahanmuuttajia eli keiden maahanmuutto on toivottua ja hyödyllistä. Venäjänjuutalaiset ovat heidän toimintansa kohde. Kirjoittajan näkemys siitä, että venäjänjuutalaiset maahanmuuttajat ovat köyhiä ja siksi ei niin rakastettavia⁴⁴² on mielenkiintoinen. Saksanjuutalaisten yhteiskunnallinen nousu varakkaaseen porvaristoon⁴⁴³ keisariajan Saksassa merkitsi sitä, että heidän taloudellinen tilanteensa poikkesi venäjänjuutalaisten tilanteesta. Venäjänjuutalaisten taloudellinen tilanne oli vaikea⁴⁴⁴ ja heillä oli suuria toimeentulovaikeuksia.⁴⁴⁵ AZJ:n pääkirjoituksen kirjoittajan tekstin kontekstista ei käy ilmi, keitä hän tarkoittaa niillä, joiden maahanmuutto olisi toivottua ja hyödyllistä. Voi kuitenkin olettaa, että kirjoittaja tarkoittaa maahanmuuttajia, joilla on joitain resursseja: omaisuutta, ammattitaitoa tai suhteita merkittäviin henkilöihin.

Saksalaisten satamien kautta liikkui paljon juutalaisia maastamuuttajia, joille Saksa oli kauttakulkumaa. Maastamuuton huippuvuosina 1905–1914 satamien kautta kulkevien juutalaisten lukumäärä ylitti 700 000. He olivat matkalla suurten satamien, Hampurin ja Bremenin, kautta Yhdysvaltoihin ja Britanniaan. Saksan keisarikunta ja erityisesti saksalaiset laivayhtiöt halusivat hyötyä taloudellisesti juutalaisten kauttakulusta, ja siksi rajoja ei kannattanut sulkea juutalaisilta tulijoilta. Preussissa Venäjän valtakunnasta tulijoilta vaadittiin passi, matkalippu, jolla pääsi pois Saksasta ja riittävä summa rahaa. Juutalaiset maahanmuuttajat tulivat kuitenkin usein rajan yli laittomasti, koska he pelkäsivät, etteivät täyttäisi maahantulovaatimuksia. Rajavalvonnasta huolimatta ihmisten ja tavaroiden salakuljetusta ei täysin saatu kuriin.⁴⁴⁶

AZJ:n numerossa 28 vuodelta 1906 Leo Herzberg-Fränkeli argumentoi maahanmuuton puolesta samaa kontrollidiskurssia käyttäen:

"Nopeasti, kaikella tarmolla – täysin purjein työhön. Avattakoon maahanmuuton virralle kaikki sulkuportit, tuettakoon ja nopeutettakoon pakoa huligaanien alueelta, jossa päivittäin, tunneittain

⁴⁴² "durch ihre Armut nicht sehr liebenswürdigen Juden", AZJ, Heft 9, 2.3.1906, "Die Emigrationsfrage", 98.

⁴⁴³ Gebhardt 2003, 172.

⁴⁴⁴ Laqueur 2003, 56.

⁴⁴⁵ Gitelman 2001, 49–50.

⁴⁴⁶ Wertheimer 1991, 13–16.

kauhistuttavimmat tavat kuolla väijyvät ihmisiä, joiden ainoa rikos on heidän olemassaolonsa!"⁴⁴⁷

Jälleen on kysymys kontrolloimisesta, nimittäin maahanmuuton virran kontrolloimisesta. Sulkuportti-sanakin jo viittaa rajoittamiseen ja kontrollointiin. Nyt tilanne on kirjoittajan mukaan sellainen, että sulkuportit on avattava, että maahanmuuttajat pääsevät tulemaan. Maahanmuuton määrän säätely siten, että maahanmuuttoa lisättäisiin ja tuettaisiin, on kontrollointia yhtä lailla kuin maahanmuuton rajoittaminenkin. Venäjänjuutalaiset ovat tämän säätelyn kohteena.

Kontrollidiskurssissa venäjänjuutalaisten maastamuutto kuvataan hallitsemattomaksi. Siitä käytetään sanaa *Abnormität*, joka merkitsee säännöttömyyttä tai luonnottomuutta.⁴⁴⁸ Samaa merkitsee myös säännötön pako⁴⁴⁹ ja suunnaton massojen maastamuutto.⁴⁵⁰ Maastamuuton on paitsi *säännötöntä*, myös *suunnittelematonta*.⁴⁵¹ FIF:n venäjänjuutalaisten maastamuuttoa käsittelevässä pääkirjoituksessa numerossa 32 vuodelta 1905 nimimerkki *Le Maître* kirjoitti, että "tämä suunnaton massojen maastamuutto on tähän asti vailla kaikkea järjestystä ja järjestelmää".⁴⁵² Maastamuuton suuruutta havainnollistetaan luvuilla. Yllämainittu nimimerkki *Le Maître* kirjoitti, että "Venäjältä muutti viime vuonna yli 110 000 juutalaista merentakaisiin valtioihin".⁴⁵³ FIF:n pääkirjoituksessa 13.1.1905 puolestaan päiviteltiin, että viimeisten viiden kuukauden aikana New Yorkin satamaan on saapunut 75 000 venäjänjuutalaista.⁴⁵⁴ Luvut eivät ole tuulesta temmattuja, koska

⁴⁴⁷ "Schnell, mit aller Energie, mit – vollen Segeln ans Werk. Man öffne dem Strome der Emigration alle Schleusen, man fördere und beschleunige die Flucht aus dem Bereiche der Hooligans, in dem täglich, stündlich die entsetzlichsten Todesarten auf Menschen lauern, deren einziges Verbrechen ihr Dasein ist!" AZJ, Heft 28, 13.7.1906, Leo Herzberg-Fränkell, "Ein Mahnruf", 331.

⁴⁴⁸ "Abnormität", Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, 1, "Die jüdische Auswanderung."

⁴⁴⁹ "Die regellose Flucht", FIF, Heft 43, 10.11.1905, Berlowitz, "Freiheit!", 1.

⁴⁵⁰ "Diese gewaltige Massenemigration", Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

⁴⁵¹ "*Die abnormale und planlose Emigration*", Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

⁴⁵² "Diese abnormale und planlose Emigration entbehrt bis jetzt jeder Ordnung und jeden Systems.", Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

⁴⁵³ "Aus Rußland wanderten im letzten Jahre mehr als 110 000 Juden nach den überseeischen Staaten aus.", Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

⁴⁵⁴ "75 000 russische Juden sind in den letzten fünf Monaten in dem Hafen von New York gelandet."

tutkimuskirjallisuus vahvistaa myös, että 1900-luvun alkuvuosina Venäjältä lähti vuosittain yli 100 000 juutalaista. Erityisesti Saksan keisarikunta oli altis maastamuutolle, koska se sijaitsi maantieteellisesti lähellä Venäjän valtakuntaa. Saksan keisarikunta oli luonnollinen määränpää juutalaisille maastamuuttajille, koska heidän oli ylitettävä alue matkallaan pidemmälle länteen ja koska jopa rahattomat pakolaiset pystyivät matkaamaan keisarikuntaan jalan tai vaunuilla. Englantiin tai USA:han suuntaaminen sen sijaan vaati laivalipun.⁴⁵⁵

Tilanteen hallitsemattomuutta kuvattiin kontrollidiskurssissa massiivisten lukujen lisäksi myös niillä olosuhteilla, joihin maastamuuttajien kerrottiin joutuvan. Nimimerkki *Le Maître* kirjoitti, että "pakomatallaan he joutuvat petollisten asiamiesten uhreiksi, heidän täytyy sietää lukemattomia rasituksia, ja usein heiltä kielletään sellaisten ikävyyksien jälkeen maahantulo."⁴⁵⁶ Saksassa oli useita tahoja, jotka halusivat hyötyä idästä saapuvien maastamuuttajien halusta päästä maahan. Sekä korruptoituneet rajavartijat että ammattimaiset salakuljettajat halusivat tienata ihmisten laittomilla rajanylityksillä. Ilman rajavartijoiden kanssa asioiden sopimistakin rajan saattoi ylittää tuhansien sellaisten henkilöiden avulla, jotka säännöllisesti ylittivät rajan omien liiketoimiensa vuoksi. Tarkinkaan valvonta ei voinut estää sitä, että köyhät maastamuuttajat löysivät keinoja rajan ylittämiseen. Rajan ylittäjät olivat valmiita asettumaan hengenvaaraan päästäkseen länteen ja monet todella menettivät henkensä.⁴⁵⁷ Maastamuutto oli siis saatava kuriin siksi, että siitä oli maastamuuttajille itselleen haittaa. Myös AZJ:n viikkokatsauksen kirjoittaja numerossa 3 vuodelta 1906 oli sitä mieltä, ettei maastamuutosta ole hyötyä edes muuttajille itselleen, koska he jäivät maahanmuuttomaissa ilman leipää huonon työmarkkinatilanteen vuoksi.⁴⁵⁸

FIF, Heft 2, 13.1.1905, "Trost in der Untröstlichkeit", 1.

⁴⁵⁵ Wertheimer 1991, 12.

⁴⁵⁶ "Auf ihrer Flucht fallen sie den betrügerischen Agenten zum Opfer, müssen unzählige Strapazen erdulden, und oftmals wird ihnen nach solchen Entbehungen das Land verweigert." Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

⁴⁵⁷ Wertheimer 1991, 15.

⁴⁵⁸ "Schließlich ist in Betracht zu ziehen, daß der Arbeitsmarkt in den Einwanderungsländern so schlecht ist, daß viele Tausende der eingewanderten Juden ohne Brot blieben, so daß also nicht einmal mit der Auswanderung den Auswandernden selbst geholfen ist." AZJ, Heft 3, 19.1.1906, "Die Woche", 5.

Idästä tulevien juutalaisten maahanmuuttajien oleskelua Saksan keisarikunnassa pidettiin AZJ:n viikkokatsauksessa numerossa 15 vuonna 1906 kielteisenä ilmiönä. Kirjoittaja viittasi tässä 7 000 venäläiseen pakolaiseen, jotka oleskelivat Berliinissä. 6 500 heistä oli ilmoitettu olevan juutalaisia. Maahanmuuttajat olisi kirjoittajan mukaan pian saatava pois keisarikunnan alueelta:

"Koska he saattaisivat kuormittaa kaupunkien köyhäinhoitoa, ja ovat jo tulleet monin verroin enemmän taakaksi viranomaisille käyttäytymisensä vuoksi, on tarpeellista huolehtia siitä, että ihmiset jättävät taas pian saksalaisen alueen."⁴⁵⁹

Kirjoittajan näkemys kuvastaa ennakkoluuloja, joita saksanjuutalaisilla oli Saksan keisarikuntaan saapuneita itäjuutalaisia kohtaan. Itäjuutalaisia pidettiin kerjäläisinä ja juutalaisten yhteisöjen parasitteina.⁴⁶⁰

Maastamuuttoa pidetään haitallisena ilmiönä sekä vastaanottaja- että lähtömaiden juutalaisille. Nimimerkki *Le Maître* kirjoitti, että venäjänjuutalaiset maahanmuuttajat asettuvat New Yorkin, Chicagon ja Philadelphian ghettoihin ja proletarisivat paikallisen juutalaisväestön.⁴⁶¹ Venäjänjuutalaiset ovat siis ikään kuin taudin levittäjiä. He ovat saaneet tartunnan vallankumousajatuksista lähtömaassaan Venäjällä ja asettuessaan asumaan muihin maihin he levittävät tartuntaa. Näin ajateltuna maastamuuton kontrolloiminen on tartuntataudin leviämisen ehkäisyä. Haittana lähtömaan eli Venäjän juutalaisille kirjoittaja mainitsi sen, että suuri syntyvyys Venäjällä korvaa vuosittain pois lähtevät 100 000 juutalaista ja kurjuus lähtömaassa pysyy samanlaisena.⁴⁶²

Koska venäjänjuutalaisten maastamuuttoa pidetään tilanteena, joka ei ole hallinnassa eikä järjestyksessä, on saksanjuutalaisten roolina kontrollidiskurssin mukaan hallita ja

⁴⁵⁹ "Da sie dem städtischen Armenwesen zur Last fallen könnten, vielfach auch schon durch ihr Verhalten den Behörden lästig geworden sind, so ist es nötig, dafür zu sorgen, daß die Leute das deutsche Gebiet bald wieder verlassen." AZJ, Heft 15, 13.4.1906, "Die Woche", 2.

⁴⁶⁰ Wertheimer 1991, 144–146.

⁴⁶¹ "Im besten Falle tauchen sie in die Tiefen der überseeischen Ghettos New-Yorks, Chicagos und Philadelphias unter. Sie proletarisieren die dortige jüdische Bevölkerung, ohne sich selbst dadurch in einen besseren Stand gesetzt zu haben." Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

⁴⁶² "Die 100 000 Juden, die aus Rußland jetzt jährlich auswandern, werden durch denselben Ueberschuß von Geburten ersetzt, so, daß das Elend dort dasselbe bleibt." Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

säännöstellä sitä. Nimimerkki *Le Maître* kirjoitti, että on juutalainen ja yleisinhimillinen velvollisuus puuttua tilanteeseen:

"Niin meiltä menee valtavan paljon parasta ihmismateriaalia hukkaan, ilman toiveita siitä, että meille koskaan tarjottaisiin korvausta näistä menetetyistä ihmis- ja kansallisista voimista. Jokainen ymmärtää sellaisen väärän taloudellisen kehityksen seuraukset ja, koska me emme saa katsella vierestä, kuinka meiltä menee hukkaan valtavia kansanvoimia heidän ja meidän vahingoksemme, on meidän juutalainen ja yleisinhimillinen velvollisuutemme puuttua avuliaasti, missä odotamme varmasti olevan menestystä. *Tätä säännötöntä ja suunnittelematonta maastamuuttoa on säädeltävä ja organisoitava. On luotava uusia maahanmuuttokeskuksia, että yhteensullottujen ghettojen, sellaisten kuin New York, muodostuminen ehkäistäisiin.*"⁴⁶³

On epäselvää, kehen nimimerkki *Le Maîtren* käyttämä monikon ensimmäinen persoonapronomini viittaa. Kysymys voi olla lehden lukijoista, yleensäkin saksanjuutalaisista, kaikista läntisessä Euroopassa asuvista juutalaisista tai kaikista länsimaissa asuvista juutalaisista. Koska kirjoittaja puhuttelee lukijoitaan, on kuitenkin odotettavaa, että hän sisällyttää ainakin lehden saksanjuutalaiset lukijat puhutteluunsa. Mielestäni on perusteltua olettaa, että kirjoittaja tarkoittaa kaikkia länsimaissa asuvia juutalaisia, koska hän on samassa tekstikontekstissa maininnut haitat, joita merten takana asuville juutalaisyhteisöille koituu venäjänjuutalaisista maastamuuttajista. Haittaa maastamuutosta kirjoittaja näki olevan koko juutalaiselle kansalle. Erityisesti haitta vaikuttaa olevan aineellista, koska kirjoittaja mainitsi väärän taloudellisen kehityksen maastamuuton seurauksena. Haitta on myös ideologista, kuten mertentakaisen juutalaisen väestön proletarisoiminen. Lännessä asuvat juutalaiset eivät voi kirjoittajan mukaan vain hiljaisesti hyväksyä ja katsella vierestä, kuinka heille koituu vahinkoa maahanmuutosta. Siksi heidän on oman etunsa nimissä puututtava ja otettava maastamuuton rajoittajan ja kontrolloijan rooli. Venäjänjuutalaiset ovat niitähän, joihin rajoitukset ja kontrollointi kohdistuvat. He ovat passiivisessa roolissa, koska he eivät itse rajoita tuloaan länteen, vaan rajoittaminen jää toisten tehtäväksi. Tämä diskurssi luo voimakkaasti asetelman, että on olemassa me, saksanjuutalaiset tai

⁴⁶³ "So geht uns eine gewaltig Fülle von bestem Menschenmaterial verloren, ohne Aussicht, daß uns jemals Ersatz dieser verlorenen Menschen- und Volkskräfte geboten wird. Jeder wird die Folgen einer solchen wirtschaftlichen Mißbildung begreifen und, weil wir nicht zustehen dürfen, wie uns gewaltige Volkskräfte zu ihrem und zu unserem Schaden verloren gehen, ist es unsere jüdische und allgemeinmenschliche Pflicht, da hülffreich einzugreifen, wo wir Erfolg siche woraussehen. *Diese abnormale und planlose Emigration muß geregelt und organisiert werden. Neue Emigrationscentren müssen geschaffen werden, damit der Bildung von zusammengepferrchten Ghettos, ähnlich wie New-York, vorgebeugt werde.*" Pseudonym "Le Maître", FIF, Heft 32, 18.8.1905, "Die jüdische Auswanderung.", 1.

laajemmin lännessä asuvat juutalaiset, ja sitten toisaalta muut, eli venäjänjuutalaiset.

Kielteinen suhtautuminen amerikkalaisten juutalaisghettojen syntymiseen voi olla monen tekijän summa. Mahdollisia syitä ovat se, että köyhien juutalaisalueiden syntyminen varakkaisiin länsimaihin, joissa juutalaisilla oli yhteiskunnallisesti hyvä asema, voisi lisätä ennakkoluuloja, syrjintää ja antisemitismiä juutalaisia kohtaan. Näin voisi käydä varsinkin siinä tapauksessa, jos ghettoissa asuvat juutalaiset kannattaisivat vallankumouksellisia ja radikaaleja aatteita. Toinen mahdollinen syy on se, että saksanjuutalaiset pelkäsivät, että valtava venäjänjuutalaisten maastamuutto aiheuttaisi rajojen sulkeutumista kaikilta juutalaisilta, jolloin varakkaat venäjän- ja saksanjuutalaiset eivät myöskään pystyisi liikkumaan vapaasti maiden välillä.

Yhteenvedon totean, että kontrollidiskurssia käytetään AZJ:ssä sekä argumentoidessa Venäjältä maastamuuton rajoittamiseksi että maastamuuton lisäämiseksi. Sen sijaan FIF:ssä kontrollidiskurssia ei käytetä ollenkaan sen puolesta argumentoimiseen, että maastamuuttoa tuettaisiin ja lisättäisiin. Ghettojen syntyminen ja kasvaminen on vastoin juutalaisen kansan etua, ja siksi niiden syntyä ja kasvua on ehkäistävä. Tämä tapahtuu maahanmuuttoa kontrolloimalla. Tässä diskurssissa läntiset juutalaiset ovat niitä, jotka kontrolloivat ja päättävät, ketkä ovat tervetulleita maahanmuuttajia eli keiden maahanmuutto on toivottua ja hyödyllistä. Venäjänjuutalaiset ovat heidän toimintansa kohde. Kun kontrollidiskurssia käytetään argumentoitaessa Venäjältä maastamuuton lisäämiseksi, tilanne kuvataan sellaisena, että sulkuportit on avattava, että maahanmuuttajat pääsevät tulemaan. Maahanmuuton määrän säätely siten, että maahanmuuttoa lisättäisiin ja tuettaisiin, on kontrollointia yhtä lailla kuin maahanmuuton rajoittaminenkin. Venäjänjuutalaiset ovat tämän säätelyn kohteena. FIF:ssä venäjänjuutalaisten maastamuutto kuvataan kontrollidiskurssissa hallitsemattomaksi, säännöttömäksi ja luonnottomaksi. Maastamuuton mittavuutta havainollistetaan luvuilla. Koska venäjänjuutalaisten maastamuuttoa pidetään tilanteena, joka ei ole hallinnassa eikä järjestyksessä, ja koska siitä kuvataan olevan haittaa sekä maahanmuuttajille itselleen että lähtömaan ja vastaanottajamaiden juutalaisille yhteisöille, on saksanjuutalaisten roolina kontrollidiskurssin mukaan hallita ja säännöstellä sitä. Erityisesti haitta vaikuttaa olevan erityisesti aineellista, vääränlaista taloudellista kehitystä, mutta myös ideologista, kuten mertentakaisen juutalaisen

väestön proletarisoiminen. Lännessä asuvat juutalaiset eivät voi vain hiljaisesti hyväksyä ja katsella vierestä, kuinka heille koituu vahinkoa maahanmuutosta. Siksi heidän on oman etunsa nimissä puututtava ja otettava maastamuuton rajoittajan ja kontrolloijan rooli.

5.3 Juutalainen kansa tiellä vapautteen

Nationalistisessa diskurssissa keskiössä on juutalaisen kansakunnan tilanne. Tätä diskurssia esiintyy erityisesti Schalmaun-nimisen kirjoittajan pääkirjoituksissa. On syytä olettaa, että hän voi olla FIF:n päätoimittaja ja edustaa siten vahvasti lehden linjaa.

FIF:n pääkirjoituksessa 3.2.1905 Schalmaun kirjoitti, että

"solmuruoskan kansa liikahtaa; se aikoo ravistella pois pyöveliensä sietämättömän ikeen. Ei tule kysyä, saako se vapautensa; tulee paremminkin kysyä, koska se pakostakin saa vapautensa. Sillä kukaan ei pysty varmuudella sanomaan sitä. Sen pyövelien asia on kiihdyttää pahaa loppua; vielä muutama Plehwe ja vallankumous koittaa!"⁴⁶⁴

Juutalainen kansa kuvataan tässä ikeen kantajaksi. Ies, jota se joutuu kantamaan, merkitsee, ettei se ole vapaa. Vallankumous antaa toiveita päästä irti ikeestä.

Vallankumous ei kuitenkaan vielä tuo täyttä vapautta, vaan sen tuo vasta oma maa:

"Ainoat, jotka voivat vaikuttaa valistavasti, ovat sionistit, jotka voivat asettaa *puolen* vapauden ihannetta vastaan ihanteen täydestä vapaudesta, juutalaisen ja ihmisen vapaudesta, jotka pitävät sitä parempana järkevällä tavalla, ja jotka taistelevat vieraiden kansojen vieraisissa maissa paperilla olevien *armosta annettujen oikeuksien* sijasta *todellisten, ansaittujen oikeuksien* puolesta *omassa* maassa."⁴⁶⁵

FIF:n pääkirjoituksessa 1.6.1906 "Die Emanzipation der Russen und die Juden"

1.6.1906 Schalmaun kirjoitti samasta aiheesta, vapaudesta, jonka juutalainen kansa saisi

⁴⁶⁴ "Das Volk der Knute rührt sich; es macht Miene, das unerträgliche seiner Henker abzuschütteln. Man frage nicht, ob es seine Freiheit erlangen wird; man frage vielmehr, wann es seine Freiheit erzwingen wird. Doch das mit Bestimmtheit zu sagen, vermag wohl niemand; Sache seiner Henker ist's, das böse Ende zu beschleunigen; noch ein paar Plehwe's und die Revolution ist da!" AZJ, Heft 5, 3.2.1905, "Zur Lage im Osten", 1.

⁴⁶⁵ "Die Einzigen, die aufklärend wirken können, sind die Zionisten, die dem Ideale einer *halben* Freiheit das Ideal einer ganzen Freiheit, der Freiheit des Juden und des Menschen, entgegenstellen können, die es vernünftiger Weise vorziehen, anstatt *Gnadenrechte* auf dem Papiere der fremden Völker in fremden Ländern, die *wirklichen, erworbenen* Rechte im *eigenen* Lande zu erkämpfen." FIF, Heft 5, 3.2.1905, Schalmaun, "Zur Lage im Osten", 1.

vallankumouksen myötä:

"juutalaista kansakuntaa sortavat, kiusaavat ja kiduttavat venäläisen byrokratian etuoikeutetut. Nyt venäläisen kansan vapauspioneerit vapauttavat juutalaisen kansan! Vapauttavat juutalaisen kansakunnan? – Kyllä, koko juutalaisen kansakunnan! Kun ensin on pantavissa merkit joidenkin kansojen arvojen uudelleenarviointi suhteessa juutalaiseen kansaan, niin toiset seuraavat perässä."⁴⁶⁶

Mielenkiintoista on, että se, mitä tapahtuu venäjänjuutalaisille, ei tapahdukaan pelkästään heille, vaan koko juutalaiselle kansakunnalle. Juutalainen kansakunta on kärsinyt sortoa Venäjällä, mutta nyt kansakunta saa vapauden, kun vapauspioneerit, joilla kirjoittaja mitä ilmeisimmin tarkoittaa vallankumouksellisia, antavat heille sen. Vallankumoukselliset saavat tässä diskurssissa hyväntekijän roolin. He vievät kehitystä eteenpäin.

Kansalliseen diskurssiin liittyvät sellaiset käsitteet kuin kansakunnan vapaus ja yksilön vapaus ja puoli vapaus ja täysi vapaus. Yllä siteeratusta pääkirjoituksessaan "Die Emanzipation der Russen und die Juden" Schalmaun kirjoitti 1.6.1906 länsijuutalaisten tilanteesta, että "Länsi-Euroopan emansipaatioissa ihmiskunta tunsi *vain yhden* vapauden, *yksilön* vapauden; kansakunnan vapaus oli *hämärä* käsite ja jäi täysin unholaan".⁴⁶⁷ Emansipaatio ei siis merkinnyt Länsi-Euroopan juutalaisille täyttä vapautta, koska se oli Schalmaunin käsitteitä käyttäen pelkkää yksilön vapautta. Kansakunnan vapaus jäi puuttumaan. Jos lännen emansipaatioissa juutalaiset olisivat saaneet yksilön vapauden ja kansakunnan vapauden, olisi ollut kysymys täydestä vapaudesta. Näin ei kuitenkaan käynyt, totesi Schalmaun samassa 1.6.1906 numerossa julkaistussa pääkirjoituksessa: "Yksilön oikeuksien alttarille uhrattiin *kansakunnan ja uskonnon* oikeudet."⁴⁶⁸ Se mitä lännessä tapahtui Schalmaunin mukaan, oli, että "oikeus ostettiin *vääryydellä*, vapaus *puolella* [vapaudella]. Se oli *epäluonnollista* ja

⁴⁶⁶ "Die jüdische 'Nation' ist von den Privilegierten der russischen Bureaucratie gedrückt, gepeinigt und gemartert worden, die jüdische 'Nation' wird jetzt von den Freiheitspionieren des russischen Volkes befreit! Die jüdische nation befreit?! – Jawohl, die ganze jüdische Nation! Denn ist einmal eine Umwertung der Werte im Verhältnis einiger Völker zum jüdischen Volke zu verzeichnen, *so kommen die ändern nach.*" FIF, Heft 21, 1.6.1906, Schalmaun, "Die Emanzipation der Russen und die Juden", 1.

⁴⁶⁷ "Bei der Emanzipation Westeuropa's kannte die Menschheit *nur eine* Freiheit, die Freiheit des *Einzelnen*; die Freiheit der Nation war ein *dunkler* Begriff und geriet völlig in Vergessenheit." FIF, Heft 21, 1.6.1906, 1, Schalmaun, "Die Emanzipation der Russen und die Juden", 1.

⁴⁶⁸ "Auf dem Rechtsaltare des *Individuums* wurden die Rechte der *Nationalität und der Religion* - - geopfert." FIF, Heft 21, 1.6.1906, Schalmaun, "Die Emanzipation der Russen und die Juden", 1.

pitkällä tähtäimellä kestäväntä".⁴⁶⁹

Kun näitä kahta saman kirjoittajan samassa lehdessä mutta eri ajankohtina julkaistua pääkirjoitusta vertaa toisiinsa, huomaa, että 1.6.1906 kirjoittaja uskoi täyden vapauden mahdollisuuteen Venäjällä, mitä hän ei vielä 3.2.1905 pääkirjoituksessa tehnyt. Pääkirjoituksessaan 3.2.1905 Schalmaun uskoi, että sionistit toisivat täyden vapauden juutalaisten omassa maassa,⁴⁷⁰ mutta pääkirjoituksessa 1.6.1906 Schalmaun uskoi, että täysi vapaus tulisi vallankumouksen myötä venäläisen kansanluonteen vuoksi. Hän kysyi retorisen kysymyksen

"Mikä tulee se vapaus olemaan, jonka se on saavuttanut? – Todennäköisesti *kokonainen*. Venäläinen on kaukana *puolinaisuuksista*; *kokonaan* tai *ei ollenkaan* on hänen olemuksensa päätuntemerkki."⁴⁷¹

Eroa selittää se, että 3.2.1905 pääkirjoituksen julkaisuajankohtaan mennessä eli helmikuun 1905 alkuun mennessä vuoden 1905 vallankumousta ei ollut vielä tapahtunut. Vallankumouksellinen protestointi oli tosin jo alkanut, koska tammikuussa 1905 veriseksi sunnuntaiksi nimettyinä päivinä tuhannet mielenosoittajat marssivat talvipalatsiin vedotakseen keisariin, jonka vuoksi he joutuivat tulituksen kohteeksi. Protestien jatkuttua useita kuukausia ja kulminoiduttua lokakuun ensimmäisellä viikolla yleislakkoon hallitusta vastaan keisari antoi manifestinsa lokakuun 17. päivänä ja lupasi kansalle perustuslaillisen hallituksen.⁴⁷² Lokakuun 17. päivän manifesti vaikuttaa siis vakuuttaneen Schalmaunin siitä, että vallankumouksessa liikehdinnässä on voimaa saada aikaan todellisia muutoksia Venäjällä.

Toinen mielenkiintoinen eroavaisuus FIF:n pääkirjoituksia 3.2.1905 ja 1.6.1906 vertailtaessa on, että myöhemmässä pääkirjoituksessa "Die Emanzipation der Russen und die Juden", joka julkaistiin 1.6.1906, Schalmaun ei maininnut sionisteja ollenkaan

⁴⁶⁹ "Das Recht wurde durch *Unrecht* erkaufte, die Freiheit eine *halbe*. Das war *unnatürlich* und für die Dauer unhaltbar." FIF, Heft 21, 1.6.1906, Schalmaun, "Die Emanzipation der Russen und die Juden.", 1.

⁴⁷⁰ "Die Einzigen, die aufklärend wirken können, sind die Zionisten, die dem Ideale einer *halben* Freiheit das Ideal einer ganzen Freiheit, der Freiheit des Juden und des Menschen, entgegenstellen können, die es vernünftiger Weise vorziehen, anstatt *Gnadenrechte* auf dem Papiere der fremden Völker in fremden Ländern, die *wirklichen, erworbenen* Rechte im *eigenen* Lande zu erkämpfen." FIF, Heft 5, 3.2.1905, Schalmaun, "Zur Lage im Osten", 1.

⁴⁷¹ "*Welche* wird nun die Freiheit sein, die es errungen hat? – Höchstwahrscheinlich eine *ganze*. Der Russe ist fern von *Halbheiten*; *ganz* oder *gar nicht* ist das Hauptmerkmal seines Wesens." FIF, Heft 21, 1.6.1906, "Die Emanzipation der Russen und die Juden.", 1.

⁴⁷² Gitelman 2001, 23.

esittäessään haaveitaan juutalaisen kansan täydestä vapaudesta. Venäjän sionistit olivat vuoden 1905 jälkeen kuitenkin mukana venäläisessä ja venäjänjuutalaisessa politiikassa, mikä vei suuren osan heidän energiastaan. Duuman vaaleissa sionistit tekivät yhteistyötä muiden juutalaisten ryhmien kanssa.⁴⁷³

On mahdollista, että Schalmaun asetti toivonsa enenevässä määrin vallankumoustaistelijoihin siksi, että Herzlin kuoleman jälkeen sionismi oli katkeamispiisteessä. Liike oli ollut hänen luomuksensa ja uskollisuus johtajaa kohtaan oli yhdistänyt liikkeen jäseniä toisiinsa. Herzl oli ollut sekä presidentti että profeetta, eikä näkyvässä ollut toista johtajaa, joka olisi herättänyt samanlaista innostusta ja luottamusta. Vaikka Herzlin asema oli ollut jokseenkin huokuva hänen viimeisen kahden elinvuotensa aikana ja häntä kohtaan oli esitetty katkeraa kritiikkiä, oli paljon epätodennäköisempää että joku muu johtaja olisi saanut pidettyä liikkeen koossa. Hänen kuolemansa aikaan oli selvää, että hänen politiikkansa, Konstantinopolin ja Euroopan pääkaupunkien lähestyminen diplomaattisin keinoin, oli epäonnistunut. Sionistiliikkeeseen alkoi vähitellen ilmaantua ryhmäkuntia ja jopa puolueita. Tämä oli kenties väistämätön prosessi mutta se oli tehnyt liikkeen johtajan aseman melkein mahdottomaksi. Hänellä ei enää ollut vakaata kannatuspohjaa. Vuosi Herzlin kuoleman jälkeen yksi hänen läheisimmistä yhteistyökumppaneistaan kirjoitti, että jos tulisi toinen Herzl, hän murskaantuisi ryhmittymien välisessä kamppailussa.⁴⁷⁴

Pääkirjoitusten, jotka julkaistiin 3.2.1905 ja 1.6.1906, väliseen aikaan sijoittuu myös yksi merkittävä tapahtuma sionistisen liikkeen historiassa, nimittäin Uganda-projektin kariutuminen. Vuonna 1903 britit olivat tehneet ehdotuksen autonomisen asutusalueen perustamisesta Ugandaan. Ehdotus jakoi sionistiliikkeen kahtia.⁴⁷⁵ Herzl oli kannattanut Uganda-vaihtoehtoa lievityksenä kasvavaan hätään juutalaisten keskuudessa. Juutalaiset olivat kuitenkin odottaneet Palestiinaan pääsyä niin kauan, että he olivat valmiita odottamaan vielä hieman pitempään. Oli kuvaavaa, että Kishinevin, pahimman pogromin kokeneen kaupungin, lähettiläät olivat haluttomia lähtemään

⁴⁷³ Laqueur 2003, 155.

⁴⁷⁴ Laqueur 2003, 136.

⁴⁷⁵ Gartner 2001, 254–255.

minnekään muualle kuin Palestiinaan.⁴⁷⁶ Sionistit lähettivät komission tutkimaan Ugandan olosuhteissa mutta komission jäsenet eivät raportissaan ryhtyneet kannattamaan tätä vaihtoehtoa.⁴⁷⁷ Oli selvää, että Itä-Euroopan juutalaiset eivät lähtisi Itä-Afrikkaan.⁴⁷⁸ Lopullisesti Uganda-projekti hylättiin seitsemännessä sionistikongressissa Baselissa heinäkuussa 1905.⁴⁷⁹ Liike oli suuressa vaarassa jakaantua kahtia.⁴⁸⁰

Venäjänjuutalaisten kohtalon nähtiin olevan vallankumouksellisten kädessä niin kauan kuin juutalaisella kansakunnalla ei ole omaa maata:

"Olemme usein esittäneet, että Venäjän juutalaisten kohtalo riippuu vapauden voitosta. Tietenkään venäläiset eivät ole mitään enkeleitä, ja myös he ehkä pidättävät heiltä joitakin *kansallisia* oikeuksia. *Diaspora* ei voi millään ratkaista juutalaiskysymystä *täysin*, sen voi tehdä *vain* oma kotimaa. Yksinomaan tämä on varmaa: kun vapaudelliset, tietoiset elementit venäläisestä kansasta voittavat taistelussaan, saavuttaa venäläinen juutalaisuus kaikki porvarilliset ja myös tietyt kansalliset oikeudet. Kuitenkaan *takaiskuja* ei voi sulkea pois; mutta siltä juutalainen kansa ei voi suojella itseään oman kotinsa saavuttamiseen asti."⁴⁸¹

Ajatus siitä, että juutalaisten oma kotimaa on sellainen virstanpylväs, joka muuttaa juutalaisen kansakunnan kohtalon, on samanlainen kuin odessalaisen lääkärin Leon Pinskerin julkaisemassa teoksessa *Autoemansipatio*. Tässä intohimoisessa pamfletissaan Pinsker esitti, että juutalainen kansa on koditon kummitus, joka vaeltelee vakiintuneiden kansakuntien keskellä ja juutalaisia pelätään samaan tapaan kuin kummituksia. Kummituksen vaeltelu ympäriinsä on synnyttänyt irrationaalista juutalaisfobiaa. Yksittäisten juutalaisten menestyminen ei poista juutalaisen kansan kodittomuutta ja sen juutalaisfoobisia seurauksia. Täytyy olla jokin alue, josta voidaan tehdä juutalaisten kotimaa, mutta Pinsker ei määritellyt tarkemmin, mistä alue

⁴⁷⁶ Laqueur 2003, 128.

⁴⁷⁷ Gartner 2001, 255.

⁴⁷⁸ Laqueur 2003, 129.

⁴⁷⁹ Laqueur 2003, 137.

⁴⁸⁰ Laqueur 2003, 129.

⁴⁸¹ "Wir haben des öfteren ausgeführt, daß das Schicksal der Juden Rußlands vom Sieg der Freiheit abhängt. Gewiß sind die Russen keine Engel, und auch sie werden ihnen vielleicht manches *nationale* Recht vorenthalten; die *Diaspora* kann eben unmöglich die Judenfrage *vollständig* lösen, das kann *nur* die eigene Heimat. Allein das ist sicher: wenn die freiheitlichen-bewußten Elemente des russischen Volkes in ihrem Kampfe siegen, so erlangt die russische Judenheit ihre vollen bürgerlichen und auch gewisse nationale Rechte; allerdings sind *Rückschläge* nicht ausgeschlossen; aber davor kann sich das jüdische Volk bis zur Erlangung seines Heims nicht schützen." FIF, Heft 30, 3.8.1906, "Die Woche", 3.

löytyisi.⁴⁸² Myöskään yllä siteeratussa viikkokatsauksessa ei esitetty vaihtoehtoja, mistä juutalaisen kansan koti löytyisi. Tämä on ymmärrettävää, sillä vuonna 1906 sellaista ei ollut näköpiirissä, koska Uganda-projekti oli jouduttu hylkäämään lopullisesti seitsemännessä sionistikongressissa Baselissa heinäkuussa 1905.⁴⁸³

Ajatus siitä, että vain juutalaisen kansakunnan oma maa ratkaisee juutalaiskysymyksen lopullisesti, voi liittyä saksanjuutalaisten Saksan keisarikunnassa kohtaamaan antisemitismiin. Antisemitismi osoitti, että saksalaisen yhteiskunnan kyvyllä integroida vähemmistöt oli rajansa. Toiseksi se nosti esiin kysymyksen juutalaisten assimilaatiosta. Juutalaisten emansipaatio oli yhdistetty juridisesti siihen oletukseen, että juutalaisuus on uskonto eikä kansakunta. Niinpä useimmat juutalaiset pitivät itseään keisarikunnan perustamisen jälkeen saksalaiseen israelilaiseen tunnustukseen kuuluvina.⁴⁸⁴ 1880-luvulla alkunsa saanut uudenlainen, rodullinen antisemitismi oli kuitenkin käännekohta saksanjuutalaisille, vaikka vain harvat ymmärsivät sen tuolloin. Uusi antisemitismi merkitsi assimilaation loppua, sillä uuden opin mukaan rodulliset piirteet olivat muuttumattomia. Uskonnon vaihtaminen ja oman kulttuuriperinnön hylkääminen ei tehnyt juutalaisesta saksalaista. 1800-luvun viimeisten vuosikymmenten antisemitismi ei heikentänyt assimilaatioliikettä juutalaisten keskuudessa, mutta assimilaation rajat kävivät selvemmiksi ja jopa ääriassimilationistit myönsivät, että nähtävissä olevassa tulevaisuudessa juutalaiset pysyisivät saksalaisista erottuvina.⁴⁸⁵ Koska juutalaiset tulisivat aina erottumaan valtaväestöstä, vaara syrjinnästä eli viikkokatsauksen kirjoittajan valitsemaa sanaa käyttäen takaiskuista olisi aina olemassa, ja se poistuisi vasta juutalaisten omassa maassa.

Yhteenvedon voin todeta, että nationalistisessa diskurssissa FIF:ssä keskiössä on juutalaisen kansakunnan tilanne. Juutalainen kansa kuvataan tässä ikeen kantajaksi. Ies, jota se joutuu kantamaan, merkitsee, ettei se ole vapaa. Vallankumous antaa toiveita päästä irti ikeestä. Juutalainen kansakunta saa vapauden, kun vapauspioneerit antavat heille sen. Vallankumoukselliset saavat tässä diskurssissa hyväntekijän roolin. He vievät

⁴⁸² Gartner 2001, 249.

⁴⁸³ Laqueur 2003, 137.

⁴⁸⁴ Gebhardt 2003, 176–177.

⁴⁸⁵ Laqueur 2003, 30.

kehitystä eteenpäin. Kansalliseen diskurssiin liittyvät sellaiset käsitteet kuin kansakunnan vapaus ja yksilön vapaus ja puoli vapaus ja täysi vapaus. Emansipaatio ei merkinnyt Länsi-Euroopan juutalaisille täyttä vapautta, koska se oli pelkkää yksilön vapautta. Kansakunnan vapaus jäi puuttumaan. Venäläisten vallankumoustaistelijoiden lisäksi toinen ryhmä, joka nationalistisessa diskurssissa on hyväntekijän roolissa, ovat sionistit, sillä sionistit tekevät työtä juutalaisten oman kotimaan hyväksi, jossa juutalaisen kansan täysi vapaus voi toteutua. Siten nationalistinen diskurssi rakentaa saksanjuutalaisille FIF-lehden sionistisesti suuntautuneille lukijoille epäsuorasti venäjänjuutalaisten pelastajan roolia. FIF-lehden lähdeteksteissä on tosin viitteitä siitä, että vuosien 1905 ja 1906 välillä usko sionistien pelastajan rooliin oli alkanut horjua mahdollisesti sen vuoksi, että sionistinen liike oli varassa hajaantua, johtohahmo Herzl oli poissa eikä realistista suunnitelmaa juutalaisten omasta maasta ollut Uganda-hankkeen kariuduttua. Vallankumouksellisen kuohunnan tapahtuessa samaan aikaan kuin sionistiliikkeen vaikeat vuodet on ymmärrettävää, että nationalistisessa diskurssissa FIF-lehdessä venäjänjuutalaisten auttajan rooli oli liukumassa sionisteilta venäläisille vallankumouksellisille.

6 SAKSANJUUTALAISTEN NÄKEMYKSET USKONVELJIENSÄ AHDINGOSTA VENÄJÄLLÄ

Tutkielmassani etsin vastausta kahteen tutkimuskysymykseen, joista ensimmäinen koski sitä, miten saksanjuutalaiset käsittivät sen, mitä Venäjällä oli tapahtumassa juutalaisille. Toinen tutkimuskysymys käsitteli sitä, mitä merkityksiä saksanjuutalaiset antoivat venäjänjuutalaisten tilanteelle omalta kannaltaan. Alkuhypoteesini oli, että kahden saksanjuutalaisten sanomalehden näkemyksissä olisi joitakin yhtäläisyyksiä. Yhdeksi yhtäläisyydeksi oletin sitä, että lehdissä yritettäisiin motivoida lukijoita ottamaan aktiivinen rooli Venäjän pogromien uhrien auttamiseksi. Oletin yhtäläisyyksien johtuvan siitä, että kumpaakin lehteä toimittavat saksanjuutalaiset elivät keskenään samankaltaisessa sosiaalisessa todellisuudessa. He olivat integroituneita ympäröivään yhteiskuntaan ja kuuluivat todennäköisesti keskiluokkaan ja keskiluokan sisällä oppineeseen porvaristoon. Yhdeksi eroavaisuudeksi oletin sen, että maastamuutto olisi ratkaisuvaihtoehtona keskeisemmässä roolissa sionistisessa lehdessä ja sionistit

suhtautuisivat maastamuuttoon myönteisemmin kuin linjaltaan neutraalimman AZJ:n kirjoittajat. Oletin yllä kuvatun näkemyseron olevan olemassa, koska sionistien ideologisenä päämääräni oli luoda juutalaisten oma valtio, jolloin maastamuutto Venäjältä olisi ollut toivottavaa.

Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini kahden metodin, diskurssianalyysin ja käsiteanalyysin avulla. Tarkastellessani sitä, miten saksanjuutalaiset käsittivät sen, mitä venäjänjuutalaisille oli tapahtumassa, sain tulokseksi kolme kummassakin lehdessä esiintyvää diskurssia: uhridiskurssin, syntipukkidiskurssin ja sankaridiskurssin. Lisäksi venäjänjuutalaisten tilannetta käsiteltiin AZJ:ssa emansipaatiidiskurssissa.

Uhridiskurssissa venäjänjuutalaiset kuvattiin avuttomiksi ja passiivisiksi väkivallan uhreiksi. Heidän kimppuunsa käyvät väkivallantekijät kuvattiin rikollisiksi ja heistä käytettiin kuvauksia, jotka eläimellistivät heidät pedoiksi tai alensivat heidät ihmisinä roskajoukoksi. Venäjänjuutalaiset puolestaan kuvattiin teurastettavina eläiminä, mikä korosti venäjänjuutalaisten viattomuutta ja syyttömyyttä.

Syntipukkidiskurssissa oli kolme roolia: tyytymättömän ja pettyneen kansan rooli, pogromien uhriksi joutuneiden juutalaisten rooli ja poliittisesti taktikoivan tsaarin hallinnon rooli. Syntipukkidiskurssissa käytettyjä kielikuvia venäjänjuutalaisista olivat AZJ:ssa ukkosenjohdatin ja haavoittuneen eläimen uhri ja FIF:ssa riista ja uhrilammas. Venäjänjuutalaisten kuvaaminen ukkosenjohdattimena merkitsi sitä, että kansan suuttumus kanavoitui juutalaisiin. Ukkosenjohdattimina venäjänjuutalaiset suojelivat Venäjän valtakuntaa vallankumoukselliselta kuohunnalta. Syntipukkidiskurssissa kansaa kuvattiin myös haavoittuneeksi eläimeksi, jonka Venäjän hallitus usutti juutalaisten kimppuun. Kielikuva riistasta merkitsi sitä, että venäjänjuutalaisilla ei ollut suojelijaa, vaan juutalaisten kimppuun käyminen oli sallittua. Kielikuva uhrilampaasta merkitsi sitä, että juutalaiset uskonnollisena ja etnisenä ryhmänä kärsivät Venäjän hallinnon tekemistä virheistä.

Sankaridiskurssissa venäjänjuutalaiset olivat aktiivisessa roolissa. Aseisiin tarttuminen ja itsensä puolustaminen nähtiin oikeutetuksi ja hyväksi ratkaisuksi. Venäjänjuutalaiset kävivät puolustussotaa ja pogromeissa juutalaisten kimppuun käyvät kansalaiset ja

viranomaiset hyökkäyssotaa. Saksanjuutalaiset näkivät yhtymäkohdan antiikin aikana menestyksekkäästi seleukideja vastaan puolustautuneiden makkabilaistaistelijoiden ja itseään puolustavien venäjänjuutalaisten välillä. Sankareissa nähtiin jopa uskonnollista pyhyyttä, sillä he puolustivat juutalaisia uskonnollisena ryhmänä.

Emansipaatioidiskurssissa AZJ:ssa venäjänjuutalaiset olivat aktiivisia oikeuksiensa puolesta taistelijoita. Heillä oli takanaan pitkä kypsymis- ja kehitysprosessi, jonka huippuna heille myönnettäisiin lain edessä samat oikeudet muiden Venäjän valtakunnan kansalaisten kanssa. Sionistisen FIF-lehden teksteistä emansipaatioidiskurssia ei löytenyt. Olisi ollut luultavaa, että sitä esiintyy molemmissa lehdissä, koska kummankin lehtien tekstit on kirjoitettu samassa yhteiskunnallisessa tilanteessa Saksan keisarikunnassa, samassa sosiaalisessa todellisuudessa, jonka 1900-luvun alkuvuosien saksanjuutalaiset jakoivat. Yksi mahdollinen selitys emansipaatioidiskurssin puuttumiseen on se, että saksanjuutalaisten elämänolosuhteet eivät tyydyttäneet sionisteja. Saksanjuutalaiset olivat saaneet lain edessä samat oikeudet kuin muutkin keisarikunnan kansalaiset, mutta he kohtasivat syrjintää yhteiskunnan eri osa-alueilla, kuten yliopistoissa ja työmarkkinoilla. Lisäksi oli alkanut ilmetä uutta, rodullista antisemitismia, jota vastaan yhteiskuntaan integroituminen ei auttanut. Lain edessä ja periaatteessa saksanjuutalaiset olivat samanarvoisia muiden kansalaisten kanssa, mutta käytännössä ei. Sionistisen ideologian mukaan assimilaatio ympäröivään yhteiskuntaan ei voinut ratkaista juutalaisten ongelmia lopullisesti, vaan viime kädessä juutalaisen kansan olisi saatava oma maa. Linjaltaan neutraalissa AZJ:ssa juutalaisten oman maan luomista ja elämää siellä ei nähty ratkaisuna, vaan assimilaatiomyönteisesti ajateltiin, että juutalaisten tulee ponnistella menestyäkseen siinä maassa ja yhteiskunnassa, jossa he asuvat. Emansipaatioidiskurssi on assimilaatiomyönteinen diskurssi ja osoittaa uskoa siihen, että juutalaisten tulevaisuus Venäjällä voi kääntyä hyväksi, kun vain juutalaiset ovat periksiantamattomia ja pystyvät vakuuttamaan vallanpitäjät siitä, että he ansaitsevat samat oikeudet kuin muutkin.

Tarkastellessani saksanjuutalaisen käsityksiä venäjänjuutalaisten tilanteen merkityksestä omalta kannaltaan sain tulokseksi sen, että AZJ:ssa venäjänjuutalaisten tilanteen merkitystä saksanjuutalaisten kannalta käsiteltiin avustusdiskurssissa ja

kontrollidiskurssissa. FIF:ssä esiintyi myös avustusdiskurssia ja kontrollidiskurssia, mutta näiden lisäksi löysin lehdestä nationalistisen diskurssin.

Avustusdiskurssissa venäjänjuutalaiset olivat avun passiivisia vastaanottajia ja saksanjuutalaiset auttajan, puolustajan ja myötäeläjän roolissa. Auttaminen merkitsi rahan lahjoittamista tai julkisen mielipiteen kautta vaikuttamista tai molempia. Solidaarisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta rakennettiin kutsumalla venäjänjuutalaisia veljiksi, mikä korosti juutalaisten etnistä ja uskonnollista ykseyttä. FIF:ssa rajat venäjänjuutalaisten ja saksanjuutalaisten välillä häivyttiin vielä lisäksi siten, että auttaminen kuvattiin toiminnaksi, jossa juutalainen kansa auttaa itseään. On syytä uskoa, että yhteenkuuluvuuden ja solidaarisuuden tunnetta piti tietoisesti luoda, koska saksanjuutalaiset suhtautuivat ennakkoluuloisesti Saksan keisarikunnan alueella oleskeleviin itäjuutalaisiin.

Kontrollidiskurssia käytettiin AZJ:ssa mielenkiintoisesti sekä argumentoidessa venäjänjuutalaisten maastamuuton rajoittamiseksi että maastamuuton lisäämiseksi. FIF:ssä kontrollidiskurssia ei käytetty ollenkaan sen puolesta argumentoimiseen, että maastamuuttoa tuettaisiin ja lisättäisiin, mikä on minusta yllättävää ja vastoin ennakkoletustani. Olin oletanut, että sionistisessa FIF:ssä suhtauduttaisiin maastamuuttoon myönteisemmin kuin AZJ:ssa. Selitys alkuhypoteesin vastaiseen tulokseen on mahdollisesti se, että saksanjuutalaiset sionistit suhtautuivat maastamuuttoon kielteisesti, jos se suuntautui väärään paikkaan, eli minne tahansa muualle kuin juutalaisten omaan maahan. Tarkasteluajankohtaan vuosina 1905 ja 1906 eli Uganda-projektin kariuduttua sionisteilla ei ollut mitään toteutettavissa olevaa visiota paikasta, josta voisi tulla juutalaisten oma maa.

Nationalistisen diskurssin esiintyminen sionistisessa lehdessä ei ole mitenkään yllättävää, koska sionistinen ideologia on juutalaista nationalismia. Nationalistisessa diskurssissa ei ole uskoa assimilaatioon ratkaisuna juutalaiskysymykseen kuten emansipaatioidiskurssissa. Nationalistisessa diskurssissa hyvä tulevaisuus venäjänjuutalaisille merkitsi sitä, että juutalaiset voivat kehittyä kansana. Kysymys ei siis viime kädessä ole poliittisista oikeuksista ja niiden saavuttamisesta vaan kansan tulevaisuudesta. Nationalistisessa diskurssissa juutalaisten kehitys on kansallista

kehitystä, oman erityislaadun kehittämistä ja vapautta kehittää sitä.

Vallankumoustaistelijat tai sionistit saattavat edesauttaa juutalaisen kansan kehitystä sen tiellä vapauteen. Lopullinen vapaus koittaa kuitenkin vasta omassa maassa.

Tutkimuskysymysteni ulkopuolelle rajautui se, miten venäjänjuutalaiset itse ymmärsivät tilanteensa ja miten he itse ajattelivat voivansa selviytyä ahdingostaan. Tässä työssä en myöskään tutkinut sitä, missä määrin saksanjuutalaisten näkemykset olivat yhteneviä venäjänjuutalaisten näkemysten kanssa. Nämä kysymykset voisivat olla jatkotutkimuskohteita sellaiselle tutkielmassa, jossa käytetään venäjänkielisiä alkuperäislähteitä.

Tarkasteltaessa kriittisesti tutkimustulosteni yleistettävyyttä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että olin valinnut analyysini kohteeksi sionistilehdet vuosilta 1905 ja 1906, koska noina vuosina Venäjällä tapahtui paljon pogromeja. Noina vuosina sionistinen liike oli katkeamispisteessä kahden kriisin, Herzlin kuoleman ja Uganda-hanketta koskeneiden erimielisyyksien ja hankkeen kariutumisen takia. Sionistisella liikkeellä ei ollut selvää ulkopoliittista suuntaa maailmansotaa edeltävinä vuosina. Niinpä on täysin mahdollista, että tutkimustulokset olisivat erilaiset, jos lähteinä käytettäisiin aikaisempina vuosina ilmestyneitä sionistilehtiä. Jälleen tässä olisi mielenkiintoinen jatkotutkimusidea selvittää, muuttuivatko sionistien näkemykset venäjänjuutalaisten tilanteesta ja sen ratkaisemisesta vuosien varrella ja jos ne muuttuivat, kuinka ne muuttuivat.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 5, 3.2.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275269>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 10, 10.3.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275359>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 11, 17.3.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275377>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 23, 9.6.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275603>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 28, 14.7.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275693>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 38, 22.9.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275875>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 44, 3.11.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3275989>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 45, 10.11.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3276007>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 46, 17.11.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3276025>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 47, 24.11.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3276043>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 48, 1.12.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3276061>, viitattu 1.3.2015.

Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ), Heft 49, 8.12.1905, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3276079>, viitattu 1.3.2015.

- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 51, 22.12.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3276115>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 1, 5.1.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289418>, viitattu 1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 3, 19.1.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289454>, viitattu 1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 9, 2.3.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289562>, viitattu 1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 15, 13.4.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289680>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 16, 20.4.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289698>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 19, 11.5.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289752>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 22, 1.6.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289812>, viitattu 1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 24, 15.6.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289848>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 26, 29.6.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289884>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 28, 13.7.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3289920>, viitattu
1.3.2015.
- Allgemeine Zeitung des Judentums (AZJ)*, Heft 33, 17.8.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3290016>, viitattu
1.3.2015.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1997). Editio funditus renovata. Editio quinta emendata
opera A. Schenker. Fünfte, verbesserte Auflage. Studienausgabe. Stuttgart: Deutsche
Bibelgesellschaft.
- Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF)*, Heft 1, 31.10.1902,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2694342>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 2, 13.1.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2695876>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 5, 3.2.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2695920>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 25, 30.6.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/3518545>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 29, 28.7.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696324>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 32, 18.8.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696370>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 33, 25.8.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696384>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 35, 8.9.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696412>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 37, 22.9.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696446>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 43, 10.11.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696560>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 44, 17.11.1905,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696578>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 10, 9.3.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2696858>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 21, 1.6.1906,
<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2697052>, viitattu
1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 24, 22.6.1906,

<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2697102>, viitattu 1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 27, 13.7.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2697152>, viitattu 1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 29, 27.7.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2697180>, viitattu 1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 30, 3.8.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2697198>, viitattu 1.3.2015.

Frankfurter Israelitisches Familienblatt (FIF), Heft 42, 22.6.1906, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/periodical/pageview/2697414>, viitattu 1.3.2015.

Pyhä Raamattu (1994). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos*. Pieksämäki: Kirjapaja.

Tutkimuskirjallisuus

Aronson, I. Michael (1993), "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39*. Austria – Hungary – Poland – Russia. Volume 3/2. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1230–1243.

Austin, J. L. (2009), *How to Do Things with Words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Second Edition. Edited by J. O. Urmson & Marina Sbisa. Oxford – New York: Oxford University Press.

Avrutin, Eugene M. (2007), "Racial Categories and the Politics of (Jewish) Difference in Late Imperial Russia". *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*. Vol. 8, Issue 1, 13–40.

Boberg, Henrik (2004), "Mustaa valkoisella - näkökulma sanomalehtiin historiallisena lähteenä." *Lähde* 1/2004, www.lahde.info, viitattu 11.4.2011, 39–49.

Brumberg, Abraham (1999), "Anniversaries in Conflict: On the Centenary of the Jewish Socialist Labor Bund". *Jewish Social Studies*, Vol. 5, Issue 3, 196–217.

Castrén, Paavo & Pietilä-Castrén, Leena (2000), "synedrion". Teoksessa: Castrén, Paavo & Pietilä-Castrén, Leena, *Antiikin käsikirja*. Helsinki: Otava, 551.

Compact Memory. Internetarchiv jüdischer Periodika, <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/cm/nav/index/all>, viitattu 1.3.2015.

The Dictionary of Classical Hebrew (1993), "תף". Teoksessa: Clines, David J. A. (toim.), *The Dictionary of Classical Hebrew*. Vol. 1. Sheffield: Sheffield Academic

Press, 173–178.

The Dictionary of Classical Hebrew (1995), "בַּיִת". Teoksessa: Clines, David J. A. (toim.), *The Dictionary of Classical Hebrew*. Vol. 2. Sheffield: Sheffield Academic Press, 151–164.

The Dictionary of Classical Hebrew (1998a), "כָּפֶשׁ". Teoksessa: Clines, David J. A. (toim.), *The Dictionary of Classical Hebrew*. Vol. 4. Sheffield: Sheffield Academic Press, 360–361.

The Dictionary of Classical Hebrew (1998b), "כָּשֶׁב". Teoksessa: Clines, David J. A. (toim.), *The Dictionary of Classical Hebrew*. Vol. 4. Sheffield: Sheffield Academic Press, 468.

Dohmen, G. (1995), "כָּפֶשׁ". Teoksessa: Botterweck, Johannes G., Ringgren, Helmer & Fabry, Heinz-Josef (toim.), *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol. 7. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 43–52.

Gartner, Lloyd P. (2001), *History of the Jews in modern times*. Oxford: Oxford University Press.

Gassenschmidt, Christoph (1995), *Jewish Liberal Politics in Tsarist Russia, 1900–14. The Modernization of Russian Jewry*. London: Macmillan.

Gebhardt, Bruno (2003), *Handbuch der deutschen Geschichte. Bd. 16, Das Kaiserreich, 1871–1914 : Industriedesellschaft, bürgerliche Kultur und autoritärer Staat*. Zehnte, völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart: Klett Cotta.

Gerleman, G. (1997), "יִשְׂרָאֵל". Teoksessa Jenni, Ernst & Westermann, Claus (toim.), *Theological Lexicon of the Old Testament*. Vol. 2. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 581–584.

Georgakopoulou, Alexandra & Goutsos, Dionysis (2004), *Discourse Analysis. An Introduction*. 2. painos. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Gitelman, Zvi (2001), *A century of ambivalence: the Jews of Russia and the Soviet Union, 1881 to the present*. 2. laajennettu painos. Bloomington - Indianapolis: Indiana University Press.

Goldstein, Joseph (1985), "Some Sociological Aspects of the Russian Zionist Movement at its Inception", *Jewish Social Studies*. Vol. 47, Issue 2, 167–178.

Hacking, Ian (2009), *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Tampere: Vastapaino.

Hyrkkänen, Markku (2002), *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, Matti et al. (2003), "Johdanto". Teoksessa: Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.), *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 9–17.

- Ihalainen, Pasi (2006), "Between historical semantics and pragmatics: Reconstructing past political thought through conceptual history." *Journal of Historical Pragmatics*, vol. 7, no. 1, 115–143.
- Jenni, E. (1997a), "תָּא". Teoksessa Jenni, Ernst & Westermann, Claus (toim.), *Theological Lexicon of the Old Testament*. Vol. 1. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 73–77.
- Jenni, E. (1997b), "תָּיִת". Teoksessa Jenni, Ernst & Westermann, Claus (toim.), *Theological Lexicon of the Old Testament*. Vol. 1. Peabody, MA: Hendrickson Publishers, 232–236.
- Jensen, Uffa (2007), "Into the Spiral of Problematic Perceptions: Modern Anti-Semitism and gebildetes Bürgertum in Nineteenth-Century Germany". *German History*. Vol. 25, Issue 3, 348–371.
- Jochmann, Werner (1993), "Structure and Functions of German Anti-Semitism 1878–1914". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Germany – Great Britain – France*. Volume 3/1. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 41–61.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004), "Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet". Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssiianalyysin aakkoset*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Kampe, Norbert (1993), "The Jewish Arrival at Higher Education". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Germany – Great Britain – France*. Volume 3/1. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 80–106.
- Kaplan, Marion (2001), "Friendship on the Margins: Jewish Social Relations in Imperial Germany". *Central European History*. Vol. 34, Issue 4, 471–501.
- Kaplan, Marion (2002), "Redefining Judaism in Imperial Germany: Practices, Mentalities, and Community". *Jewish Social Studies*. Vol. 9, Issue 1, 1–33.
- Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter (1994a), "תָּא". Teoksessa: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 1. Leiden: Brill, 29.
- Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter (1994b), "תָּיִת". Teoksessa: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 1. Leiden: Brill, 124–129.
- Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter (1995a), "תָּבֵשׁ". Teoksessa: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 2. Leiden: Brill, 460.
- Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter (1995b), "תָּבֵשׁ". Teoksessa: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 2. Leiden: Brill, 501.
- Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter (1996a), "תָּבֵשׁ". Teoksessa: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 3. Leiden: Brill, 992–993.

Koehler, Ludwig & Baumgartner, Walter (1996b), "קֹהֵל". Teoksessa: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*. Vol. 3. Leiden: Brill, 1310–1311.

Koselleck, Reinhart (2002), "Hinweise auf die temporalen Strukturen begriffsgeschichtlichen Wandels". Teoksessa: Bödeker, Hans Erich (toim.), *Begriffsgeschichte, Diskursgeschichte, Metapherngeschichte. Göttinger Gespräche zur Geschichtswissenschaft*. Band 14. Göttingen: Wallstein Verlag, 29–47.

Koselleck, Reinhart (2004), *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.

Lambroza, Shlomo (1993), "Jewish Self-Defence during the Russian Pogroms of 1903–1906". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Austria - Hungary - Poland - Russia*. Volume 3/2. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 1244–1256.

Laqueur, Walter (2003), *The History of Zionism*. London - New York: Taurisparke Paperbacks.

Lederhendler, Eli (2008), "Classless: On the Social Status of Jews in Russia and Eastern Europe in the Late Nineteenth Century". *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 50, Issue 2, 509–534.

Lowenstein, Steven (1997), "The Shifting Boundary Between Eastern and Western Jewry". *Jewish Social Studies*. Vol. 4, Issue 1, 60–78.

Löwe, Heinz-Dietrich (2004), "Pogroms in Russia: Explanations, Comparisons, Suggestions". *Jewish Social Studies*. Vol. 11, Issue 1, 16–24.

Nunan, David (1993), *Introducing Discourse Analysis*. London – New York – Victoria – Toronto – Auckland: Penguin English.

Paltridge, Brian (2006). *Discourse Analysis*. London – New York: Continuum.

Penkower, Monty Noam (2004), "The Kishinev Pogrom of 1903: A Turning Point in Jewish History". *Modern Judaism: A Journal of Jewish Ideas and Experience*. Vol. 24, Issue 3, 187–225.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009), *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Robert, Paul (2009), "discours". Teoksessa: *Le nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Nouvelle Édition du Petit Robert de Paul Robert. Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey. Nouvelle édition millésime 2009*. Paris: Dictionnaires Le Robert, 749.

Rosenberg, Hans (1993), "Anti-Semitism and the 'Great Depression', 1873–1896". Teoksessa: Strauss, Herbert A. (toim.), *Hostages of Modernization. Studies on Modern Antisemitism 1870–1933/39. Germany – Great Britain – France*. Volume 3/1. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 19–28.

Rowland, Richard H. (1986), "Geographical Patterns of the Jewish Population in the

Pale of Settlement of Late Nineteenth Century Russia." *Jewish Social Studies*. Vol. 48, Issue 3, 207–234.

Rürup, Reinhard (2004), "A Success Story and Its Limits: European Jewish Social History in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries". *Jewish Social Studies*. Vol. 11, Issue 1, 3–15.

Skinner, Quentin (1978), *The Foundations of Modern Political Thought*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press.

Skinner, Quentin (2003), *Visions of Politics. Regarding Method*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press.

Soljénitsyne, Alexandre (2002), *Deux siècles ensemble: 1795–1995*. T. 1, Juifs et Russes avant la révolution. Paris: Fayard.

Suoninen, Eero (1999), "Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen". Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Suoninen, Eero (2004), "Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen". Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 48–74.

Surh, Gerald (2009), "The Role of Civil and Military Commanders During the 1905 Pogroms in Odessa and Kiev". *Jewish Social Studies*. Vol. 15, Issue 3, 39–55.

Tobias, Henry J. & Woodhouse, Charles E. (1985), "Revolutionary Optimism and the Practice of Revolution: the Jewish Bund in 1905". *Jewish Social Studies*. Vol. 47, Issue 2, 135–150.

Van Dijk, T. A. (1997), "The Study of Discourse". Teoksessa: Van Dijk, Teun A. (toim.), *Discourse as Structure and Process*. London – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications, 1–34.

Waschke, G. (2003), "גִּזְרֵי". Teoksessa: Botterweck, Johannes G., Ringgren, Helmer & Fabry, Heinz-Josef (toim.), *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol. 12. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 197–207.

Waschke, G. (2004), "גִּזְרֵי". Teoksessa: Botterweck, Johannes G., Ringgren, Helmer & Fabry, Heinz-Josef (toim.), *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol. 14. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 46–49.

Weinberg, Robert (1987), "Workers, Pogroms, and the 1905 Revolution in Odessa". *Russian Review*. Vol. 46, Issue 1, 53–75.

Wertheimer, Jack (1991), *Unwelcome Strangers. East European Jews in Imperial Germany*. New York – Oxford: Oxford University Press.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Wyrwa, Ulrich (2003), "Berlin and Florence in the Age of Enlightenment: Jewish Experience in Comparative Perspective". *German History*. Vol. 21, Issue 1, 1–28.